

tidsskrift.dk

Holstens Indlemmelse i Danmark i Aaret 1806.

Historisk Tidsskrift, Bind 7. række, 6 (1905)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_7rk_0006-PDF/hto_7rk_0006_97972.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=97972>

pdf genereret den : 28/5-2008

Holstens Indlemmelse i Danmark i Aaret 1806.

En historisk Undersøgelse

af

Aage Friis.

Indledning.

Under den slesvigholstenske Strid var ved Siden af Spørgsmaalet om den statsretlige Betydning af Arvehyldningen 1721 Holstens Indlemmelse i Danmark 1806 Genstand for ivrig Drøftelse.

Fra 1815 havde Fortolkningen af Indlemmelsespatentet af 9. September 1806 været et Kærnepunkt i de statsretlige Erklæringer, som udarbejdedes af Jurister og højtstaaende Embedsmænd til Brug for den danske Regering, hver Gang denne i Stilhed overvejede Monarkiets Forfatnings- og Arveforhold. Var Holsten ved hint Patent blevet helt indlemmet i Kongeriget og lagt under Lex Regia? Var ved Patentet de yngre Linjers mandlige Arveret til Hertugdømmet blevet ophævet? Ved disse Spørgsmaal dvælede i Frederik VI's Tid ikke blot den danske Regering, men ogsaa den hertugelige augustenburgske Familie erindrede med Bitterhed hint Indlemmelsespatents Tilblivelse. Hertug Frederik Christian, der i 1806 havde været Familiens Overhoved, havde efterladt sine Sønner en Samling Breve og Aktstykker, der omhandlede Patentets Forhistorie og de Forhandlinger,

det havde affødt om Agnaternes Arveret. Hvor stor Betydning han tillagde disse Dokumenter fremgik af, at han havde deponeret dem i flere Afskrifter paa sikre Steder i Udlandet.

Da den slesvigholstenske Bevægelse brød frem, blev Fortolkningen af Indlemmelsespatentet Genstand for Strid. Era dansk Side hævdedes det, men under adskillig Modsigelse, at de augustenburgske Agnaters Arveret til Holsten var ophævet ved Patentet, og at Kongelovens mandlig-kvindelige Arvefølge fra da af herskede i Hertugdømmet. Dette bestred Augustenborgerne og Slesvigholstenerne energisk; Striden førtes i Flyveskrifter og i Avisartikler, og i de afgørende Debatter om Arvefølgen i Stændersalene kom man ind paa Patentets Tilblivelseshistorie. I 1843 meddelte Hertugen af Augustenborg i en anonym Piece, rettet imod Anders Sandøe Ørsted, et formentlig første Udkast til Patentet, og samlede derved Opmærksomheden om et enkelt Udtryk. I det oprindelige Udkast skulde der have været talt om, at Holsten skulde være forenet med Danmark som „ein völlig unzertrennlicher Theil“, men for ikke at vække Opmærksomhed eller give Agnaterne Foranledning til Klage skulde Ordet „unzertrennlich“ være blevet ombyttet med „ungetrennt“. I senere augustenburgske Skrifter fremhævedes dette Punkt med stor Hadefuldhed; det stemples som „Sluhed“, „Bedrag“ og „Perfidi“, og den danske Regering beskyldtes for i 1806 med List at have villet tilsløre et grovt og uretfærdigt Angreb paa Agnaternes Arveret¹⁾.

I 1846, da en Kommission nedsattes for grundig at

¹⁾ Droysen u. Samwer: Schleswig-Holstein und Dänemark (1850) S. 15, 28 etc.

undersøge Monarkiets Arveforhold, søgte den efter Akterne vedrørende Patentet af 1806. Men trods ivrig Søgen lykkedes det ikke at finde noget i Gehejmearkivet eller i Kancelliernes Arkiver. Kun i Udenrigsministeriets Arkiv fandtes en Række Breve, vekslede mellem dette Ministeriums daværende Ledere Brødrene Bernstorff i de Uger Patentet var under Forhandling, sammen med et Par Udkast og enkelte andre Bilag. Man kunde derfor ikke trænge til Bunds i Patentets Tilblivelseshistorie, men i Kommissionens utrykte Betænkning, der affødte „det aabne Brev“ af 8. Juli 1846, omtaltes det, at Akterne manglede. Dette gav Slesvigholstenerne Anledning til at paastaa, at den danske Regering havde tilintetgjort dem for at dække over begaaede Utilbørligheder.

Dette var imidlertid ikke Tilfældet, Kronprins Frederik havde i 1806 befalet, at Akterne skulde samles og gemmes. Dette var sket, men senere havde Statsminister Møsting laant dem. Siden synes de vel at have været udlaaet til andre, men da Møsting døde 16. September 1843, beroede de hos ham. Det blev derefter paalagt Statsminister Stemmann at gennemgaa Møstings Papirer, hvilket han delvis overdrog sin Slægtning, daværende Referendar i Kabinetssekretariatet, Matthias Hans Rosenørn, og Theodor A. J. Regenburg, den Gang Volontær i Danske Kancelli. Da Rosenørn opdagede, at „gamle Stemmann rev svært itu“ af Møstings Papirer og tilintetgjorde mere end han syntes forsvarligt, særlig af Møstings egne Koncepter, opnoterede han det mærkeligste af Papirernes Indhold, og da han og Regenburg fandt Akter vedrørende Indlemmelsen 1806, gav de en kort Fremstilling af disses Indhold. I 1846 laa de møstingske Papirer endnu stadig hos Stemmann; senere kom de ligesom Stemmanns egne Papirer til Gehejme-

arkivet, hvorhen ogsaa Rosenørn sendte en Afskrift af sine Optegnelser¹⁾. Et enkelt Udkast til Patentet og enkelte Breve vedrørende dette kan maaske være gaaet til Grunde ved Stemanns kritiske Gennemgang, men de Akter, man i 1846 forgæves søgte, findes nu samlede i Rigsarkivet, forøgede med enkelte Stykker hentede fra de schimmelmannske Papirer.

Den hidsige Debat om Holstens Indlemmelse fortsattes i 1850'erne, men Kundskaben om, hvad der virkelig var foregaaet, forøgedes mere tilsyneladende end virkelig ved de Stridsskrifter, der fremkom. Droysen og Samwers Fremstilling i deres Skrift fra 1850 „Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und Dänemark“ hvilede ensidig paa Hertug Frederik Christians Samling fra 1811 og paa Hertug Christian Augusts højst tvivlsomme Meddelelser fra 1843. Men ikke mindre ensidige var de Oplysninger, som Wegener gav i sit Modskrift „Actmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det 19. Aarhundrede“ (1851), der gjorde Begivenhederne i 1806 til et Led i et augustenborgsk Intrigespil imod Danmark.

Wegener havde, rimeligvis hos Stemann, faaet Adgang til Akterne fra 1806, han kendte den bernstorffske Pakke i Udenrigsministeriets Arkiv og Hertugen af Augustenborgs Breve til Kronprins Frederik og aftrykte Dele heraf som Bilag til sin Fremstilling.

Der er ikke Grund til paa ny kritisk at dvæle ved Wegeners Værk; det er for længst af A. S. Ørsted fastslaaet, at hans Fremstilling af Begivenhederne i 1806 er et velment advokatorisk Indlæg, men intet har med historisk

¹⁾ Brev fra 1846 fra Kancelliarkivar Momsen til Reventlow-Criminil (Statsarkivet i Slesvig; velvillig Medd. af Hr. Geheimearchivrat Dr. Hille.) — Rosenørns Brev af 30/7 1853 (R. A. Møstings Papirer Pk. II.)

videnskabelig Fremstilling at gøre, ganske i samme Grad som de samtidige Stridsskrifter fra slesvigholstensk Side. Wegeners Gengivelse af Akterne er upaalidelig; hans Kommentarer tendentiøse.

I den moderne historiske Litteratur er der for længst fældet en roligere Dom over 1806, og Ørsteds energiske Protest mod Wegeners Ensidighed er blevet taget til Følge¹⁾. I A. D. Jørgensens „Fyrretyve Fortællinger“ S. 342 ff., 1882, og i „Danmarks Riges Historie“ (V. Bd. S. 579—80 og VI. Bd. S. 37—38) er de korte Fremstillinger af Indlemmelsen i 1806 baaret af stor Upartiskhed; Hovedsynspunktet fra dansk Side har længe været det udpræget nationale, ud fra hvilket det var uklogt og uberettiget, at Kronprins Frederik i 1806 forsøgte at knytte det tyske Land Holsten fastere end forhen til det øvrige Monarki. Med Hensyn til de augustenburgske Arvekrav paa Holsten i 1806 har moderne danske Historikere givet Hertug Frederik Christian Ret og i stærke Ord paataalt Kronprinsens formentlige „soleklare Uret“.

En nærmere Undersøgelse af, hvad der egentlig i Enkelthederne foregik, er imidlertid ikke foretaget; A. D. Jørgensen, der kendte Akterne i Rigsarkivet, har ikke tilfulde udnyttet dem, og den eneste danske Forfatter, Hr. Bibliotheksassistent Julius Clausen, der har behandlet Frederik Christians Historie og har haft Adgang til Akterne i Rigsarkivet, har hverken benyttet Kilderne grundig eller med Omhu, saa hans Arbejde har nærmest forøget Uklarheden.

¹⁾ De vigtigste Steder, hvor A. S. Ørsted har udtalt sig om Patentet og dets Fortolkning, er „For den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed (1850), S. 59 ff., „Yderligere Bemærkninger etc.“ (1853), S. 48 ff. og „Af mit Livs og min Tids Historie“ III. Bd. (1855), S. 140 ff.

Den følgende historiske Fremstilling af, hvad der skete i 1806, har jeg forsøgt at give paa Grundlag af det samlede Kildemateriale i dets oprindeligste Skikkelse. Foruden de almindelig tilgængelige Akter og Breve i Udenrigsministeriets Arkiv og i Rigsarkivet har jeg ved kongelig Resolution haft Tilladelse til at benytte de af Kongehusets Arkivalia, der kommer i Betragtning, saaledes alle augustenburgske Breve. Ved Imødekommenhed fra Hans Højhed Hertug Ernst Günther til Slesvig-Holsten har Hr. Dr. Hans Schulz i Leipzig, der skriver Hertug Frederik Christians Historie, velvilligst kunnet forelægge mig Arkivalier fra Arkivet paa Primkenau og give mig alle ønskede Oplysninger derfra. Af Hensyn til den Maade hvorpaa Spørgsmaalet tidligere har været behandlet, har jeg paa flere Punkter gjort min Fremstilling mere detailleret end Æmnet i og for sig krævede. Af samme Grund bliver tillige største Delen af Kildematerialet trykt in extenso i Danske Magazin, 5. Række, 6. Bd., hvortil der i det følgende stadig henvises.

I. Det tyske Riges Opløsning. De indledende Forhandlinger i Kiel.

I Juli Maaned 1806 dannedes Rhinforbundet; den 1. August meddelte dets Medlemmer i Regensburg, at de udtraadte af det tyske Rige, samtidig med at Napoleon sammesteds lod erklære, at han ikke længere anerkendte Riget som saadant. Den 6. August nedlagde Kejser Frants sin Værdighed som tysk-romersk Kejser og forenede derpaa sine tyske Rigslande med sine øvrige Besiddelser til et Monarki. Tysklands næstmægtigste Stat, Preussen, søgte at samle saa mange nordtyske Stater som mulig til et „nordisk Forbund“, rettet mod Napoleon,

og hver enkelt af de andre Stater prøvede efter Ævne paa at drage Fordel af den ny Situation, der var opstaaet ved Rigets Sammenbrud¹⁾. Ogsaa den danske Regering blev stillet over for dette Spørgsmaal.

Det gjaldt Holsten, det tyske Rigslen, hvorover Danmarks Konge var Hertug, og som baade statsretlig og i adskillige andre Henseender havde indtaget en Særstilling i Monarkiet. Hvorledes skulde Holstens fremtidige Stilling blive, nu da Rigets Opløsning havde løst alle de Baand, der havde bundet det til den Stat, hvortil det hørte i national Henseende?

Samtidig med at Spørgsmaalet begyndte at beskæftige den danske Regering, henskødes det ude fra direkte til den. Preussen begyndte at røre sig for at drage Holsten ind i „det nordiske Forbund“, og samtidig fremkom der fra Napoleons Side en Opfordring i ganske modsat Retning²⁾.

En af de første Dage i August sagde Talleyrand til den danske Gesandt i Paris, Gehejmerraad Dreyer, at den preussiske Konge agtede uden Tøven i sine tyske Provinser at indføre en souveræn Myndighed, svarende til den han udøvede i sine preussisk-polske Lande; Talleyrand knyttede hertil et Spørgsmaal om, hvorvidt Holsten var inkorporeret i Kongeriget Danmark, og om det blev styret som en dansk Provins. Da Dreyer svarede, at Kongen af Danmark som Hertug af Holsten var tysk Rigsfyrste og maatte rette sig efter de Arve- og Investiturløve, som den tyske Rigsforfatning fastsatte, udbrød

¹⁾ Se bl. a. Zwiedineck-Südenhorst: Deutsche Geschichte 1806—1871, I, S. 10 f.

²⁾ Dreyers Depecher i Udenrigsministeriets Arkiv. Holm: Danmark-Norges udenrigske Historie 1791—1807. 2. Del. S. 98—99.

Talleyrand kort: „Der er ikke mere noget tysk Rige, og I vilde gøre en stor Fejl, hvis I ikke fulgte de andre Kongers Eksempel og forenede Holsten med den danske Krone som en Provins. Frankrig vil billige og stadfæste dette“.

Dreyers Depeche herom af 8. August naaede den 20. August Kiel, hvor Kronprins Frederik havde sit Hovedkvarter. Regeringen var den Gang delt; i København hos den sindssvage Konge Christian VII opholdt sig de fleste af Statsraadets Medlemmer, i August 1806 saaledes Kronprins Frederiks Svoger, Hertug Frederik Christian af Augustenborg, Grev Heinrich Ernst Schimmelmann og Grev Christian Ditlev Reventlow, foruden de fleste af Centralregeringens høje Embedsmænd, der ikke var Medlemmer af Statsraadet, saaledes Præsidenten for Danske Kancelli, Kammerherre Frederik Julius Kaas, Direktøren for det udenlandske Departement, Grev Joachim Frederik Bernstorff og 1. Deputeret i Tyske Kancelli, Grev Christian Rantzau. I Kiel hos Kronprins Frederik opholdt sig derimod kun et Statsraadsmedlem, nemlig Chefen for det udenlandske Departement, Grev Christian Günther Bernstorff, og kun en overordnet Embedsmand, Chefen for det tyske Kancelli, Kammerherre Johan Sigismund Møsting.

Noget Svar til Dreyer udfærdigedes ikke foreløbig; hans Meddelelse kom midt i Overvejelser, der først fandt deres Afslutning fjorten Dage senere. Men en Vejledning om, i hvilken Retning Regeringens Tanker gik, var der dog blevet givet ham ved en Depeche, der den 18. August var bleven afsendt fra Kiel, og hvis Indhold faldt sammen med et Par andre Skrivelser, der den 11. og 14. August var afgaaet til Gesandten i Berlin, Baron Charles Borre Selby, og til Gesandten i St. Petersburg,

Grev Otto Blome¹⁾. I disse Depecher afviste den danske Regering bestemt Tanken om at tiltræde „det nordiske Forbund“ for Holstens Vedkommende, hvortil den preussiske Regering allerede underhaanden opfordrede. Holstens Interesser var fra nu af absolut de samme som hele Monarkiets, og man kunde ikke indlade sig paa nogen som helst politisk Forbindelse, der ikke var fælles for hele Riget. Desuden vilde en Indtræden i „det nordiske Forbund“ stride imod den strænge Neutralitet, der var Hovedlinjen i Danmark-Norges Udenrigspolitik. Forholdet mellem Preussen og Frankrig blev Dag for Dag mere kritisk; den danske Regering vilde paa ingen Maade indblandes i eventuelle Kampe.

Om Stillingen overfor „det nordiske Forbund“ var der fuldkommen Enighed i de danske Regeringskredse²⁾; men hermed var kun den ene Side af den ved tyske Riges Opløsning skabte Situation afgjort. Det næste og langt vanskeligere Spørgsmaal var, hvorledes Holstens fremtidige Stilling i Monarkiet skulde være.

Talleyrands utvetydige Opfordring til en fuldkommen Inkorporation — sidst i August sagde han atter til Dreyer: „Da Holsten er Deres Ejendom, saa har De jo Ret til at gøre dermed, hvad De vil“³⁾ — mødte i Kiel hos Kronprins Frederik en tilsvarende Opfattelse. Det skal ikke her paapeges, hvorledes denne i Aarenes Løb havde udviklet sig hos Kronprinsen ligefra hans Ungdom, da f. Eks. Johan Bülow fremstillede for ham, hvor ønskeligt det var, „om det danske Sprog straks blev indført i Sønder-

¹⁾ Gehejmeregistraturen. U. A.

²⁾ Se de i det følgende citerede Breve og Betænkninger fra Brødrene Bernstorff og Statsraadsmedlemmerne.

³⁾ Dreyers Depeche af 29/8 1806, modtaget 8/9 (U. A.).

jylland og lidt efter lidt i Holsten¹⁾. I Sommeren og Efteraaret 1806 fastslog Kronprinsen sit Standpunkt til en fortrolig Ven og overfor sine Raadgivere i klare og utvetydige Udtalelser²⁾. „Holsteens og Dannemarks Sammensmeltning“, „Holstens Amalgamation med Danmark“ havde i tyve Aar været hans Yndlingsprojekt, skrev han til Kancellipræsident Kaas; politiske Aarsager havde hidtil forhindret dets Udførelse; nu var Lejligheden der, og Sammensmeltningen burde udføres saa hurtig og fuldstændig som mulig. „Jeg tror, at jeg ei fortjente at staae i Spidsen af denne Stat, naar jeg ei handlede saaledes“, skrev han lejlighedsvis, og Holstens inderlige Forening med Danmark ansaa han som et vigtigt Skridt til at sikre Monarkiets Selvstændighed i den kritiske Tid; Efterslægten vilde vide ham Tak derfor.

Overfor dette udprægede Standpunkt kom Udenrigsministeren, Grev Chr. G. Bernstorff, først til at indlede Forhandlingerne om Holstens fremtidige Skæbne.

Mellem ham og Broderen i København, der førte en regelmæssig, men ikke fuldstændig bevaret Korrespondance om alle Embedssager, var Spørgsmaalet i første Uge af August blevet rejst, da der skulde udfærdiges Instrukser til Gesandterne i Anledning af „det nordiske Forbund“. Begge var enige om, at man burde forene Holsten paa det nøjeste med Danmark og undgaa en hvilken som helst anden Forbindelse. Chr. G. Bernstorff motiverede dette udførlig i det første bevarede Brev af

¹⁾ Johan Bülow's Dagbøger ²⁶/₁₂ 1784, R. A. (Meddelelse af Prof. E. Holm.)

²⁾ Breve fra Kronprins Frederik til Kaas ⁹/₂, ¹⁶/₂, ²²/₁₂ 1806. (R. A.) D. M. I. c. Nr. 67 ff.

8. August, hvori han omtaler Sagen¹⁾. Enhver Forskel i Interesser mellem Danmark og Holsten var nu ophævet, man kunde ikke underkaste Holsten det Supremati, som Preussen vilde tiltage sig over Nordtyskland, og Holsten var ikke mere sikret gennem „det nordiske Forbund“ end ved den almindelige danske Politik, der i lige Grad tog Sigte paa alle de Landes Sikkerhed, hvorover Kongen var Herre.

Chr. G. Bernstorff havde indtil da kun haft Lejlighed til løselig at drøfte Spørgsmaalet om Holstens Fremtid med Kronprinsen, men han var klar over, at det snart maatte optages til Afgørelse. Derfor fremdrog han overfor sin Broder en Række Punkter, som han ansaa for de vanskeligste, naar Talen blev om, hvorledes den ønskede Tilknytning af Holsten til Danmark skulde tilvejebringes.

Arvefølgespørgsmaalet var det i politisk Henseende vanskeligste Punkt. Holstens Arveforhold havde efter Bernstorffernes og vistnok efter alle danske Statsmænds Mening hidtil været aldeles klare; Andreas Peter Bernstorff havde i sin Tid, da Ægteskabet mellem Prinsesse Louise Augusta og Hertug Frederik Christian af Augustenborg planlagdes, formuleret Stillingen i Ordene: Holsten var et ubestrideligt Rigs-Mandslen, der ved Kongelinjens Mandslinjes Uddøen vilde gaa til nærmeste Lensarving²⁾. Det vilde, mente Chr. G. Bernstorff, visselig interessere enhver af Huset Holstens Linjer, hvis den

¹⁾ Alle citerede Breve mellem Brødrene Bernstorff findes, hvor intet andet angives, i U. A. (Pakke vedr. Holstens Indlemmelse 1806) og er trykte D. M. l. c. Nr. 23—45.

²⁾ Se herom bl. a. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie III, S. 140 og de der citerede Steder; Aage Friis: A. P. Bernstorff og O. H. Guldberg, S. 134—135.

kongelige Linjes Arveret til Holsten blev udstrakt til den kvindelige Descendens. Men kunde nu, da den tyske Rigsforfatning var ophævet, den mandlige Arveret, der alene havde sin Grund i denne Forfatning, endnu gøres gældende? Paa hvilken Maade, ved hvilke Forbehold skulde man møde denne Vanskelighed? Skulde man selv bringe dette Punkt frem eller afvente de interesserede Parters Reklamationer, og skulde man gøre Sagen til Genstand for en foregaaende Underhandling med Rusland?

Alt dette henskød Chr. G. Bernstorff den 8. August til sin Broders Overvejelse. Han selv havde endnu ingen bestemt Mening derom, saa lidt som om hvorvidt man fra dansk Side kunde betragte Holstens Indlemmelse som en Selvfølge, der slet ikke krævede Omtale, eller om man skulde afgive en formel Erklæring derom.

II. Det første Udkast til Indlemmelsespatentet.

Medens J. Fr. Bernstorff i de følgende fjorten Dage i København drøftede disse Spørgsmaal med den af hans Kolleger som stod ham nærmest, Grev Christian Rantzau, blev Sagen Genstand for stadig Forhandling i Kiel¹⁾.

Kronprinsen ønskede „i Overensstemmelse med sin naturlige Livlighed“ at faa Sagen fremskyndet saa meget som muligt. Maaske virkede Dreyers Meddelelser med hertil, men i alt Fald var det naturligt, at de optrækkende Forhandlinger om „det nordiske Forbund“ og den stadig mere kritiske europæiske Situation forøgede Lysten til at faa et Spørgsmaal, der berørte Tysklands indre Forhold, afgjort, før der ude fra kunde øves Tryk

¹⁾ Chr. G. B. til J. F. B. 26/8, 29/8 1806. D. M. I. c. Nr. 26—27.

paa Regeringens Handelsfrihed. Chr. G. Bernstorff indrømmede Berettigelsen heraf, men det Kendskab, han havde til Kronprinsens Hensigter overfor Holsten, vakte baade hos ham og hans Broder levende Bekymring for „et overilet Skridt“. De vidste nemlig, at dette vilde blive Holstens fuldstændige Indlemmelse i Kongeriget.

Herpaa havde Kronprinsen ikke lagt mindste Skjul overfor Chr. G. Bernstorff, til hvem han havde sagt, at han ønskede udtrykkelig fastslaaet, at Holsten for evig skulde indlemmes i Danmark under den danske Kongelov. Heraf kunde der drages de mest vidtgaaende Konsekvenser baade i Henseende til Forfatning og Arve-regler, til Lovgivning og Administration¹⁾.

Hos Chr. G. Bernstorff mødte Kronprinsen meget stærke Betænkeligheder, der stammede fra en dybt gaaende Modsætning. Kronprinsens Opfattelse af en fuldkommen Sammensmæltning af Monarkiets forskellige Dele som den ideelle danske Statsklogskab var af gammel Dato og havde sin Rod i gamle guldbergske Synsmaader, men ogsaa Brødrene Bernstorffs Opfattelse, der bl. a. deltes af Ernst Schimmelmann og Christian Rantzau, kunde føres tilbage til Traditioner fra Andreas Peter Bernstorffs og Johan Hartvig Ernst Bernstorffs Tid²⁾. Afgørende for Stillingen i 1806, var dog især de senere Aars Begivenheder og Indtryk. Kronprinsens stærkt voksende Tilbøjelighed til personligt Regimente havde fundet Støtte hos udpræget nationalt danske Mænd, fremfor alle hos de to Kancellipræsidenter Møsting og Kaas, hvorimod der udgik en stilfærdig og sejt Opposition mod Kabinets-

¹⁾ Chr. G. B. til J. F. B. 26/8 1806. D. M. I. c. Nr. 26.

²⁾ Sml. Ørsteds Udtalelser i „Yderligere Bemærkninger i Anledning af det den forenede Rigsdag forelagte kgl. Budskab“ (1853), S. 48.

regimentet fra de tyske Statsministre og deres nærmeste Venner i de holstenske Adelskredse, der efter Sammenstødet i Skattesagen 1802 stod med uvillig Kritik overfor Kronprinsens Styrelse. Hos Kronprinsen og hans nærmeste raadede dyb Mistillid til den holstenske Adel; den guldbergske Opfattelse fra Tiden efter Mageskiftet 1773 var vendt tilbage; man stolede ikke paa „de desorganiserede Holsteneres“ Loyalitet og mente, ikke uden Grund, at spore Strømninger, der gik imod Enevælden¹⁾. Bagved Kronprinsens „Amalgameringspolitik“ laa Lysten til at knække denne spirende Gæring i Fødselen. I Modsætning hertil ønskede Bernstorfferne og deres Kreds at handle varsomt overfor Holsten; de havde haft rig Lejlighed til dernede at spore en langsomt voksende Utilfredshed, som deres Familietraditioner bød dem at overvinde ved Velvilje og Imødekommenhed. De var dernæst under Indflydelse af en vis Art tysk Nationalbevidsthed, der lod dem føle sig stærkt utilpas overfor den fremtrædende Danskhed hos Kronprinsen og hans Omgivelser. Allerede i 1806 var Bernstorfferne paa det rene med, at der ikke var Tale om at opnaa noget positivt til Fordel for Holsten; deres Standpunkt blev derfor saavidt muligt at bevare Status quo overalt, hvor Kronprinsen vilde forsøge paa noget nyt, der kunde forøge Misfornøjelsen i det tyske Hertugdømme.

Chr. G. Bernstorffs første Samtaler med Kronprinsen endte Lørdag den 23. August med, at Kronprinsen bad ham skrive til sin Broder i København og paalægge denne sammen med Christian Rantzau at aftale et Udkast til en Erklæring eller Bekendtgørelse, som kunde

¹⁾ Brevvekslingen mellem Kronprinsen og Fr. Julius Kaas September—November 1806. D. M. l. c. Nr. 67 ff.

udstedes om den foreliggende Sag. Dette Udkast skulde man fra København tilstille Chr. G. Bernstorff og Møsting. Nogen direkte Vejledning om Indholdet havde Kronprinsen ikke givet. Kun bemærkede Bernstorff, at Kronprinsen endnu stadig ønskede Kongeloven udtrykkelig indført i Holsten og derved ogsaa Arveretten overført paa Kongeslægtsens Kvindelinje: „Mig synes saadant ikke blot betænkeligt men ogsaa i Henseende til det foreliggende Formaal fuldstændig overflødigt“, tilføjede Bernstorff.

Hans egen Mening var, at man i Patentet væsentlig maatte sige følgende:

„Dass nachdem durch die Lossreissung eines grossen Theiles der Stände vom Reiche und durch die Niederlegung der Kaiserkrone das Reichsverband aufgelöst und die Verfassung Deutschlands erloschen sey, auch das Band, welches Holstein bisher an das Reich gebunden habe, gelöst sey, und diese Provinz von allen Beziehungen und Verpflichtungen, welche sie bisher gegen das Reich gehabt, entbunden, dagegen aber auf das engeste mit dem ganzen Staatskörper der der dänischen Königs-Krone unterworfenen Lande, von welchem selbige hinfort einen in allen Verhältnissen und Beziehungen völlig ungetrennten Theil ausmachen werde, vereinigt werde“.

I øvrigt mente han, at man hverken skulde ændre mere i Holstens hidtilværende Forfatning eller sige mere i Patentet end højst nødvendigt, f. Eks. om eventuelle Forandringer i Lovgivning og Administration.

Inden dette Brev, dateret 26. August, blev afsendt, kom Forhandlingerne imidlertid ind i noget andet Spor, idet Møsting blev taget med paa Raad.

Omkring Midten af August var Møsting borte fra Kiel paa en Embedsrejse i Hertugdømmerne; men Spørgsmaalet om Holstens Indlemmelse var utvivlsomt forinden

drøftet mellem ham og Kronprinsen. Efter nogle Dages Forløb trængte Kronprinsen til hans Hjælp i Sagen, og skrev, maaske under Trykket af Bernstorffs Modstand, efter Kancellipræsidenten, hvorpaa denne, vistnok den 24. August, kom tilbage til Kiel.

Paa Rejsen havde Møsting drøftet den foreliggende Sag med flere og navnlig i Altona med Vicekansleren ved Regeringen i Glückstadt, Konferensraad Matthias Feldmann. Saavidt det kan ses, medbragte Møsting nu ved sin Tilbagekomst to Udkast til en Deklaration om Holstens Indlemmelse i Danmark, hvoraf det ene var udarbejdet af Feldmann. Dette Udkast er ikke bevaret, hvilket derimod er Tilfældet med det andet, som var udarbejdet af Møsting selv, men som efter Sigende bortset fra nogle faa, væsentlige Udeladelser fulgte Feldmanns. Det „møstingske“ Udkast og en medfølgende Forestilling, dateret den 24. August, overrakte Møsting straks Kronprinsen ¹⁾).

Forestillingen fremhævede, hvor vigtige og indlysende Fordelene ved „eine unzertrennliche Verbindung des Herzogthums Holstein mit Dännemark“ vilde være saa vel for Staten overhovedet som for Provinsen Holsten. Forbindelsen vilde sikre Staten „die fernere und unter allen Ereignissen unveränderte Erhaltung seiner ganzen Macht“ og be-

¹⁾ Chr. G. Bernstorffs Brev af 26. August 1806; Møstings Udkast og Forestilling 24. August (R. A.) — D. M. I. c. Nr. 26, 1 og 2. — Vi ved Besked om Feldmanns Udkast etc. fra en Optegnelse af M. H. Rosenørn af 21. Oktober 1843, foretaget under Gennemgangen af Møstings Papirer efter dennes Død. Feldmanns Udkast og mulige Breve, hvoraf Rosenørn har kunnet se det han beretter, er rimeligvis blevet brændt af Stemann. I R. A. findes de nu ikke. (Se Brev fra M. H. Rosenørn til Gehejmearkivet ^{30/7} 1853. Møstings Papirer II. R. A. — D. M. I. c. Nr. 79.) — Forsøg paa at finde Feldmanns efterladte Papirer har hidtil været frugtesløse.

skytte Holsten mod alle de Onder, som indre eller ydre Uro medfører, og ved hvilke ikke sjælden smaa isolerte Provinser bliver et Offer for Striden. Møsting forsikrede, at Holstens Beboere ikke ønskede noget med større Længsel end denne Forbindelse, hvorved de erholdt en endnu større Vished om den urokkelige Delagtighed i de Velgærninger, som Danmarks vise Regering ydede dem. Det tyske Riges Opløsning frembød en meget forønsket Lejlighed til at udføre et Værk, der ydede Fordele til alle Sider, og „som, efter hvad troværdige Forfattere ytre, havde været ønsket af den store Statsmand, den sidst afdøde Grev Bernstorff“.

Med Hensyn til Udførelsesmaaden foreslog Møsting, at der, naar det udenlandske Departement havde bragt Sagen i Orden, skulde udstedes en Deklaration om, hvorledes man skulde forholde sig med de i Holsten hidtil fulgte Rigslove og tyske Love. De tyske Rigslove, i hvilke Holstens Forhold til Rigsdomstolene og de øvrige Fyrster i det tyske Rige var fastsatte, maatte straks ophæves. Derimod behøvede de specielle tyske Love, man hidtil havde fulgt i Holsten, saasom Kejser Carl den Femtes „*peinliche Gerichtsordnung*“, den tyske Ret paa Landet og den lybske Ret i Byerne ikke at ophæves saa hurtig; det kunde i alt Fald ikke ske, før Befolkningen og Domstolene havde sat sig ind i de ny Love, der skulde indføres. Hvis man ventede med Indførelsen af en anden almindelig Lov, vandt man ogsaa Tid til at forberede denne Del af Inkorporation med den Omhu, som Sagens Vigtighed fordrede, og til at give det hele en Udstrækning, hvorved den størst mulige Egalisering af Forfatningen i de tyske Provinser med den i de danske kunde bevirkes.

Alt dette viste Møstings fuldstændige Tilslutning til Kronprinsens Grundanskuelser; det stemte endvidere fuldkommen dermed, naar han i sin Forestilling anbefalede et nyt Navn „königlich-holsteinisches Obergericht“, i Stedet for Overdicasteriet i Glückstadts hidtilværende mangeartede Benævnelse: „Holsteinische Landes-Regierung, Pinneberg- und Altonaisches Ober- und Rantzausches Appellations-Gericht“ for yderligere at fastslaa Afskaffelsen af Holstens Særstilling til det tyske Rige. I samme Retning talte Forslag om Nedsættelse af en Kommission, der skulde forberede Indførelsen af Christian V's danske Lov i begge Hertugdømmer fra 1. Januar 1808 af; Møsting tænkte sig den Mulighed, at man kunde foretrække at indføre jyske Lov i Holsten, men mente paa Forhaand, at Christian V's Lov vilde passe bedre.

Det Udkast, som ledsagede Forestillingen, fremhævede som Indledning de stedfundne Forandringer i det tyske Kejserrige, hvilke fuldstændig havde ophævet Hertugdømmet Holstens, Herskabet Pinnebergs, Grevskabet Rantzaus og Staden Altonas Forhold til Riget, som Aarsag til, at Kongen vilde give Hertugdømmet og de nævnte Distrikter en fast Forfatning for Fremtiden. Den geografiske Beliggenhed, den lovmæssige Forfatning, som disse Lande havde havt allerede i de ældste Tider, det naadige Sindelag, som Kongen og hans Forfædre til alle Tider havde næret mod Indvaanerne, der paa deres Side altid havde udvist skyldig Troskab, Hengivenhed og Lydighed overfor Kongen og havde staaet i fortsat broderlig Forening med Kongeriget Danmarks Undersaatter, alt dette, hed det, havde bevæget og bestemt Kongen til „gedachtes Unser Herzogthum Holstein, Herschaft Pinneberg, Grafschaft Rantzou und Stadt Altona als integrirende

Theile mit Unserm Königreich Dännemark auf immer hiedurch zu verbinden“.

I Udkastets tre §§ befaledes den i Forestillingen omtalte Ophævelse af Rigslovene, den foreløbige Bibeholdelse af de paa ethvert Sted nugældende Love, indtil en fælles Lov for begge Hertugdømmer kunde indføres, og Forandringen af Overdicasteriets Navn. I Deklarationens Udgang paalagdes det alle Undersaatter allerlydigst og allerunderdanigst at efterleve „denne vor allerhøjeste Fundamental-Sanction“, et Udtryk, som vistnok ellers ikke findes i det danske Lovsprog, men formentlig er nogenlunde enstydigt med Ordet Grundlov brugt i samme Betydning som i sin Tid i Indfødsretsloven.

Ordene: „als integrirende Theile mit Unserm Königreich Dännemark auf immer hiedurch zu verbinden“ var et kort og simpelt, men meget vidtrækkende Udtryk for Kronprinsens og Møstings Hensigt: Holstens fuldstændige Indlemmelse i Danmark. Men den udtrykkelige Omtale af Kongelovens og den dermed følgende kvindelige Arverets Indførelse, som laa Kronprinsen saa stærkt paa Sinde, havde Møsting ikke ført i Pennen, skønt Kongeloven udtrykkelig havde været nævnt i Feldmanns Udkast, tiligemed haade „Harald Gormsens Love og Christian V's Lov“. Grundene havde Møsting udviklet i Forestillingen, hvor han siger, at naar han ikke havde omtalt Lex Regia i Udkastet, saa var det sket for ikke at vække Tvivl om Hans Majestæt Kongens hidtidige Souverænitet i Hertugdømmet Holsten. „Udtrykkelig at omtale Kongeloven var ogsaa unødvendigt, idet Hertugdømmets Inkorporation i Danmark allerede i sig selv har dennes Anvendelse til nødvendig Følge. Jeg har derfor heller ikke troet det nødvendigt udtrykkelig at omtale Arvefølgen,

idet ogsaa denne er en Følge af Inkorporationen, og en særlig Bestemmelse derom kunde hidføre Diskussioner, som det maaske er bedre at lade uberørte“.

I den mundtlige Forhandling, rimeligvis den 25. August, gjorde Møsting sin Opfattelse yderligere gældende¹⁾. Kronprinsen var betænkelig ved at udelade en direkte Omtale af Kongeloven og Arvefølgen, men havde den 26. August om Eftermiddagen tilsyneladende opgivet sit Ønske²⁾. Han havde godkendt Møstings Udkast, og dette blev i Løbet af Tirsdag Formiddag den 26. tilstillet Chr. G. Bernstorff med Anmodning om, at denne skulde lade det gaa videre til sin Broder og Rantzau, for at disse kunde lægge det til Grund for deres Udkast. Dette skulde derefter af Rantzau forelægges i et Statsraadsmøde og med dettes Betænkning tilbagesendes til Kronprinsen. Behandlingen i København skulde foregaa med største Hast, Frem- og Tilbagesendelse ved Stafetter.

Før Afsendelse af Udkast og Brev havde Bernstorff om Tirsdagen drøftet Sagen med Møsting og derefter med Kronprinsen. Han havde kritiseret Udkastet og

¹⁾ Chr. G. B. til J. Fr. B. ^{26/8} i den om Eftermiddagen skrevne Del af Brevet. D. M. I. c. Nr. 26.

²⁾ Wegener gengiver i Actmæssige Bidrag (S. 82 og Bilag Nr. 8 S. 324) med særlig Eftertryk Chr. G. B.'s Bemærkning om, at Kronprinsen havde opgivet sit Ønske med Hensyn til Kongeloven, men udelader derpaa aldeles Chr. G. B.'s Brev af ^{29/8}, der begynder med Meddelelse om, at Kronprinsen har genoptaget sit Ønske, og at dette har foranlediget en Tilføjelse til Udkastet (sml. nedenfor S. 21—22). Det synes mærkeligt, om dette Brev, der nu ligger ved Siden af de andre, ikke skulde have været sammesteds i 1851. Det er ogsaa paafaldende, at W. aldeles overser Møstings forøgede Udkast og paa det første Udkast (af ^{24/8}) i R. A. med Blæk har givet den fejlagtige Paa-tegning, at dette den ^{29/8} sendtes til Kancelliet i Kbhvn.

særlig den vidtløftige Indledning, hvor han ikke fandt „de Omstændigheder, som alene havde maattet bevæge Kongen til det besluttede Skridt, skarpt og tydelig nok betegnede“, hvorimod der efter hans Mening var sagt meget, der var „lige saa unyttigt som upassende“. Kronprinsen havde, skrev Chr. G. Bernstorff til sin Broder, ogsaa følt dette, og Møsting selv betegnede kun sit Arbejde „som et ganske raat, flygtigt henkastet Udkast“ og havde ikke indvendt noget mod Bernstorffs Bemærkning om de i Udkastet anførte Bevæggrunde.

Møstings Indgriben i Sagen og den ny Ordre meddelte Chr. G. Bernstorff sin Broder i en Tilføjelse til det om Morgen den 26. August skrevne Brev. Brevet afgik samme Dag og kom til København den 29. samtidig med et Brev fra Møsting til Grev Rantzau. Dette sidste meddelte imidlertid kun, at Møsting var underrettet om Kronprinsens gennem Chr. G. Bernstorff udstedte Ordre, samt at Møsting havde skrevet et raat Udkast til et Patent; en Afskrift af dette havde han ikke haft Tid til at vedlægge¹⁾.

Efter disse Breves og det første Udkasts Afsendelse fra Kiel den 26. vedblev Kronprinsen og Møsting imidlertid at drøfte Udkastet, og Kronprinsen vendte tilbage til sit første Ønske om at se Kongeloven udtrykkelig indført i Holsten. Det lykkedes ham dog ikke at overvinde Møstings Betænkeligheder, og Resultatet blev kun en Ændring i det første Udkast; Ordene „... Holstein ... Pinneberg ... Rantzau ... Altona ... als integrerende Theile mit Unserm Königreich Dänemark auf immer hiedurch zu verbinden ...“ blev forandrede til „... als einen inte-

¹⁾ Brev fra J. Fr. B. til Chr. G. B. 30/8 1808. D. M. I. c. Nr. 30.

grirenden Theil mit Unserm gedachten Königreich Dänemark auf immer hiedurch zu verbinden und solchemnach von nun an Unserer unmittelbarer souverainer Erbgierung zu unterwerfen“.

Dette ny Udkast blev forelagt Chr. G. Bernstorff, og denne skrev den 29. August til sin Broder, at Møsting lagde langt større Vægt paa sit Udkast, end han fra først af havde gjort Indtryk af. „Om dette Arbejdes Værdi, især ogsaa hvad Stil og Sprog angaar, har jeg ikke villet foregribe Din Dom“, tilføjede Bernstorff ret haanligt, og om sin egen Stilling bemærkede han, at han vedblivende paa det bestemteste vilde erklære sig mod en udtrykkelig Omtale eller Berøring af den eventuelle Arvefølge. Thi selv om det, ogsaa efter hans Mening, ikke uden Grund lod sig hævde, at den Arveret, der tilkom de yngre Linjer af Huset Holsten med Udelukkelse af den kvindelige Descendens, maatte bortfalde ved Ophevelsen af den tyske Rigsforfatning, der alene kunde begrunde hin Udelukkelse, saa fandt han det dog af mange Grunde uklogt, ja farligt at fremkalde Debat eller Protester i Anledning af dette Punkt, der ikke stod i nogen nødvendig Sammenhæng med det egentlige Formaal for den besluttede Forholdsregel. Han bad derfor Broderen og Rantzau om udførlig og kraftigt at motivere deres Standpunkt, som han ventede vilde falde sammen med hans eget.

Møstings ændrede Udkast afgik med Posten Lørdag den 29. August til Rantzau med Paalæg fra Møsting om at benytte det som Grundlag for Udarbejdelsen af det Udkast, som han efter Forhandling med J. Fr. Bernstorff skulde forelægge Statsraadet til Betænkning¹⁾. Men samme

¹⁾ Chr. G. B. til J. Fr. B. 29/8 1806 (D. M. I. c. Nr. 27). — Møstings

Dag greb Kronprinsen direkte ind, idet han skrev et egenhændigt, paa Dansk affattet Brev til Statsraadet¹⁾. Brevet indeholdt egentlig kun det samme som de gennem Møsting og Bernstorff meddelte Ordre. De skete Forandringer i Tyskland paa pegedes som Motiv til, at Holsten skulde forenes under det danske Herredømme ved en Deklaration, der skulde forelægges Statsraadet af det tyske Kancelli efter Samraad med det udenlandske Departement. Sagen krævede paa Grund af de kritiske ydre Forhold stærkt paaskyndet ved en Forening af „det modneste Overlæg med megen Hastighed“ og endelig angaves som Punkter, som det kom nødvendig an paa ved denne Bekendtgørelse, følgende:

- 1) At Andledning dertil tages af Keyser-Værdighedens Nedlæggelse i Tyskland.
- 2) At alle Forbindelser med dette Rige aldeles derved er ophævet, saavel i Henseende til Riegslovene, som i Henseende til alt, som blot kunde skabe en saadan eller anden Forbindelse.
- 3) At Holsteen indcorporeres og indlemmes aldeles og uden nogen Slags Betingelse med Dannemark.
- 4) At en saadan Bekendtgørelse bør baade udgives paa Tysk igiennem det Tyske Cancellie og paa Dansk igiennem det Danske Cancellie, da jeg finder det nødvendig, at en saa ønskelig Sag for Danske, Norske og Holsteenere bør vides af dem alle for derved at gjøre det mere til en Nationalsag, som det ogsaa i sin Natuer bør være“.

Denne Skrivelse afgik med Stafet og samtidig forlod

Brev til Rantzau er ikke bevaret; i R. A. findes en Afskrift af Møstings ændrede Udkast, hvor de tilføjede Ord er understregede med Skrivers Haand. Sml. D. M. l. c. Nr. 2, Noten.

¹⁾ Original i R. A. (Pakke vedrørende Indlemmelsen 1806.) D. M. l. c. Nr. 3.

Møsting Kiel for at genoptage sin Rundrejse i Hertugdømmerne, indtil Sagen kom tilbage fra København.

Der var altsaa foregaaet en Forandring i Kronprinsens Holdning siden Møstings Ankomst den 24.—25. August. Forinden havde han den 23. efter Samtaler med Chr. G. Bernstorff bestemt sig til at lade J. Fr. Bernstorff og Rantzau paa egen Haand udarbejde det Forslag, der skulde forelægges Statsraadet; efter at have forhandlet med Møsting bestemte han, at dennes Udkast skulde danne Grundlag for Arbejdet i København, og greb ved sin egen Skrivelse direkte ind. Chr. G. Bernstorffs Indvendinger paavirkede ham saa lidt, at han endogsaa skærpede Møstings Udkast. Tilføjelsen om den „unmittelbare souveraine Erbregerung“ viser hans Lyst til at give sin Opfattelse af, at Holsten fra nu af laa ikke blot under den danske Enevælde, men ogsaa fulgte Kongelovens Arvefølge, et saa klart Udtryk som muligt. Det var hans faste Overbevisning, at Kongerigets Opløsning havde berøvet de yngre Linjer deres særlige Mandslinje arvet til Holsten, og han vilde helst have dette gjort vitterlig for alle. Det var kun med Møje han af Møsting, der paa dette Punkt understøttede Chr. G. Bernstorff, lod sig overtale til ikke i rene Ord at sige det i Deklarationen.

Skønt Chr. G. Bernstorff ikke var vis paa, at Arveretsspørgsmaalet laa saa klart som Kronprinsen og Møsting antog, mente han, at der lod sig anføre Grunde for, at deres Opfattelse var rigtig. Men Retsspørgsmaalet traadte for ham i Skygge for Faren ved en eventuel Diskussion. Han forudsaa udenrigspolitiske Vanskeligheder, hvilke han som Udenrigsminister var særlig kaldet til at forebygge. Desuden var han imod mere videregaaende Skridt end

Situationen absolut nødvendiggjorde, for om muligt at begrænse eller udskyde Kronprinsens Planer med Holsten.

III. Forhandlingerne i København. Kancelliets Udkast.

J. Fr. Bernstorff havde hele August Maaned igennem været optaget af Tanken om, hvad der skulde ske med Holsten, og havde drøftet dette med Grev Rantzau, der som første Deputeret under Møstings Fraværelse repræsenterede det tyske Kancelli, der sammen med det udenlandske Departement og med Statsraadet fik Indlemmelsespatentet til Behandling.

I Departementet for de udenlandske Anliggender var der ingen Embedsmænd, der havde væsentlig Indflydelse paa Direktøren, og J. Fr. Bernstorff forhandlede maaske knap om Sagen med nogen af sine Undergivne. I Tyske Kancelli sad derimod flere mere betydelige Embedsmænd; Christian Ulrik Ditlev von Eggers, en af Bernstorfferne højt skattet Mand, var saaledes Overprokurør for Hertugdømmerne; i sin Forestilling af 24. August havde Møsting foreslaaet, at han „under Kancelliets Opsigt“ skulde foretage den egentlige Redaktion af Deklarationen. Desuden var Christian Janssen, Johann Chr. Fr. Heinzelmann og Friedrich Christoph Jensen Deputerede i Kancelliet; særlig den sidste, der i en Aarrække havde været Professor juris i Kiel og Sekretær ved Ridderkabets „fortwährende Deputation“, var en dygtig og intelligent Mand. Rantzau kunde ikke undgaa at forhandle med disse Kolleger, men den afgørende Indflydelse paa Kancelliets Stilling forblev hos ham.

De vidste alle lige saa vel som Bernstorfferne, at

man fra Kronprinsens Side kunde vente vidtgaaende Skridt overfor Holsten. J. Fr. Bernstorff tilraadede fra første Færd af kraftige Forholdsregler derimod, men Rantzau og hans Kolleger var noget betænkelige herved. Allerede den 19. August skrev J. Fr. Bernstorff til sin Broder, at han efter en Samtale med Rantzau maatte befrygte, at det tyske Kancellis nuværende Direktorium let vilde række Haanden til store Forandringer for at forebygge en fuldstændig Reunion, ja, for at redde Noget, som J. Fr. Bernstorff understregede. „Dette Rednings-system forekommer mig ligesaa farligt, som det i sig selv er mig imod“.

Den 29. August modtog J. Fr. Bernstorff sin Broders dobbelte Brev med Møstings 1. Udkast og Kronprinsens mundtlige Ordre om at lægge dette til Grund for Patentets Udarbejdelse. Han satte sig straks næste Morgen i Forbindelse med Rantzau, der afvekslende opholdt sig i Byen, ved Hoffet paa Frederiksberg og paa sit Landsted i Lyngby. Søndagen den 31. August arbejdede de sammen ude i Lyngby. De vilde saasnart som muligt gøre et Udkast færdig til Behandling i et ekstraordinært Statsraadmøde; et ordinært skulde samles Fredag den 5. September, men de gik ud fra, at det vilde være for sent efter den Hast, Kronprinsen ønskede anvendt¹⁾.

J. Fr. Bernstorff delte sin Broders Opfattelse af, at Møstings Udkast ikke var heldigt affattet. Han fandt det for vidtløftigt og vilde gøre Deklarationen saa kortfattat som muligt; den skulde indeholde de Grunde, der havde nødvendiggjort det foreliggende Skridt, men ikke mere. Alle speciellere Bestemmelser om, hvad der skulde

¹⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 30/8 1806. D. M. Nr. 30.

sættes i Stedet for de nu løsrevne Baand, skulde som andre Administrationssager henvises til senere Bekendtgørelser; „af dem vil der utvivlsomt følge mange efter“.

Bernstorffs Ønske om at gøre Patentets Indhold saa lidt vidtrækkende og saa lidt forbindende for Fremtiden som mulig, stod i bestemt Modstrid med Kronprinsens og Møstings Tankegang. Men endnu mere gjaldt dette i Arvefølgespørgsmaalet, idet J. Fr. Bernstorff gik til Arbejdet med den Hovedbetragtning, at der maatte „gives den det væsentligste Punkt udgørende Forening af Holsten med Kongeriget en Vending, ved hvilken der ikke bestemt blev frakendt de holstenske Agnater deres Arveret“ ¹⁾. Dette var vel ikke meget fjærnt fra Møstings Tankegang, hvor forskellige end Motiverne kunde være, men Møstings Udtryk „Holstein . . . mit Dännemark auf immer zu verbinden“ („Holstein mit Dännemark auf immer zu vereinigen“, som J. Fr. Bernstorff refererede det), betegnede Bernstorff som „eine implicite Extension des Königsgesetzes“, og vilde derfor ikke bruge det. Agnaterne vilde ikke se rolig herpaa; kom de saa med Besværinger over denne „wörtliche Aufhebung“ af deres Arveret, saa kunde man ikke svare dem andet, end at det ogsaa havde været Hensigten fuldkommen at frakende dem denne. Men J. Fr. Bernstorff holdt det for meget betænkeligt „at sætte sig i en saadan Uret imod dem“ og mente, at man kunde bruge Udtryk, „der i Henseende til Formaalet omtrent var af samme Vægt, men som man altid kunde udlægge saaledes, at det, man foretog, blev en nødvendig Følge af den forudgaaende Forandring, og saaledes, at den eventuelle Arveret ikke

¹⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 30/3 1806. D. M. Nr. 30.

blev berørt derved, og at ingen kunde være foranlediget til at besvære sig“.

Noget klart Standpunkt var dette ikke; J. Fr. Bernstorff ansaa en Frakendelse af Arveretten som en Uret, men han vilde dog ikke ombytte Møstings Udtryk med et, der positivt udelukkede en saadan Frakendelse. Han standsede ved et tvetydigt, der i Øjeblikket ikke kunde volde Vanskeligheder. Dog var han meget lidt glad ved denne Udvej. Han fandt sig ganske vist temmelig beroliget ved den Maade, hvorpaa Sagen var blevet indledet, og Møstings Udkast var i sine væsentlige Punkter mindre vidtgaaende, end han havde frygtet. I Særdeleshed var det ham kært, at Kronprinsen havde gjort Udkastet til Grundlag for deres Arbejde, og ikke til en ufravigelig Rettesnor. Men alligevel gruede han for enhver aktiv Andel i den hele Sag, og skønt han fandt, at det tilkom hans Departement at udfærdige Patentet, var det ham behageligt, at det skulde udstedes gennem Tyske Kancelli, hvorved han blev fri for at besørge Forestillingen overfor Statsraad og Konge og fik mindre Ansvar, end Tilfældet ellers var blevet.

Saavidt det af de bevarede Udkast kan skønnes, forelagde Bernstorff, da han Søndag den 31. August kom ud til Lyngby, Rantzau et færdigt Udkast. Dette findes i egenhændig af Bernstorff gennemrettet Kladde. Den Form det havde, da det forelagdes Rantzau, kan kontrolleres ved Hjælp af to Renskrifter, hvorpaa Rantzau har indført sine senere Rettelser, hvilke derefter atter af Bernstorff er indførte paa hans oprindelige Koncept. De forskellige Slags Blæk, der er anvendt, gør det sandsynligt, at den her angivne Fremgangsmaade er blevet fulgt.

Deklarationens Indledning var i J. Fr. Bernstorffs Affattelse kort og fyndig. Rigets Opløsning og Kejserværdighedens Nedlæggelse anførtes som de eneste Grunde til at der nu fastsattes, at de Kongen undergivne tidligere Rigslande, Holsten, Pinneberg, Rantzau „nebst deren sämmtlichen Zubehörungen sollen fortan als ein souveraines Herzogthum mit dem gesamten Staats Körper der von Uns mit alleiniger und unumschränkter Gewalt beherschten Monarchie, verbunden seyn und als einen ungetrennten Theil derselben ausmachend angesehen werden“.

I de følgende to Afsnit af Deklarationen gjordes i Overensstemmelse med Møstings Udkast Overdicasteriet „unter der Benennung Unseres königlichen holsteinischen Obergerichts, zur höchsten Uns allein untergeordneten Justiz Behörde für dieses Unser souveraines Herzogthum“, men tilføjedes der, „neben welcher jedoch das adeliche Landgericht, unter Unsrer alleinigen allerhöchsten Auctorität, auf die bisherige Weise, bis zu ander weitiger Verfügung fortdauernd bestehen soll“.

I sidste Afsnit erklæredes Rigslovene for ophævede med Tilføjelse af, at, indtil en fælles Lovbog for Slesvig og Holsten var traadt i Kraft, skulde alle Retssager in „Unserem souverainen Herzogthum Holstein“ afgøres efter de hidtil gældende Love.

Forskellen fra Møstings Udkast var meget stor. Der var foruden den gennemgribende rent formelle Ændring en tydelig Tendens til at præcisere Holstens Særstilling gennem dets tre Gange gentagne Betegnelse som „souveraines Herzogthum¹⁾“. I de afgørende Udtryk om

¹⁾ Baade i Tyske Kancelli og i Departementet for de udenlandske Sager lod man i Arkiverne anstille Undersøgelser efter Akterne

Indlemmelsen var Møstings klare Udtryk „auf immer zu verbinden“ afløst af vidtløftigere og ret uklare, hvori der efter J. Fr. Bernstorffs Formaal ikke fandtes nogen Antydning af en evig Forbindelse, der kunde øve Indflydelse paa Arveretten. Sammenligner man J. Fr. Bernstorffs Udkast med den Formulering, som Broderen havde givet i sit Brev af 26. August, vil man finde denne sidstnævntes adskillig kraftigere. Medens Chr. G. Bernstorff taler om, at Holsten nu skal forenes „auf das engeste“ med det hele Statslegeme, er dette forstærkende Tillæg udeladt af J. Fr. Bernstorff, der henstiller Holsten som et souveraint Hertugdømme. Et Udtryk genfindes begge Steder; Chr. G. Bernstorff havde brugt Udtrykket, at Holsten fremtidig skulde udgøre „einen in allen Verhältnissen und Beziehungen völlig ungetrennten Theil“ af Statslegemet. J. Fr. Bernstorff bevarede Udtrykket „ungetrennten Theil“, men han udelod baade „in allen Verhältnissen und Beziehungen völlig“ og svækkede Styrkegraden ved Ordene „ausmachend angesehen“.

Alt i alt betegnede det Udkast, som J. Fr. Bernstorff lagde til Grund for sine Forhandlinger med Rantzau et overordentlig skarpt Standpunkt overfor Møstings og Kronprinsens, saa skarpt, at man faar en Mistanke om, at Hensynet til Rantzaus og Kancelliets større Ængstlig-

vedrørende Slesvigs Indlemmelse 1721, som man formentlig tænkte paa at bruge som Mønster (Se D. M. l. c. Nr. 46 og 48). I Tyske Kancellis Arkiv fandt man „en formelig Incorporations-akt“, men hverken i Gehejmearkivet eller i Danske Kancellis Arkiv lykkedes det at finde noget om „Kongelovens Promulgation“. Man ledte ogsaa efter Akter om „Kongens Souverænitet i Slesvig“. Resultatet af Eftersøgningen blev vistnok uden Indflydelse paa Arbejdet i Kbhvn.; derimod henviste Møsting før Patentets endelige Affattelse til den Form, der var brugt 1721. Sml. D. M. l. c. Nr. 12.

hed overfor Møsting har været medvirkende dertil; Bernstorff har maaske villet have noget at slaa af paa.

Det viste sig ogsaa, at Rantzau og Kancelliet var ængstlige ved altfor bestemt at fravige Kancellichefens Udkast, som de egentlig mente, at de var forpligtede til i alt væsentligt at følge. I Realiteten var de vistnok enige med Bernstorff, og Rantzau vilde gjerne føje sig efter ham, men han fik dog indført indgribende Forandringer i hans Udkast¹⁾. Rimeligvis havde det ogsaa Betydning, at man senest Mandag Morgen den 1. September fik Møstings Skrivelse med dennes andet udvidede Udkast.

Ordet „souverain“ om Holsten fjærnedes alle tre Steder i Forstaaelse af, at dette Ord anvendt paa en Landsdel, hvis Særpræg man ønskede saa vidt mulig at udslette, næppe vilde falde i Kronprinsens og Møstings Smag. Maaske for at bøde lidt herpaa indskød Rantzau en Sætning, hvorefter Holsten, Pinneberg, Rantzau og Altona fremtidig skulde indbefattes under det fælles Navn Hertugdømmet Holsten, en Sætning, som Møsting senere opfattede som rummende en Adskillelse fra Kongeriget.

Vigtigere var Rantzaus Ændring af den afgørende Sætning om Forbindelsen. De forskellige tyske Landsdele skulde fremtidig under den fælles Benævnelse Hertugdømmet Holsten, lød hans Redaktion, „mit dem gesamten Staats Körper der Unserem königlichen Scepter untergebenen Monarchie, als ein in jeder Beziehung völlig ungetrennter Theil derselben, verbunden, und solchemnach von nun an Unsrer alleinigen unumschränkten Regierung unterworfen seyn“.

¹⁾ Deres fælles Udkast i R. A. er trykt D. M. l. c. Nr. 5.

De allersidste Ord viser, at Møstings andet Udkast var kommet med i Betragtning, men Ordene „Unsrer alleinigen unumschränkten Regierung unterworfen sein“ drager langt fra Tanken saa direkte hen i Retning af Lex Regia som Møstings „Unserer unmittelbarer souverainer Erbgregierung zu unterwerfen“. Dog er Forbindelsens Inderlighed her kendelig stærkere betonet end i J. Fr. Bernstorffs Udkast. Ordene „ein in jeder Beziehung völlig ungetrennter Theil“ nærmede sig mere til Begrebet „auf immer zu verbinden“ end J. Fr. Bernstorffs Udkast, og den vage Slutning „ausmachend angesehen werden“ er afløst af de positive Vendinger „verbunden ... und unterworfen seyn“.

Bernstorff var gaaet med til Rantzaus Ønsker om en mere imødekommende Redaktion, men havde bestemt modsat sig ethvert Udtryk, som udtrykkelig betegnede eller antydede en Ændring i den hidtil anerkendte Arvefølge. Rantzau var ikke uden Betænkelighed ved her at give efter for Bernstorff, men havde føjet sig for hans bestemte Vilje. Efter Modtagelsen af Kronprinsens Brev, hvori Bernstorff bed særlig Mærke i Udtrykket om Holstens fuldstændige Inkorporation, frygtede Bernstorff for, at de Udtryk, der var valgt i Udkastet, ikke vilde tilfredsstille Kronprinsen, men han var dog ikke til Sinds at forandre dem¹⁾.

I de første Dage havde Bernstorff og Rantzau forhandlet alene om Patentet, men efter Ankomsten af Kronprinsens Brev Natten mellem Søndag og Mandag, hvorved Sagen officielt forelagdes Statsraadet, droges dettes Medlemmer med ind i Forhandlingerne. Forinden

¹⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 2/9 1806. D. M. I. c. Nr. 31.

dette hidførte ny Ændringer i det Udkast, som Bernstorff og Rantzau var blevet enige om, sendte Bernstorff den 2. September en Afskrift deraf over til sin Broder som en fortrolig Meddelelse, som han ikke maatte gøre Brug af overfor nogen som helst; Statsraadsmødet til Behandling af Sagen var fastsat til Onsdag den 3., og det var derfor muligt, skrev J. Fr. Bernstorff, at Udkastet endnu kunde blive ændret, før det kom til Statsraadet eller af dette ¹⁾).

Forhandlingerne med de øvrige Deputerede i Tyske Kancelli førtes alene gennem Rantzau, der særlig fremstillede den Modstand, som Bernstorff havde gjort mod ethvert Udtryk, der direkte berørte Arvefølgespørgsmaalet. Bernstorff gjorde formelt dette som Chef for det udenlandske Departement, men en formel skriftlig Udtalelse fra Departementet kom ikke til at foreligge paa Grund af Tidens Knaphed, og fordi det vilde være et særlig stort Arbejde. De Kancellideputerede var højst betænkelige ved at udskyde ethvert Udtryk, der hentydede til „eine für ewige Zeiten unzertrennliche Vereinigung“, og saa stærkt traadte denne Respekt for Møstings Forskrift frem, at det et Øjeblik saa ud til, at Enigheden mellem Kancelliet og Bernstorff skulde briste; Kancelliet vilde i saa Tilfælde indlevere ét Udkast til Statsraadet, Bernstorff et andet. Omsider enedes man dog om et fælles Udkast, der tilfredsstillede Bernstorff, idet Kancelliet forbeholdt sig paa dette Punkt at skyde Ansvar fra sig ved i den medfølgende Forestilling at bemærke, at man i Følge Udtalelser fra Departementet for de udenlandske

¹⁾ Denne Afskrift af det J. Fr. Bernstorff-Rantzauske Forslag (med J. Fr. B.'s Haand) findes i R. A. blandt de fra Møsting stammende Papirer. Sml. S. 3—4.

Sager omhyggelig havde undgaaet ethvert Udtryk om Holstens Forbindelse med Danmark, der udtrykkelig betegnede en Ændring i den hidtil anerkendte Arvefølgeordning¹⁾.

De største Vanskeligheder kom dog ikke fra Kancelliet, men fra Statsraadsmedlemmerne, efter at Hertug Frederik Christian af Augustenborg Natten mellem 31. August og 1. September havde modtaget Kronprinsens Brev til Statsraadet. Derved kom de i stærk Bevægelse og forsøgte i de følgende Dage at øve Indflydelse paa Kancelliindstillingens Form. Allerede den 1. September havde Ernst Schimmelmänn efter sit udtrykkelige Ønske faaet Lov til at se Udkastet, og den 2. gav Rantzau Hertugen en Afskrift. Medens Chr. Ditlev Reventlow synes at have taget Sagen med Ro, gjaldt dette ikke de to andre Statsraadsmedlemmer. Hertugen var, som J. Fr. Bernstorff udtrykker sig, „i den violenteste Agitation“ og „i en voldsom Tilstand“; han ansaa sin Slægts Arverettigheder for true ved den fuldstændige Inkorporation af Holsten, som Kronprinsens Brev antydede. Han paatænkte en Demonstration i Statsraadsmødet den 3., var meget utilfreds med Udkastet og forlangte, at der i Deklarationen skulde optages en udtrykkelig Reservation af hans og hans Families Arveret. Schimmelmänn opsøgte daglig baade Rantzau og Bernstorff, i Lyngby, paa Bernstorff Slot og i København, og forelagde stadig Forslag til Ændringer. Tirsdag Eftermiddag optog han og Hertugen Bernstorffs Tid med lange Konferencer.

Resultatet af disse bevægede Forhandlinger blev, at

¹⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 3/9 1806. D. M. I. c. Nr. 32. Kancelliets Forestilling af 3/9 er trykt D. M. I. c. Nr. 9, dets Forestilling som Nr. 10.

det Udkast, som den 2. Septbr. var sendt til Chr. G. Bernstorff, blev forandret, førend det Onsdag den 3. af Rantzau paa Kancelliets Vegne og ledsaget af Kancelliets Forestilling forelagdes for Statsraadet.

Rantzau og Bernstorff ansaa stadig deres første sammenarbejdede Forslag for det bedste, men var gaaet ind paa visse Ændringer.

Man havde imødekommet Kancelliet ved den Bemærkning i Forestillingen, der skød Ansvar over paa J. Fr. Bernstorff; men Hertugens Krav paa Tilføjelse af en Sætning i Patentet, f. Eks. „jedoch den eventuellen Erbrechten unbeschädiget“, havde Bernstorff og Rantzau ikke villet gaa med til. Derimod havde de føjet sig efter enkelte af Schimmelmanss Bemærkninger, skønt de ikke fandt dem indlysende.

Schimmelmanss Udkast¹⁾ var ordrigere og uklarere end det rantzau-bernstorffske og meget lidet skikkede til at bruges til et statsretligt Dokument. Ordet „ungetrennt“ haade i den svagere Grad i J. Fr. Bernstorffs første Udkast og i den stærkere i Chr. G. Bernstorffs og i det rantzau-bernstorffske Udkast er her bortfaldet; det udtrykte øjensynlig Schimmelman en for nær Tilknytning. Udtrykket om Forbindelsen var af Schimmelman gjort endnu vagere, nemlig til „durch eine und dieselbe Verfassung vereiniget seyn“, der lyder saare ubestemt.

Man er her endnu fjærnere fra Møstings korte og præcise „auf immer zu verbinden“, og nogle reelt betydningsløse Ord om „die Selbständigkeit“, „Wohl und Glück unserer ... eine Nation ausmachenden Völker“ lyder som en forsonende Tilsætning, men styrker ikke, hvad der siges om Forbindelsens retslige Udstrækning.

¹⁾ Et af dem er trykt D. M. I. c. Nr. 7.

I det Udkast, som blev Kancelliets endelige, var disse forskellige intetsigende Ord fra Schimmelmanns Udkast ganske bortfaldne, og Rantzaus og Bernstorffs Indledning bevaret. Deres Udtryk „als ein in jeder Beziehung völlig ungetrennter Theil derselben verbunden“ var ombyttet med Udtrykket „durch eine und dieselbe Verfassung vereinigt“, og endvidere var Ordene „von jeder fremden Beziehung getrennt“ skudt ind foran den Tilføjelse, der fandtes begge Steder „Unserer alleinigen unumschränkten Regierung unterworfen seyn“.

Den sidste Tilføjelse forstærker Adskillelsen fra Holstens gamle Forbindelser syd paa, men derimod betegner Ordene „eine und dieselbe Verfassung“ utvivlsomt en langt svagere Tilknytning til Danmark end noget andet af de tidligere brugte Vendinger, et Skridt længere bort fra Møstings og Kronprinsens Tankegang end selv J. Fr. Bernstorffs første Udkast.

Det Udkast, som saaledes endnu til det allersidste havde modtaget Ændringer, fremtraadte til Statsraadmødet den 3. som Udtryk for en Overenskomst mellem Rantzau og Bernstorff, Schimmelman og det tyske Kancellis Embedsmænd, af hvilke sidste Christoph Fr. Jensen overfor Rantzau erklærede det for „vorzüglich“ ¹⁾. Rantzau og Bernstorff mente stadig, at deres til Chr. G. Bernstorff sendte Udkast var det bedste; Schimmelman var, som det senere viste sig, skønt han havde billiget Udkastet, urolig og vaklende.

Kancelliets Forestilling henholdt sig til den fra Møsting modtagne Befaling, og udtalte, at man havde fundet det mest passende at give Forordningen om Holstens Ind-

¹⁾ D. M. l. c. Nr. 47.

lemmelse i Danmark, „welche die Willensmeinung Eurer Königlichen Mayestät sowohl Höchstdero getreuen Unterthanen, als auch Ausländern kund thun soll“, Form af en Deklaration, i hvilken man derfor som sædvanlig ved den Slags Statsskrifter udelod kongelige Forordningers almindelige Indgang og Slutning. Hvad Indholdet angik, havde Kancelliet „in Uebereinstimmung mit dem ihr von ihrem Präsidenten zugestellten Aufsätze“, indskrænket sig til at fastslaa, at de tidligere Rigslande, der ved Begivenhederne i Tyskland var løst fra ethvert Forhold til Riget, skulde forbindes paa det inderligste med det danske Monarki, og til at formulere andre Punkter, om Overdikasteriets ny Navn, om Rigslovenes Afskaffelse og en ny Lovbogs Indførelse.

Foruden Henvisningen til det udenlandske Departements Ansvar for Udeladelsen af ethvert Udtryk, der tog Hensyn til Arvefølgen, indeholdt Forestillingen iøvrigt kun nogle Spørgsmaal vedrørende Deklarationens eventuelle Publikation og om et Par ved Forandringen fremkaldte praktiske Foranstaltninger.

Af Statsraadets Medlemmer var Hertug Frederik Christian og Greverne Christian Ditlev Reventlow og Ernst Schimmelmann til Stede ved det ekstraordinære Statsraadsmøde, der den 3. September sammentraadte i Kronprinsens Gemak paa Amalienborg¹⁾. Rantzau skulde paa det tyske Kancellis Vegne referere Sagen, men havde iøvrigt intet at gøre ved Mødet. Hertugen af Augustenborg havde imidlertid lagt stærkt Pres baade

¹⁾ Om Statsraadet se Reventlows og Schimmelmanns Betænkninger og Schimmelmanns Brev til Kronprinsen af 3/9, Hertugens Brev til Krp. s. D. og J. Fr. B.'s Breve til Chr. G. B. 3/9 og 6/9 1806. D. M. l. c. Nr. 11, 59, 58, 49, 32, 34.

paa ham og Bernstorff for at faa dem til at overvære hele Statsraadsmødet, hvorfra Rantzau efter endt Referat ellers skulde fjærne sig uden at deltage i eller paahøre Forhandlingerne. Bernstorff nægtede at komme; Rantzau gav efter og overværede Mødet.

Begyndelsen af dette fik en ret dramatisk Form, idet Hertugen, da han havde aabnet Mødet ved at meddele Kronprinsens Skrivelse, straks oplæste et langt skriftligt Votum, der indeholdt en Slags Reservation eller Protest mod Indlemmelsen af Hensyn til de ved denne formentlig krænkede Arverettigheder. Derpaa forlod han Statsraadet, da han ikke vilde deltage videre i Drøftelsen af Sagen, fordi han ansaa den „i Henseende til Successions Rettigheder til Hertugdømmet Holsten at vedkomme den hertugelige Familie“. Først derefter refererede Rantzau Tyske Kancellis Forestilling og Deklarationens Indhold.

Chr. D. Reventlow og Schimmelmann kom saaledes til at behandle Sagen alene, og begge sammenfattede deres Opfattelse i skrevne Betænkninger. De fandt ikke noget at erindre mod Udkastet, og samme Aften sendtes dette ledsaget af Kancelliets Forestilling, de to Statsministres Vota og Hertugens Skrivelse ved Stafet til Kiel.

Hermed var de københavnske Statsmænds Indflydelse paa Deklarationens Form afsluttet, og det vil være naturligt under ét at betragte de Synspunkter, der havde gjort sig gjældende.

Spørgsmaalet om Arvefølgen i Holsten efter Rigets Opløsning var traadt i Forgrunden, baade paa Grund af Hertugen af Augustenborgs Holdning, og fordi Brødrene Bernstorff havde anset det for Hovedpunktet. J. Fr. Bern-

storff udviklede sit Standpunkt indgaaende i sine Breve til Broderen, og særlig i Brevet af 3. Septbr. fremstillede han i Sammenhæng Grundene til den bestemte Holdning, han havde indtaget overfor Møstings Udkast.

Han indrømmede, at den Arveret til Holsten, der hidtil havde tilkommet de yngre holstenske Linjer, oprindelig og væsentlig beroede paa den Lensarvefølge, de havde som Lensagnater, fra hvilken al kvindelig Arvefølge var udelukket. Men at nu ved Rigets og Rigslensvæsenets Opløsning deres hidtil aldrig bestridte og fuldstændig anerkendte Arverettigheder skulde være fuldstændig bortfaldne, og at det skulde være overladt den danske Konges Vilkaarlighed, nu da han var Enebesidder af Holsten, at lade en ny Successionsordning, der for evige Tider fuldstændig udelukkede Lensagnaterne, træde i Stedet for den hidtil lovmæssig anerkendte Lensarvefølge, det kunde J. Fr. Bernstorff ikke paa nogen Maade overtyde sig om.

Men han indrømmede, at det maaske i det mindste med tilsyneladende Grunde kunde paastaas, at Agnaternes Arverettigheder ved Opløsning af Rigslensvæsenet, hvori Arveretten havde sin væsentlige Grund, blev mere vaklende og derved for Fremtiden paa en vis Maade kunde fremstilles som tvivlsomme. Derfor kunde man være af den Mening, at ingen offentlig eller paa de interesserede Parters Forespørgsel afgivet Erklæring, hvorved disse tvivlsomme Arverettigheder udtrykkelig anerkendtes som bestaaende, vedvarende eller usvækkede, vilde være tilraadelig, men tværtimod vilde stride mod Kongens Interesser.

Denne Bernstorffernes Stilling i Retsspørgsmaalet var ikke meget stærk overfor Møstings og Kronprinsens klare

Standpunkt, at Kongelovens Arvefølge fra nu af gjaldt i Holsten. Bernstorfferne fremførte intet bestemt om, hvilken Arvefølge der nu skulde gælde; med Rette kunde Kronprinsen og Møsting erklære en saadan Usikkerhed for uholdbar. Men netop derfor kom J. Fr. Bernstorff ligesom Broderen naturlig til at skyde Retsspørgsmaalet i Baggrunden og lægge Hovedvægten paa Hensigtsmæssigheden.

Med god Grund fremhævede han, at Agnaterne ingenlunde vilde gaa ind paa, at deres Rettigheder pludselig skulde være blevet tvivlsomme; hvis den danske Arvefølge udtrykkelig blev udstrakt til Holsten, eller hvis der blev brugt noget som helst Udtryk i Deklarationen, der implicate tydede paa noget saadant, vilde Agnaterne ufejlbarlig bringe Sagen til Diskussion. Alene det, at Deklarationen ikke indeholdt en udtrykkelig Reservation af Agnaternes Ret, vilde maaske hidføre Forespørgsler. Saa længe Deklarationen ikke indeholdt noget udtrykkeligt Angreb paa deres Arveret, kunde man dog altid svare dem, at denne var forblevet uberørt ved det skete Skridt, men hvis man med rene Ord havde sagt, at Holsten aldrig mere skulde kunne skilles fra Kongens Krone, kunde man kun svare Agnaterne, at man virkelig ansaa deres Rettigheder for udslukkede, ogsaa havde villet erklære dette og var til Sinds at sætte denne Opfattelse igennem. Men et saadant Sprog overfor Agnaterne, blandt hvilke Ruslands Zar og Sveriges Konge var, fandt Bernstorfferne højst betænkeligt, thi at disse to Fyrsters Arverettigheder laa noget langt ude, var jo aldeles ligegyldigt for Sagens Realitet.

Den Fare, der kunde opstaa ved Forholdet til disse Agnater, blev dobbelt stor, fordi Ruslands Rettigheder

til Holsten ikke blot beroede paa Lensarveretten, men for den tidligere hertugelige Dels Vedkommende ogsaa paa Traktater. Ved Mageskiftetraktaten 1773 var den hertugelige Del af Holsten ved en særlig Cessionsakt overdraget til Kongen af Danmark, til hans Broder og til deres mandlige Linjer, men ikke til Kvindelinjerne; uddøde Christian VII's og Arveprins Frederiks Mandslinjer, faldt den tidligere hertugelige Del af Holsten tilbage til det russiske Kejserhus. Enhver Udvidelse af Lex Regias Arvefølge til denne Del af Holsten vilde, ganske uafhængig af Lensforholdet, være et grovt Traktatbrud fra dansk Side.

J. Fr. Bernstorff anførte endnu et Par Grunde imod at berøre det farlige Arvespørgsmaal. Hvis man frakendte Agnaterne deres Rettigheder til Holsten, gav man med det samme selv Afkald paa al Arveret til Agnaternes Lande, særlig til Oldenburg og Eutin, og dette fandt Bernstorff lidet hensigtsmæssigt. Dernæst gjorde han opmærksom paa, at de tyske Fyrster, der vilde tiltræde „det nordiske Forbund“, utvivlsomt vilde stadfæste de hidtilværende Lensforhold for saa vidt de vedrørte Arvefølgen. Hvis Holsten kom ind i Forbundet, maatte Agnaternes Arveret anerkendes enten ved en udtrykkelig Erklæring eller som en Følge af selve Tiltrædelsen. Men hvis den danske Konge ikke tiltraadte Forbundet og ikke havde anerkendt Arverettighederne, vilde Rusland just deri se en Grund til at faa Holsten med ind i Forbundet, og det var dog betænkeligt at vække denne Interesse hos Kejseren.

J. Fr. Bernstorffs udførlige Begrundelse, som Chr. G. Bernstorff billigede og til Dels med de samme Ord fremførte overfor Kronprinsen og Møsting, fandt med Hensyn til Hensigtsmæssighedsspørgsmaalet Tilslutning hos alle

Statsraadsmedlemmerne. Med Hensyn til Retsspørgsmaalet indtog Hertug Frederik Christian et Standpunkt, der var diametralt modsat Kronprinsens og Møstings, idet han gik ud fra, at der ikke var forandret det mindste ved Agnaternes Arverettigheder; nogen nærmere Motivering gav han ikke i sin Betænkning, der krævede disse Rettigheder udtrykkelig reserverede i Deklarationen. Schimmelmänn stod nærmest paa Bernstorffernes Standpunkt og ansaa Arvespørgsmaalet for tvivlsomt, og Chr. D. Reventlow udtalte dette bestemt.

Schimmelmänn billigede i sin Betænkning først Kancelliets Udkast. I Udtryk, der efter hans Sædvane var unødigt skruede, erklærede han, at „Statens Uafhængighed, dens Forfatnings Ensartethed og den størst mulige Forening af alle Kongens Undersaatter til et Folk, var det vigtigste og mest afgørende“. Om der vilde komme en Tid, da Arvekrav paa Dele af Staten vilde løsne den Enhed, man nu var i Færd med at styrke, var uvist; en blot „konstitutiv Lov“ kunne ikke ved sin blotte Emanation fjerne eller ophæve selv kun tvivlsomme Arvekrav; Historien viste mange Eksempler paa, at slige bestridte Arvekrav paa Riger og Lande var blevet en Kilde til Uroligheder for de mægtigste Stater. Derfor skulde man dog ikke anerkende slige paastaaede Arvekrav, hvorom Spørgsmaalet først laa for langt ude i Fremtiden. Men da en Diskussion om Arvekravenes Gyldighed var betænkelig, maatte Udtrykkene i Deklarationen ikke være bestemtere end i Udkastet; de maatte være saaledes beskafne, „dass solche ohne ihren Sinn zu verdrehen so erklärt werden können“, at de kun tog Sigte paa en fælles Regeringsforfatning, paa en fælles Statsinteresse.

Chr. D. Reventlow erklærede i sit Votum, at han ikke

skønnede, at Hertugen havde Ret i sin Paastand om, at Sagen vedrørte Arvefølgen, fordi „her aleene skal og kan handles om Kongens Souverainitet i Holsteen og desformedelst dette Hertugdømmes Indlemmelse under den danske souveraine Regierings-Forfatning og Afsondring fra det forrige Tydske Rige“. Han forment, at Kronprinsen ikke havde ønsket at berøre Arvefølgen, men gik dog noget ind paa Spørgsmaalet om denne. Om den holsten-gottorpske Del bemærkede han, at der jo i Følge Traktaterne kun med Ruslands Samtykke kunde indføres cognatisk Arvefølge. Med Hensyn til de øvrige Dele af Holsten, ansaa han det efter Rigets Opløsning for ubestemt, hvad der var Arvefølge i Holsten, naar den kongelige Mandsstamme uddøde; det var ikke afgjort, at Kongelovens Arvefølger regler skulde være Rettesnor. „Om og hvorleedes Arvefølgen skal fra Sværd Siden gaa over til Spinde Siden, maa i sin Tiid afgjøres ved Forening imelm de høie Vedkommende eller ved Vaabnene“. Han fandt Tiden ubelejligh til at forhandle eller bestemme noget derom, i hvor meget det endog maatte ønskes, at Holsten aldrig kunde skilles fra Danmark.

Statsraadsmedlemmernes Betænkninger viser endvidere, at man i København foruden Arvefølgespørgsmaalet havde drøftet, hvilken Indflydelse Indlemmelsen vilde have paa Holstens indre Forhold. Møstings Betænkning af 24. August med dens uforbeholdne Fremhævelse af, at det gjaldt om Indførelsen af dansk Lovgivning i Hertugdømmet, kendte man endnu ikke i København; den blev først senere tilsendt Rantzau ¹⁾. Men man vidste tilstrækkelig Besked med Kronprinsens og

¹⁾ Brev fra J. Fr. B. til Chr. G. B. 16/8 1806. D. M. I. c. Nr. 37.

Møstings Tankegang. Man tænkte sig vistnok først og fremmest Muligheden af, at Kronprinsen vilde benytte Lejligheden til at ramme en forsvarlig Pæl gennem Ridder-skabets Privilegier eller de andre Friheder og Forrettigheder, der endnu fandtes i de forskelligartede holstenske Distrikter. Schimmelmanns senere Breve til Kronprinsen viser, at han havde været saare betænkelig ved Tanken om, at den danske Enevælde skulde formelt indføres i al sin Udstrækning. Maaske har han, men uden Held, forsøgt Udkastet læmpet efter denne Tankegang; baade han, Hertugen og Ditlev Reventlow nøjedes med at henstille, om man ikke i Deklarationen vilde optage en Bemærkning om, at enhver Privilegier og Rettigheder skulde herefter som tilforn opretholdes. Hos Hertugen fik dette en særlig skarp Form, idet han henviste til Traktaterne af 1767 og 1773, hvori Holstenernes Privilegier, Rettigheder og Friheder var blevet bekræftede, og hvor det var tilsikret, at Hertugdømmets Forfatning i alle væsentlige, paa Familieforhold og Ejendomsret beroende Dele skulde opretholdes.

I Bernstorffernes Udtalelser før Deklarationens Udstedelse traadte lignende Synspunkter ikke frem, men de laa utvivlsomt bag ved deres almindelige Ønske om at begrænse Deklarationens Indhold saa meget som muligt.

IV. De afsluttende Forhandlinger i Kiel. Indlemmelsespatentets Udstedelse.

Fredag den 5. September mellem Kl. 9 og 10 om Aftenen kom den den 3. fra København afsendte Stafet til Kiel og bragte Kronprinsen Statsraadsmedlemmernes Vota og Breve samt Kancelliets Forestilling og Udkast til

Møsting. Samtidig modtog Chr. G. Bernstorff et Brev fra sin Broder. De afsluttende Forhandlinger varede fra nu af knap et Døgn; allerede næste Aften, Lørdag den 6., havde Deklarationen efter Forhandlinger mellem Kronprinsen, Møsting og Bernstorff faaet sin endelige Form¹⁾.

Straks efter Stafettens Ankomst Fredag Aften ilede Møsting til Kronprinsen og drøftede Sagen med ham. De var begge yderst utilfredse med de modtagne Aktstykker og Breve; Kronprinsen var oprørt over Hertug Frederik Christians Protest, Møsting var forbitret, fordi Kancelliet i saa høj Grad havde tilsidesat hans Udkast. Disse Stemninger gav sig paa forskellig Maade Udtryk, men de indvirkede kun lidt paa Forhandlingerne, under hvilke Kronprinsen overfor Chr. G. Bernstorff optraadte meget rolig.

Møstings Mening om Kancelliets Udkast ses af en Koncept til en Forestilling til Kronprinsen. Den maa være skrevet enten Fredag Aften sent efter Samtalen med Kronprinsen eller Lørdag Morgen tidlig før en Samtale med Bernstorff. Møsting havde, erklærede han, haft to Punkter for Øje med sit første Udkast. Det ene var Holstens Adskillelse fra det tyske Rige, og hvad dette Punkt angik, fandt han Kancelliets Udkast tilfredsstillende; den endelige Affattelse blev paa dette Punkt nøjagtig som Kancelliets.

¹⁾ Chr. G. B.'s Brev til J. Fr. B. 6/9 1806. D. M. l. c. Nr. 33. — Møstings Koncept til en Forestilling og Rettelser i Kancelliets Udkast. (R. A. Pk. vedk. 1806. D. M. l. c. Nr. 10 og 12.) Om Koncepten nogensinde er renskrevet og afgivet, kan være tvivlsomt; Renskriften kan ogsaa være tilintetgjort af Stemmann (sml. S. 3), men som Udtryk for Møstings Tankegang er Koncepten god nok.

Det andet Punkt var Holstens „unzertrennliche Verbindung“ med Kongeriget. Dette Punkt var, erklærede han, fuldstændig forbigaaet i Udkastet, hvor der kun var sagt, at Holsten skulde være forenet med det kongelige Monarkis samlede Statslegeme ved en og den samme Forfatning og underkastet Kongens egen uindskrænkede Regering. Men herved var der intet vundet for Fremtiden og lige saa lidt for det nuværende Øjeblik. Kronprinsens udtalte Hensigt: at opretholde det danske Monarkis udelte Magt ogsaa til den fjærneste Fremtid og under alle mulige Begivenheder, blev ikke opnaaet derved, idet der paa den ene Side ikke var beordret nogen Inkorporation af Holsten med Danmark, men tværtimod paa den anden Side Benævnelsen Hertugdømmet Holsten for Fremtiden blev højtidelig sanktioneret og efter Møstings Mening stadig indebar en Adskillelse fra Kongeriget. Han indsaa heller ikke, at der var vundet noget for Øjeblikket, idet Souveræniteten hidtil stadig var blevet udøvet i Holsten, og Erklæringen om, at Holsten skulde være forenet med Monarkiet ved en og samme Forfatning, frembragte ikke nogen Magtforandring. Selv det Udtryk, at denne Forbindelse skulde bero paa, at Hertugdømmet skal have en og samme Forfatning, syntes ved den store Ubestemthed af Ordet Forfatning, hvorunder kunde forstaas blot „gesetzliche Verfassung“, at begrunde Muligheden af Ophævelsen af denne Provins, der efter som før er at betragte som et særskilt Hertugdømme. „Saa længe Holsten ikke bliver erklæret for en for stedse med det danske Monarki som integrerende Del af samme inkorporeret Provins, er der“, mente Møsting, „ikke sørget for en gennem alle kommende Begivenheder vedvarende, udelt Opretholdelse af Kongens

hele Magt“. Hvorvidt dette i den Deklaration, der skulde udstedes, kunde foregaa paa samme Maade som det var sket i Kong Frederik IV's Hyldningspatent af 1721 i Henseende til Hertugdømmet Slesvig, hørte under det udenlandske Departements Bedømmelse, og Møsting turde ikke have nogen bestemt Mening derom.

Ved disse almindelige Bemærkninger havde Møsting utvetydigt sagt sin Mening om Hovedpunktet i Deklarationen, og overfor Chr. G. Bernstorff fremførte han den med Styrke.

Chr. G. Bernstorff kunde ikke svække hans Kritik af den Affattelse, det paagældende Sted havde fundet i Kancelliets endelige Udkast; han mente selv, at Stedet og særlig Ordet „Verfassung“ var meget ubestemt. De havde en „meget vanskelig Diskussion“ om, hvilken Form der da skulde vælges, og under denne fremdrog Bernstorff tilsidst sin Broders og Rantzaus foreløbige Udkast af 2. September og foreslog Møsting at anvende den dér brugte Formulering, som han selv fandt „fuldstændig passende“. Hvilket Indtryk det gjorde paa Møsting og Kronprinsen at erfare, at Bernstorff laa inde med et saadant hemmeligt Udkast fra København, mærkede Bernstorff ikke; Møsting tog Udkastet og forelagde det for Kronprinsen, og da Bernstorff op ad Dagen kom til denne fandt han — „hvad han næppe havde turdet vente“ — at denne Formulering havde vundet Kronprinsens Bifald.

„Overhovedet har jeg“, skrev Bernstorff samme Dag til sin Broder, „fra Kronprinsens Side fundet mindre Modstand mod vor Mening, og det derpaa grundede Udkast, end jeg havde troet at maatte befrygte“.

Resultatet blev, hvad Hovedpunktet angik, at Kancelliets Udkast afløstes af J. Fr. Bernstorffs og Rantzaus

første, af Schimmelmänn ikke paavirkede Udkast. Der indførtes kun, foruden Udeladelsen af et ligegyldigt „und“, en enkelt Rettelse, idet Ordet „Botmässigkeit“ afløste Ordet „Regierung“. Af Møstings Udkast ses det, at han havde tænkt paa, men forkastet Ordet „Herrschaft“.

Mere vides ikke om de Forhandlinger, der bestemte Kronprinsen og Møsting til at vælge denne Form for Hovedleddet i Deklarationens betydningsfulde Indledning. Deres Stemninger og deres Opfattelse af dets endelige Form vil senere blive undersøgt.

Kancelliets Udkast undergik imidlertid endnu flere Rettelser.

For det første foreslog Møsting, at Benævnelsen Deklaration helt skulde bortfalde; Aktstykket skulde trykkes som Frederik IV's Hyldningspatent fra 1721, som Møsting havde for sig. Derfor fik Chr. Rantzau Ordre til at udelade „Titel eller Rubrum“ og følge Formen for Hyldningsakter fra 1721.

Paa dette Punkt spores ingen Indsigelse fra Chr. G. Bernstorffs Side, men overfor en anden af Møstings Rettelser satte han sin Vilje igennem. Det gjaldt det af Rantzau indsatte Led om, at de forskellige Landsdele fremtidig skulde sammenfattes under Benævnelsen Hertugdømmet Holsten. Møsting havde jo ment, at der i denne højtidelige Sanktionering af Navnet Hertugdømmet Holsten stadig indebares en Adskillelse fra Kongeriget, og af hans Rettelser i Kancelliets Udkast ses det, at han har villet lade dette udgaa. Bernstorff mente, at de mest indlysende Grunde talte for Udtrykket, men kun med Møje reddede han det.

Derimod sejrede Møsting paa et Par andre Punkter, som Bernstorff ansaa for mindre væsentlige.

I Stedet for „Justizbehörde für Holstein“ blev den ny Obergericht kaldet „Justizbehörde in Holstein“, idet Møsting ansaa det tyske Kancelli som den øverste Domstol for Hertugdømmerne, medens Bernstorff hævdede, at Kancelliet dog vel alene var et Regeringskollegium. Om selve Ordet Justizbehörde havde der ogsaa været Strid; Møsting havde anset Udtrykket for noget for omfattende ud fra den samme Opfattelse af Kancelliets Myndighed. Han havde derfor foreslaaet Ordet Gerichtshof, men dette fandt Bernstorff for snævert. Resultatet blev, at man beholdt Justizbehörde, men satte in for für.

Møstings Lyst til at svække Holstens Selvstændighed til Fordel for Centralmagten spores her, men endnu stærkere laa det bag en anden Rettelse, hvis Rækkevidde Bernstorff ikke gennemskuede. Det var Udtrykket i sidste Afsnit om Indførelsen af en ny almindelig Lov, der skulde udarbejdes for begge Hertugdømmerne. Kancelliets Udtryk erstattedes her med andre, hvori det ikke sagdes, at der paa kongelig Befaling blev gjort Udkast til en almindelig Lov, men derimod, at de nødvendige Befalinger om Indførelsen af en almindelig Lov allerede var udstedte. Til Bernstorff sagde Møsting derom kun, at det faktisk var urigtigt, at der blev arbejdet paa en ny almindelig Lov for Hertugdømmerne. Men i sin Forestilling til Kronprinsen udtalte Møsting, at det ikke var Hensigten at indføre nogen helt ny Lov. Han mente nemlig, at man straks skulde indføre Valdemar Sejrs jyske Lov eller Christian V's Danske Lov, medens Bernstorff vistnok opfattede Ændringen, som om man var til Sinds foreløbig at lade de nuværende Love bestaa uforandret. Et dybt Svælg skilte de to Mænds Betragtninger fra hinanden.

Ogsaa med Hensyn til Udgangen forandredes Kancelliets Udkast, idet Møsting forlangte indsat den sædvanlige Slutning paa de kongelige Forordninger: „Wonach sich männiglich allerunterthänigst zu richten“, hvilken Kancelliet med Vilje havde udeladt. Chr. G. Bernstorff modsatte sig Forandringen, men Møsting vilde under ingen Betingelser frafalde denne. Udgangen fik derved omtrent samme Form som i Patentet af 1721.

Endelig rettede Kronprinsen Ordene „untergeordneten Monarchie“ til „untergebenen Monarchie“ i det renskrevne Udkast, der med hans Approbation blev tilsendt det danske Kancelli til Oversættelse og Bekendtgørelse paa Dansk.

Den 6. om Aftenen var Deklarationens Form saaledes endelig fastslaaet, efter at Dagen, som Bernstorff skrev til sin Broder, havde været opfyldt af „die widrigsten und immer erneuerten Erörterungen“. Med Stafet afgik Deklarationen til København ledsaget af et Brev fra Møsting til Rantzau. Det indeholdt en kort og bestemt Befaling til uopholdelig at lade det tyske Kancelli uden noget nyt Foredrag i Statsraadet forelægge Kongen det ændrede Udkast til Underskrift og derefter skyndsomst foranledige det trykt og bekendtgjort paa Tysk og Dansk gennem de to Kancellier; de ved Deklarationens Udstedelse nødvendiggjorde praktiske Forholdsregler skulde ogsaa paaskyndes saa meget som muligt.

Denne Ordre efterfulgtes; den 9. September underskrev Christian VII paa Frederiksberg Slot Patentet, der kundgjordes baade paa Tysk for Indbyggerne i Slesvig og Holsten, og paa Dansk for Danske og Norske.

Det tyske Patent lød efter den officielle Plakat saaledes:

Christian der Siebente etc. etc.

Nachdem durch die auf der allgemeinen deutschen Reichsversammlung am 1sten des vorigen Monats von Seiten eines Theils der angesehensten Stände erklärte Trennung von dem Reichsverbande und durch die darauf erfolgte, von Sr. Römisch Kaiserl. Majestät unterm 6ten desselben Monats kund gethane Niederlegung der Reichsoberhauptlichen Würde, der deutsche Reichsverband und die Reichs-Constitution gänzlich aufgelöset und erloschen sind, und dem zufolge auch diejenigen gesetzlichen und verfassungsmässigen Bande, welche die Unserer Regierung unterworfenen Reichslande bisher mit Kaiser und Reich verbanden, so wie alle darauf sich gründenden Verhältnisse, Beziehungen und Verpflichtungen, gelöset und aufgehoben sind; So finden Wir Uns in Betreff der künftigen Verhältnisse und Verfassung dieser Unserer bisherigen deutschen Reichslande folgendes zu erklären, festzusetzen und zu befehlen bewogen:

Unser Herzogthum Holstein, Unsere Herrschaft Pinneberg, Unsere Grafschaft Rantzau, und Unsere Stadt Altona, sollen fortan unter der gemeinsamen Benennung des Herzogthums Holstein, mit dem gesammten Staatskörper der Unserm Königl. Scepter untergebenen Monarchie, als ein in jeder Beziehung völlig ungetrennter Theil derselben verbunden und solchemnach von nun an Unserer alleinigen unumschränkten Botmässigkeit unterworfen seyn.

In Betracht der aufgelöseten Verhältnisse dieser Unserer vorgenannten Lande zu den bisherigen deutschen Reichsgerichten, verordnen und bestellen Wir Unser bereits bestehendes Oberdicasterium zu Glückstadt, unter der Benennung Unseres Königlichen Holsteinischen Obergerichts, zur höchsten, Uns allein untergeordneten Justitzbehörde in diesem Unserm Herzogthume Holstein, neben welcher jedoch das adeliche Landgericht, unter Unserer alleinigen allerhöchsten Autorität, auf die bisherige Weise, bis zu anderweitiger Verfügung ferner bestehen soll.

Wenn auch nunmehr, durch die Aufhebung der deutschen Reichs-Constitution, und durch die Auflösung der Verbindung Unserer gedachten Lande mit dem deutschen Reiche, die deutschen Reichsgesetze in selbigen ausser Kraft gesetzt worden,

so wollen Wir dennoch und gebieten hiemit, dass, bis zur Einführung eines allgemeinen Gesetzes, wesfalls die nöthigen Befehle bereits von Uns erlassen sind, alle Rechtssachen in Unserm Herzogthume Holstein, nach den an jedem Orte bisher befolgten Gesetzen und Gewohnheitsrechten, mit Inbegriff der in den Reichsgesetzen enthaltenen Vorschriften, in so weit solche das bürgerliche und peinliche Recht angehen, entschieden werden sollen.

Wornach sich männiglich allerunterthänigst zu achten.

Gegeben auf Unserm Schlosse Friederichsberg am 9. September des Jahres 1806 nach Christi Geburt, Unserer Regierung im 41sten Jahre.

Christian R.

Møsting.

Rantzau.

Janssen.

Jensen.

I det danske Patent, der udgik gennem danske Kancelli, lød det afgørende Afsnit saaledes: „Vort Hertugdømme Holsten etc. skulle herefter under den fælleds Benævnelse af Hertugdømmet Holsten, være forbundet med det Hele Vort Scepter undergivne Monarchie, som en i enhver Henseende fuldkommen uadskilt Del af samme og saaledes, fra nu af, alene staae under Vor egen uindskrænkede Regering“. I sidste Afsnit var Ordene om en ny Lov gengivne saaledes: „... indtil en anden almindelig Lov kan vorde indført“.

V. Indlemmelsespatentets Fortolkning.

Var Kronprins Frederik tilfreds med Deklarationens endelige Form? Indeholdt den alt, hvad han havde ønsket, eller var han ved sine Ministres Modstand blevet

nødt til at standse paa Halvvejen uden at faa gennemført den paatænkte fuldstændige Indlemmelse af Holsten?

Kronprinsen havde, ligesaa lidt som Møsting, ændret sin oprindelige Opfattelse af Retsspørgsmaalet. „Da Holsten nu ikke holder ved noget, saa begriber jeg ikke en Gang Uretten i Sagen“, skrev han den 6. September til sin Svoger, og Udtalelser af ham til Kancellipræsident Kaas fra den nærmest følgende Tid viser, at han ikke mente, at han havde traadt noget retmæssigt Arvekrav for nær.

Nogen udførlig statsretlig Begrundelse af deres Opfattelse gav hverken Kronprinsen eller Møsting i Efteraaret 1806; men af Yttringer i Møstings Forestilling af 24. August og i Kronprinsens Breve til Kaas fremgaar det, at de, som rimeligt var, støttede sig til, at Holsten allerede før det tyske Riges Opløsning laa under Kongeloven i Kraft af dennes § 19, der befalede, at alt, hvad Kongen erhvævede, skulde holdes samlet under Kongeloven. Dette havde hidtil haft Gyldighed med de Indskrænkninger, som fulgte af den tyske Kejsers Souverænitæt og den paa Rigslensvæsenet grundede særlige agnatiske Arveret. Nu da Riget og Rigslensvæsenet var opløst, forsvandt alle disse Indskrænkninger, og hermed var, efter Kronprinsens og Møstings Opfattelse, alt sagt; de tog øjensynligt ikke mindste Hensyn til, at de yngre gottorske og de sønderborgske Linjer havde anden Arveadkomst, hvorimod de naturligvis anerkendte de traktatmæssige Forpligtelser over for Rusland med Hensyn til den gottorpske Del af Holsten. Tanken var utvivlsomt, naar Lejligheden bød sig, ved venskabelig Overenskomst at fjerne denne sidste Uensartethed i Arvefølgen, saa-

ledes som Frederik VI jo ogsaa tredive Aar senere forsøgte paa¹⁾).

Det skal ikke her undersøges, om Kronprinsen og Møstings Opfattelse af Arvefølgen i Holsten var rigtig, eller om, hvorvidt det Skridt, de havde gjort, var retfærdigt og statsretligt forsvarligt eller ej. Spørgsmaalet er meget indviklet og tvivlsomt. Meget taler for det augustenburgske Standpunkt, hvori Kærnepunktet var, at Rigets Opløsning ikke tilintetgjorde Agnaternes Arvekrav, men paa den anden Side kan der fremhæves gode Grunde for at en ny Arvefølgeorden, der som hint Patent er fastslaaet af Landets retmæssig lovstiftende Myndighed, skaber en ny Ret uden Hensyn til ældre Krav²⁾. Helt bortset fra, hvorledes dette nu end maa bedømmes, er det vigtigt at lægge Mærke til, at begge Kronprinsens nærmeste juridiske Raadgivere, Møsting og Kaas, støttede hans Standpunkt, og at Hertugen af Augustenborg var den eneste af Ministrene, der bestemt gjorde en modsat Anskuelse gældende³⁾. J. Fr. Bernstorff mente vistnok i Grunden, at det var Uret at berøve Agnaterne deres Arveret; men hans stærkeste Udtalelser fremkom kun til Broderen, og denne gik ikke videre end til at erklære Arvespørgsmaalet for tvivlsomt. Kancelliets Forestilling skød Spørgsmaalet fra sig, og de to Statsministre Schimmelmann og Reventlow henstillede Sagen som uvis. Under disse Omstændigheder kan det ikke bebrejdes Kronprinsen, at han fastholdt sin oprindelige Opfattelse, og man kan ikke stemple hans Fremfærd som vilkaarlig

¹⁾ Se bl. a. Danmarks Riges Historie VI, S. 245.

²⁾ Om dette sidste Standpunkt se W. Schücking: Der Staat und die Agnaten (1902), bl. a. S. 28, 31 og 40.

³⁾ Kaas' Standpunkt ses af hans Breve til Kronprinsen ¹³/₉ 1806. D. M. l. c. Nr. 68.

Retskrænkelse eller som „den soleklareste Uret“, helt bortset fra, hvor strængt man ellers vil bedømme den politiske og nationale Uklogskab deri¹⁾).

Over for Ministrenes Fremhævelse af Hensigtsmæssighedshensynet, særlig over for Udlandet, havde Kronprinsen gjort Indrømmelser, der havde ført til en Affattelse af Patentet, hvormed vi ved, at i alt Fald Brødrene Bernstorff og Grev Christian Rantzau i Hovedsagen var tilfredse. Hovedledet i Patentet var formuleret af dem med den Hovedhensigt, at deri ikke maatte siges noget om Arvespørgsmaalet, idet det fastslog Holstens ubetingede Indlemmelse i det hele Monarki. I Overensstemmelse hermed udtalte J. Fr. Bernstorff en Uges Tid efter til sin Broder, at „Holsten jo paa ingen Maade var forenet med Kongeriget Danmark som saadant ved fuldstændig Inkorporation“, og godt en Maaned senere fik han Lejlighed til bestemt at tage Afstand fra en modsat Fortolkning²⁾. I en Note om Patentet af 9. September havde den svenske Regering skrevet følgende: „La réunion de la duché de Hollstein à la monarchie Danoise pour en former dorénavant une partie inséparable sous tous les rapports etc.“ J. Fr. Bernstorff anholdt straks Udtrykket. „Du vil bemærke,“ skrev han til sin Broder, „at man i Notens Indgang ikke anfører vor Deklarations Udtryk rigtig. Man forveksler — som allerede mange af Læserne har gjort det af Mangel paa Sprogkundskab — Udtrykkene „ungetrennt“ og „unzertrennlich“. Og denne Forskel er, — naar det kommer an paa, om ved

¹⁾ Prof. Edv. Holm bruger i Danmarks Riges Historie V, S. 579 Udtrykket „den soleklareste Uret“.

²⁾ Brev fra J. Fr. Br. til Chr. G. ^{16/9} og ^{14/10} 1806. D. M. l. c. Nr. 37 og 38.

Ordene i hin Deklaration Agnaternes Rettigheder er bragt i Fare, — ligefrem afgørende“.

Meningen er klar; efter J. Fr. Bernstorffs Opfattelse er Holsten ved Patentets Formulering ikke blevet „une partie inséparable“ 3: „ein unzertrennlicher Theil“ af det danske Monarki, og han fastholder nøje Ordlyden som den afgørende.

Mon Kronprinsen og Møsting mente det samme? Vi kender ikke de fortrolige Samtaler om Aftenen den 5. og i Løbet af den 6. September, i hvilke de vejede Ord og tydede Mening i det Deklarationsudkast, som de gav deres endelige Billigelse. Men vi har en avtentisk, to Gange gentagen Fortolkning af, hvilken Art Forening mellem Holsten og Danmark de mente at have tilvejebragt ved Patentet af 9. September.

Det er et Par Aktstykker, som staar i nøje Forbindelse med den skete Inkorporation, og som kort efter Patentet udstedtes fra Kiel af Kronprinsen under Møstings Medvirkning. Det er for det første en Ordre af 16. September fra Kronprinsen til det tidligere tyske Kancelli, der allerede den 9. September var blevet omdøbt til det „slesvig-holstenske Kancelli“, om Nedsættelsen af en Kommission til Overvejelse af den fælles Lov, der var bebudet i Patentet. I Begyndelsen af denne Ordre hedder det: „Da das allerhöchste Publicandum wegen der unzertrennlichen Vereinigung Holsteins mit Dännemark etc.“ Der har vi det Ord, hvormed Møsting fra første Færd af havde karakteriseret den Art Forening, der alene forekom ham tilfredsstillende. Ordet „unzertrennlich“, „uadskillelig“, „inséparable“ — og ikke Deklarationens „ungetrennt“, „uadskilt“ — anvender Kronprinsen og Møsting, den første Gang de officielt skal udtale sig om, hvilken

Art Forening, der var tilvejebragt ved Patentet af 9. September. De brugte ikke Ordet tilfældigt. Ordren kom til det slesvig-holstenske Kancelli, og dette affattede en Forestilling af 26. September til Kongen om Kommissionens Nedsættelse; men her brugtes „unzertrennlich“ med Flid ikke. Forestillingen begynder: „Nachdem das Herzogthum Holstein mit dem gesammten Staatskörper der Ewr. Königl. Mayt unterworfenen Monarchie verbunden . . . worden ist . . .“. Begyndelsesordene af Kronprinsens Ordre af 16. September kunde, som almindeligt i slige Tilfælde, ligesaa godt være taget over i Forestillingen; men Kancelliet, hvor Christian Rantzau var første Mand, undgik dette og citerede Patentet, dog med forsigtig Udeladelse af „ungetrennter Theil“, maaske for at undgaa ethvert Skin af systematisk Opposition. Forestillingen blev derefter den 26. September underskrevet af Kronprinsen og Kommissoriet udstedt gennem Kancelliet i Møstings Fraværelse. Ogsaa her møder vi samme forsigtige Udtryk: „unzertrennlich“ er atter udeladt. Men den 18. November 1806 afgav Lovkommissionen, hvori Møsting havde Sæde, en foreløbig Betænkning, og denne begyndte: „Nach dem das Herzogthum Holstein, vermöge der unterm 9ten September dieses Jahrs allerhöchst erlassenen Declaration mit dem gesammten Staatskörper der Ew. Königl. Majestät Scepter untergebenen Monarchie unzertrennlich verbunden worden . . .“ Møstings Nærværelse spores!¹⁾

Det forekommer mig, at denne gentagne officielle

¹⁾ I Betænkningen forekommer endvidere en Udtalelse om, at „Holstein jetzt der dänischen Monarchie incorporirt ist und einen integrirenden Theil derselben ausmacht“, Udtryk der svarer nøje til „unzertrennlich“. „Integrirender Theil“ fandtes i Møstings Patentudkast, men udgik i København. — De citerede Aktstykker er trykt D. M. l. c. Nr. 18—19, 22.

Anvendelse af Ordet „unzertrennlich“ er et afgørende Vidnesbyrd om Kronprinsens og Møstings Fortolkning. Var den stedfundne Forening med Danmark „unzertrennlich“, saa var alt sagt, og Arvefølgespørgsmaalet løst. Kun naar Kronprinsen opfattede Patentet saaledes, er der Mening i, at han samme Dag, det formuleredes, til Schimmelmann kunde skrive: „Intet i Verden kan bringe mig mere bort fra den Beslutning ikke mere at skille Holsten fra Danmark“, og at han over for Frederik Christian kunde bruge voldsomme Udtryk om sin „uigenkaldelige Beslutning“ og sin Vilje til „hellere at lade sig opofre“ end til at opgive denne. Betegnede Deklarationen et virkeligt Afslag fra Kronprinsens Side, vilde han ikke have talt i denne Tone.

Men hertil kommer, at en jævn og naturlig Betragtning af den afgørende Sætning i Patentet kun kan føre til det Resultat, at Kronprinsens og Møstings klare Definition ved Ordet „unzertrennlich“ er korrekt og hverken kunstig, end sige falsk.

Medens Joachim Fr. Bernstorff fremdrog det enkelte Ord „ungetrennt“ og fremhævede den Forskel i Forbindelsesstyrke, der var mellem det og „unzertrennlich“, som afgørende, kunde Kronprinsen og Møsting naa til deres Fortolkning ved at se hele vedkommende Sætning i sin Sammenhæng.

Efter Datidens (som efter Nutidens) almindelige Sprogbrug havde „ungetrennt“ en snævrere Betydning end „unzertrennlich“; de to Udtryk var ikke enstydige og kunde ikke bruges i Flæng, men svarede ganske til „uadskilt“ (uafsondret) og „uadskillelig“. Men noget anderledes stiller det sig, hvor den sproglige Forbindelse er beskaffen som i dette Tilfælde. Her er „ungetrennt“ nemlig forbundet

med et Verbum, der udtrykkelig viser hen til Fremtiden. I Patentet stod der følgende: „Holstein, Pinneberg etc. sollen fortan mit dem gesammten Staatskörper der ... Monarchie . . . als ein in jeder Beziehung völlig ungetrennter Theil ... verbunden ... seyn.“ Men skulde Holsten fremtidig være en i enhver Henseende fuldkommen uadskilt Del af Monarkiet, da var jo den faktiske Uadskillelighed fastslaaet, og „eine unzertrennliche Verbindung“ blev det korrekte Udtryk for, hvad der var tilvejebragt. Om der staar „ungetrennt“ eller „unzertrennlich“ er da reelt ligegyldigt; Meningen bliver den samme, „unzertrennlich“ udtrykker den blot mere demonstrativt og formelt skarpere.

Det blev i Indledningen til denne Afhandling omtalt, at det i 1843 fra augustenborgsk Side blev paastaaet, at der under Forhandlingerne i 1806 var blevet foretaget en særlig lumsk Forandring med Patentet ved en Ombytning af Ordet „unzertrennlicher Teil“ med „ungetrennter Theil“.

Den foregaaende Fremstilling vil have vist, at dette er urigtigt; Ordet „unzertrennlicher Theil“ forekommer ikke i et eneste Udkast, men kun i Møstings Promemorier, i Ordren om Lovkommissionens Nedsættelse og i denne Kommissions Betænkning. Hvorfra Hertug Christian August af Augustenborg har faaet det Udkast med Ordet „unzertrennlich“ i, som han offentliggjorde i 1843 i et anonymt Flyveskrift, er ikke godt at vide; det findes ikke blandt hans Faders Samling af Aktstykker og Breve fra 1806. Indtil Originalen forelægges, maa man betvivle dets Ægthed¹⁾.

¹⁾ Dr. Hans Schulz i Leipzig og Overlærer Dr. Gebauer i Brandenburg a. Havel, der begge arbejder med augustenborgsk Historie,

Ordet „ungetrennt“ har vi kunnet følge gennem Udkastene; Chr. G. Bernstorff fremførte det først i Brevet til sin Broder den 26. August; det gaar igen i alle J. Fr. Bernstorffs og Christian Rantzaus Udkast, men fjærnes af Schimmelmänn fra det Udkast, der blev Kancelliets og Statsraadets Forslag. Til sidst kom det atter ind i den endelige Affattelse den 6. Septbr., da Chr. G. Bernstorff forelagde sin Broders og Rantzaus Forslag af 2. Septbr. for Møsting. Intet tyder paa, at Ordet „ungetrennt“ har været stillet i Modsætning til „unzertrennlich“ eller har været Knudepunktet i Debatten; de to Ord sammenstilles

har velvilligst meddelt mig, at de ikke kan oplyse noget om det nævnte Udkast med „unzertrennlich“, der i 1843 meddeltes i et anonymt Flyveskrift af Hertug Christian August „Widerlegung des Aufsatzes in der „Berlingschen“ Zeitung Nr. 9, 10, 30, 34, 36, 38 über die internationalen Staatsverhältnisse in der dänischen Monarchie“, Hamburg 1843.

Efter Hertugens Paastand skulde det første Udkast til Patentet, hvilket han ordret aftrykker, kun have været forskellig fra Patentets endelige Affattelse ved Ordet „unzertrennlicher“, der ombyttedes med „ungetrennter“. Alene den Omstændighed, at dette formentlig første Udkast paa dette Punkt skulde have været aldeles enslydende med det endelige Udkast paa det ene Ord nær, gør Sagen mistænkelig, og Udkastets Historie viser tilfulde, hvor umuligt det er, at Udkastet fra først af har lydt saaledes. Jeg anser det for rimeligt, at der foreligger en fri Konstruktion, men det odiøse deri forringes noget ved, at der i Virkeligheden ikke reelt paastaas noget forkert. Den Modsætning i Tankegang, som Augustenborgeren opstillede ved Hjælp af de to Ord, forelaa; det har man vidst i 1843, men har saa uden videre konstrueret et „Udkast“, der aldrig har eksisteret. I og for sig kunde Møstings Udkast godt have haft denne Form. — Det augustenborgske Udkast kan ikke være det formentlig tabte Matthias Feldmannske, da dette efter Rosenørns Referat var aldeles ligt Møstings med Undtagelse af, at det udtrykkelig nævnede Lex Regia. — I Droysens og Samwers Fremstilling (S. 11 ff.) er det ikke eksisterende Udkast benyttet yderst hadefuldt og sat i Forbindelse med et ukorrekt Citat af Kronprinsens Brev af 29. August.

først en Maaned efter Patentets Udstedelse af J. Fr. Bernstorff.

Brødrene Bernstorff var meget ængstelige for at foranledige en Diskussion med Rusland og Sverige om Patentets Mening, man ser af deres Breve, hvor forsigtigt de vejede hvert skriftligt eller mundtligt Ord, og hvor inderlig de ønskede at undgaa enhver direkte Forklaring. Dette er saare forstaaeligt; thi overfor et skærpet kritisk Angreb vilde det have været vanskeligt at hævde en Fortolkning af Patentets Hovedsætning, hvor Hovedvægten skulde lægges paa Begrænsningen i „ungetrennt“, og hvor enhver Antydning af en „Uadskillelighed“, der i sig kunde rumme en Afgørelse af Arvefølgespørgsmaalet, skulde fjærnes. Det synes utænkeligt, at det bernstorffske Diplomati kunde have klaret denne Opgave, hvis det virkelig var blevet sat paa Prøve. Nu gik det saa heldigt, at der overalt under den kritiske europæiske Situation var Lyst til at glide let hen over Sagen; man slap fra det med nogle Talemaader.

Tilsvarende Ønsker og Stemninger i den danske Kreds i Regeringen skabte den mærkelige Situation, at Kronprinsen og den halve Regering paa den ene Side, Bernstorfferne og deres Venner paa den anden kunde staa hver med sin modsatte Fortolkning af en saa indgribende Statsakt. Det blev kun muligt, fordi det brændende Spørgsmaal, Arvefølgen, ikke laa for i Øjeblikket. Derfor kunde Bernstorfferne tie, selv om Modsætningen mellem deres og Kronprinsens Fortolkning ikke blev skjult for dem. Det er ikke trolig, at den blev det; Hertug Frederik Christian var i alt Fald en Maanedes Tid efter paa det rene med, at Hensigten at berøve Agnaterne deres Arveret „var til Stede in petto“. Møstings to Gange frem-

trumfede „unzertrennliche Verbindung“ i Lovkommissionsakterne blev visselig ikke upaaagtet; men de Tider der kom var ikke egnede til at vække Striden til Live paany.

VI. Det diplomatiske Efterspil.

Det laa i Sagens Natur, at Holstens Indlemmelse i Danmark maatte meddeles til de fremmede Magter og særlig til dem, der ved Traktater eller Arveret var særlig interesserede. Det blev Brødrene Bernstorffs Sag at gøre dette paa den behændigste Maade.

Først gjaldt det Rusland. Den 8. September afsendte Chr. G. Bernstorff fra Kiel Udkast til en Depeche til Gesandten i St. Petersborg, Grev Otto Blome, der før Afsendelsen blev formelt approberet af Christian VII¹).

I Depechen meddelte Bernstorff, at Gesandten vilde modtage et Eksempplar af Deklarationen om Holstens Indlemmelse, et Skridt, der var saa selvfølgelig, at man ikke troede at se det dadlet eller udlagt paa nogen ondsindet Maade, hvorfor Bernstorff ikke vilde have anset det for nødvendigt at give nogen nærmere Fortolkning deraf, saafremt der ikke havde været et ligesaa delikat som vigtigt Punkt, paa hvilket han maatte henlede Blomes Opmærksomhed. Herom skrev Bernstorff følgende:

„Da Arveretten i Huset Holsten hidtil har været bestemt efter Rigets Love, der, som De ved, udelukke Kvinderne, synes disse Loves Opløsning at maatte hæve denne Udelukkelse og ogsaa i denne Henseende at stille Holsten lige med Kongens øvrige Stater²). Men hvor vigtigt det end vilde

¹) Findes i U. A. (Pk. vedk. 1806.) Trykt D. M. I. c. Nr. 35.

²) Jeg har ikke fremhævet denne forholdsvis positive Udtalelse af Chr. G. B. ovenfor S. 38—39, hvor jeg fremstillede Brødrene B.'s

være for Hans Majestæt at kunne anse dette Punkt som definitivt ordnet, saa har Hans Majestæt af Delikatesse ment ikke at burde berøre det i sin Deklaration, og Han indskrænker i dette Øjeblik sine Ønsker til ikke at se berørt et Spørgsmaal, hvorom han ønsker al Diskussion forbeholdt Fremtiden. De vil derfor søge at undgaa enhver Forklaring i denne Sag, og hvis man overfor Dem berører dette Æmne, maa De indskrænke Dem at henlede Opmærksomheden paa, at da den kongelige Deklaration ikke omtaler den eventuelle Arvefølge, saa kan den ej heller give Anledning til at sætte dette Punkt under Debat.“

Den 10. September, endnu før Modtagelsen af Instruksen til Blome havde J. Fr. Bernstorff efter Aftale med sin Broder, tilsendt de fremmede Gesandter i København en Cirkulærnote, hvori det med Henviisning til det tyske Riges Opløsning kort meddeltes, at Kongen „havde set sig nødsaget til at fastsætte de Forhold, der fremtidig paa en endnu snævrere Maade skulde forene Holsten med Resten af Hans Majestæts Stater“¹⁾).

Den russiske Gesandt Basil Lizakewitz havde ligesom flere af de andre Gesandter straks takket for Noten og meddelt, at han vilde sende den til sit Hof. Dagen efter, da J. Fr. Bernstorff søgte ham i en anden Anledning, havde han budt ham velkommen med Ordene „Eh bien, je vous fait mon compliment par rapport au Holstein“, hvortil Bernstorff havde svaret, at det skete jo var en Følge af Omstændighederne og paa en vis Maade blot en Formsag²⁾).

Standpunkt i Arvespørgsmaalet, fordi den faldt efter Patentets endelige Formulering og fordi den maaske ikke er Udtryk for B.'s oprigtige Mening, da Depechen skulde forelægges Kronprinsen til Godkendelse.

¹⁾ Trykt D. M. l. c. Nr. 17.

²⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 16/9 1806. D. M. l. c. Nr. 37.

Den 12. September modtog Bernstorff Instruksen til Blome, just som han var i Færd med at gaa ind til Referat i et Statsraadmøde paa Frederiksberg Slot; Hertugen af Augustenborg var da i Nordsjælland og Bernstorff benyttede Øjeblikket til at forelægge Instruksen til kongelig Approbation, hvorefter den afgik til Gesandten¹⁾).

Det varede derefter en Maanedstid før Hofferne i Sverige og St. Petersborg lod høre fra sig. Midt i Oktober brød Regeringen i Stockholm Tausheden. Den svenske Chargé d'Affaires i København, Baron Taube, der under Gesandten, Baron Oxenstiernas Fraværelse varetog Gesandtskabsforretningerne, havde siden August med Opmærksomhed fulgt, hvad der foregik med Holsten, men var, før han den 10. Septbr. modtog Deklarationen, ikke trængt meget dybt til Bunds i Begivenhederne. Han havde dog opfattet, at Hertugen af Augustenborg var i Opposition og ikke deltog i nogle Statsraadmøder; han fortalte sin Regering, at den holstenske Adel var i stærk Bevægelse, og tilsidst havde han ogsaa hørt, at der var noget galt med Successionen. Men hans Oplysninger var i Enkelthederne meget fejlagtige og hans Indberetninger indeholdt ingen Vejledning for hans Regering²⁾).

¹⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 16/9 1806. D. M. I. c. Nr. 37.

²⁾ Depecher fra Taube til Stockholm September—Oktober 1806. (Depecherne fra Taube og Oxenstierna har velvilligst været udlånt til mig fra R. A. i Stockholm til Brug i R. A. i Kbhvn.) — Den preussiske Gesandt d'Arrest, hvis Indberetninger jeg har gennemgaaet i Statsarkivet i Berlin, skrev 2/9 1806 til sin Regering, at det saa ud til, at Tanken om det nordtyske Forbund, som Danmark ikke vilde med i, „donnera une impulsion décisive sur le mode dont le gouvernement disposera de la province de Holstein, à la quelle le parti allemand actuellement prédominant des comtes Schimmelmann et Bernstorff tachera

Denne tog selv Initiativet og sendte en Note, som Taube skulde overrække den danske Regering. Den 13. Oktober stødte Taube paa J. Fr. Bernstorff, da de begge var ude at se paa en Luftballonopstigning, der vakte megen Opsigt i København. Taube sagde, at han lige havde tilsendt Direktøren en Note, og paa Bernstorffs Spørgsmaal om den handlede om noget vigtigt, svarede Gesandten, at det kun var noget, man vel nok havde ventet, „nogle Bemærkninger i Anledning af den holstenske Affære, en lille Reservation“. Bernstorff svarede hastig, at man ingenlunde havde ventet Bemærkninger derom, og gik saa hjem og læste Noten.

Denne var dateret København 12. Oktober og udtalte, at Holstens Forening med det danske Monarki „pour en former dorénavant une partie inséparable sous tous les rapports“ nødvendigvis havde maattet henlede den svenske Konges Opmærksomhed paa de Familieakter, der vedrørte Holsten. Den svenske Konge vilde ganske vist, da han var eventuel Arving til Danmark og Norge, ikke se sine personlige Arverettigheder formindskede ved den skete Forening, men som Chef for Huset Holstens yngre Linje skyldte han sit Hus og sin Efterslægt ikke at give Afkald paa sine retmæssige Fordringer.

Som Følge heraf henviste Taube efter udtrykkelig Ordre til en Række Reservationer af Rettigheder til Holsten eller til dets Æquivalent, Oldenburg og Delmenhorst,

selon toutes les apparences de maintenir le plus possible ses privilèges“. Disse Privilegier betød dog nu næsten intet, hvorfor den danske Regering ikke havde nogen tvingende Grund til at paaskynde sine Forholdsregler overfor en Provins, som Omstændighederne helt havde givet i dens Magt. Spørgsmaalet interesserede iøvrigt d'Arrest meget lidt, og snart optoges han og hans Regering af Krigen med Napoleon.

som Gustav III ved forskellige Lejligheder havde nedlagt hos den tysk-romerske Kejser, og meddelte, at den svenske Konge nu atter i enhver Henseende forbeholdt sig alle sine eventuelle Arverettigheder paa de nævnte Lande uanset de politiske Forandringer med disse. Da han ikke længere kunde nedlægge denne Reservation hos det tyske Riges Overhoved, havde Gustav IV Adolf ment bedst at naa sin Hensigt ved med Tillid at henvende sig til den danske Konge.

De forskellige Reservationer fra Gustav III's Tid, som den svenske Note henviste til, lod J. Fr. Bernstorff nøje undersøge; de var fremkomne i Anledning af Mageskiftet 1773, men berørte slet ikke den nu foreliggende Sag. Det var nærmest Reservationer af den svenske Linjes Rettigheder overfor den oldenburgske og den russiske Linje og overfor indbyrdes Aftaler, som disse sidstnævnte i sin Tid havde sluttet. Med Rette fandt J. Fr. Bernstorff, at det var unaturligt at paaberaabe sig disse Reservationer i det foreliggende Tilfælde, da de Arverettigheder, der nu eventuelt kunde behøve en Reservation, var fælles for alle de holstenske Agnater.

Der var saaledes slet ingen Grund til at gaa ind paa dette Punkt, og Chr. G. Bernstorff mente fra først af, at man helst ikke skulde svare; den svenske Note indeholdt kun en Reservation af „almindelige og i denne Almindelighed ubestridelige Arverettigheder“, og Taushed vilde ikke kunne opfattes som en stiltiende Indrømmelse af nogen Paastand, der stred imod de danske Interesser eller Fordringer. J. Fr. Bernstorff indrømmede dette, men fandt dog, at man burde svare for derved at fjærne ethvert Skin af, at man ved Tavshed indrømmede, at man følte sig truffet af den i den svenske Reservation liggende

indirekte Bebrejdelse for at have villet foretage et for andres Rettigheder krænkende Skridt. Fremfor alt gjaldt det om at vælge forsigtige Udtryk i Svaret, saa man ikke kom ind i den Diskussion, som det havde været Hovedformaalet at undgaa. Svaret burde helst gives skriftlig, idet man vanskelig kunde afgrænse en mundtlig Forhandling, hvorimod mundtlige, ikke officielle Tilføjelser til et forud afgivet, nøje afvejet skriftligt Svar kunde modificere Indtrykket af dette.

Resultatet blev, at Chr. G. Bernstorff affattede et Svar til Baron Oxenstierna, der imidlertid var vendt tilbage til sin Post. Det blev dateret 1. Novbr. og underskrevet af J. Fr. Bernstorff og indeholdt, foruden de sædvanlige Formularer, blot den reelt aldeles intetsigende Udtalelse, „at man gjorde Hans Majestæt Uret ved at antage, at han ved at fastsætte Holstens fremtidige Forhold til Danmark havde villet gaa ud over, hvad uforudsete Begivenheder, der ikke beroede paa hans Vilje, havde gjort nødvendigt“. Aftenen før denne Note blev tilstillet Oxenstierna var J. Fr. Bernstorff i Selskab hos ham og forberedte sin Vært paa Svaret med nogle almindelige Bemærkninger¹⁾. I disse gentog han, efter Oxenstiernas Referat, at det, der var sket, blot var foregaaet paa Grund af Begivenhederne og for at skaffe Holsten, der tidligere i visse Henseender havde været overladt til sig selv, en Konstitution og sikker Retspleje „utan at sætta någons eventuelle arfs-rättighet till hertigdömet uti fråga eller samma på något vis invalidera“. „Grefven nekade att den utfärdade acten innehöll termer, hvarigenom Hollstein förklarades incorporerat med Dannemark, eller

¹⁾ Oxenstiernas Depeche 2/11 1806. Taubes Note og J. Fr. B.' Svar er trykt D. M. l. c. Nr. 40 og 43.

utgörande en inalienable del af Danske Monarchien, og sluteligen syntes Herr Grefven villa établera, det ingen af de Höga Hollsteinske Agnaterne kunde skäligen finna att påminna vid en mesure, hvilken ej borde anses som försvagande Deras rätt, ifall de någonsin kommo i fall att den reclamera“. Dette var, skrev Oxenstierna, omtrent Indholdet af hvad Bernstorff havde sagt ham, „fast med mindre sammenhang“, men tilføjede han, for at gøre denne Forklaring fuldt tilfredsstillende manglede det blot, at den havde været skriftlig indført i den danske Regerings Note. „Men då man öfverväger, huru litet den rättmätigaste pretention agtas, om ej moyens existera att göra den gällande och desses dugelighet, casu existente, altid decidera om den förres grundlighed, så är väl independament af Danske Ministèrens mera eller mindre tydelige svar den andre Hollsteinske Branchens rättigheter genom den af Eder kongl. Majt. anbefalte Notens afgivende, så väl förvarade som närvarande tidskifte det tillåter“. Den svenske Regering sluttade sig formentlig til Oxenstiernas Anskuelse; i alt Fald var Forhandlingen hermed til Ende.

Imidlertid var ogsaa Rusland fremkommet med en Reservation, indeholdt i to omtrent enslydende Noter, af hvilke den ene i St. Petersburg var blevet overrakt Grev Blome og den anden den 15. December var tilstillet den danske Regering gennem Lizakevitz¹⁾. Man havde i København ventet noget saadant, og Blome antydede i sin Indberetning af ^{23. Oktbr.}_{4. Novbr.}, at det var den svenske Regering, der havde sat den russiske i Bevægelse²⁾. Ved Affattelsen af Svarnoten til Sverige havde Bernstorfferne

¹⁾ Se D. M. I. c. Nr. 21 og 44—45.

²⁾ Rigtigheden heraf har jeg ikke haft Lejlighed til at undersøge igennem de svenske Akter, men det er dog højst rimeligt.

taget Hensyn til den Mulighed, at de ogsaa kunde bruge det samme Svar overfor Rusland.

Den russiske Note, der var affattet ret venskabeligt, indeholdt en Udtalelse om, at den russiske Kejser uden i mindste Maade at ville modsætte sig de Skridt, som den danske Konge vilde foretage sig med Hensyn til sine tyske Provinsers Styrelse, blot vilde reservere sig og sine Arvinger alle Rettigheder som Medlemmer af Huset Holsten, og protestere mod alt hvad der i Foreningsakter kunde angribe disse Rettigheder.

Den russiske Udenrigsminister, Baron Budberg, sagde til Blome i en Samtale efter Reservationens Aflevering, at han ikke haabede, at Blome optog Reservationen ilde; man havde ikke kunnet handle anderledes. Han vilde have ønsket, at man i Patentet havde reserveret enhver Rettigheder, thi dette vilde have tilladt Rusland helt at tie stille.

J. Fr. Bernstorff tog den russiske Note med Ro; han indskrænkede sig overfor Lizakewitz til den Bemærkning, at det jo ikke kunde være den danske Regering andet end ubehageligt, at det russiske Hof syntes at udlægge det ved Deklarationen af 9. Septbr. foretagne Skridt saaledes, som om der derved havde skullet ske mere end hvad de indtrufne Omstændigheder og Begivenheder havde ført med sig. I øvrigt lod han ham forstaa, at hans Note, da den jo var et Svar paa en tidligere Meddelelse fra dansk Side, vel ikke udkrævede videre Svar, og noget saadant blev heller ikke givet.

Dette diplomatiske Efterspil beherskedes fra dansk Side aldeles af Bernstorfferne. Det lykkedes dem at undgaa enhver forbindende Udtalelse overfor de interesserede Magter, og Kærnepunktet: om Agnaternes Ret til Holsten efter 1806 var ophævet eller ej, forblev uberørt og overladt til Fremtiden.

VIII. Kronprins Frederik og Hertug Frederik Christian af Augustenborg.

Hertug Frederik Christian, Kronprinsens Svoger, havde siden 1786 været Medlem af Statsraadet og havde, særlig som Patron for Universitetet og som Medlem af Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler taget ivrig Del i Statens indre Styrelse.

Andreas Peter Bernstorff havde i sin Tid sat gode Forhaabninger til ham, og deres Brevveksling tyder paa, at han havde ønsket at gøre Frederik Christian til en Statsmand, der kunde tage en Hoveddel af Rigernes Styrelse paa sig¹⁾. Men efter Andreas Peter Bernstorffs Død var der, som paa saa mange andre Omraader, fremtraadt Modsætninger, hvor der hidtil, i alt Fald tilsyneladende, havde hersket Harmoni. Af forskellige Grunde blev Forholdet mellem Kronprins Frederik og hans Svoger lidt efter lidt ret køligt, og Louise Augustas varme Tilslutning til Broderen fremmede snarest denne Udvikling. I flere Sager, som Kronprinsen og dennes nærmeste Venner lagde Vægt paa, havde Hertugen indtaget et andet Standpunkt end de og overfor Kaas nærede han bitter Uvilje²⁾. Efterhaanden kom Kronprinsen til at anse sin Svoger for staaende i et vist Oppositionsforhold til sig. Naar A. S. Ørsted har ment, at dette var medvirkende til, at Kronprinsen efter 1805 helst regerede fra Kiel og undgik at forhandle med Statsraadet, kan dette være rimeligt nok; Hertugens stærke Paastaaelighed kan i alt Fald have generet Kronprins Frederik. Hertugen paa

¹⁾ Breve fra A. P. B. til Hertugen findes paa Primkenau. Hertugens Breve til A. P. B. synes at være gaaet tabt.

²⁾ Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie III, 126 ff.

sin Side saa med megen Kritik paa sin Svoger og, selv om der ikke kan paavises bestemte stærkere Sammenstød, var Forholdet langt fra præget af gensidig Tillid.

Hertugen selv fortalte senere, at Tanken om at indlemme Holsten i Kongeriget blev ham betroet under Hemmelighedens Segl i et Selskab i København i Slutningen af August¹⁾. Formentlig stammede Meddelelsen fra J. Fr. Bernstorff, Rantzau eller Schimmelmann. Natten mellem 31. August og 1. Septbr. modtog Hertugen derpaa Stafetten fra Kiel med Kronprinsens Brev til Statsraadet, hvori han først og fremmest bed Mærke i Ordene om, at Holsten skulde „indlemmes aldeles og uden nogen Slags Betingelse med Danmark“.

Dette hensatte ham i den stærkeste Sindsbevægelse, han følte sine Arverettigheder til Holsten truede. Med Hensyn til disse havde han forlængst sin Opfattelse paa det rene; allerede i 1785 ansaa han sig og sit Hus som ubestridelig Arving til Holsten ved den kongelige Linjes Mandsstammes Uddøen; og sit Standpunkt fandt han bekræftet f. Eks. af A. P. Bernstorff, der i sin Tid havde tilvejebragt Hertugens Giftermaal med Louise Augusta, ud fra det Synspunkt, at Mandslinjen alene arvede Holsten²⁾. Men Hertugen har selvfølgelig lige saa godt som de andre tyske Statsmænd kendt Kronprinsens Ønsker om en Amalgamation af Rigets forskellige Dele, og Udtrykkene i Kronprinsens Brev og Møstings Udkast „auf immer zu ver-

¹⁾ Optegnelser af Hertugen i Februar 1811 (Primkenau), hvorpaa en Del af den følgende Fremstilling er bygget.

²⁾ Hertugens Opfattelse af sin eventuelle Arveret til Slesvig, der ogsaa kom frem i et Brev til Schack-Rathlou (af 10/6 1785, Arkivet paa Ravnholt), vedkommer os ikke her. I 1806 berøres Slesvigs Arveforhold slet ikke.

einigen“ vakte derfor hans Bekymring for, at Hensigten med Deklarationen bl. a. var at fastslaa, at hans og hans Efterslægts Arveret til Holsten fra nu af var ophørt. De andre Arverettigheder, som hans Sønner gennem deres Moder Louise Augusta havde erhvervet sig, og som eventuelt, hvis Kongelovens Arvefølge kom til at gælde i Holsten, vilde indeholde en ny Arveadkomst til dette Land, spillede i dette Øjeblik ingen Rolle for ham. Disse Muligheder var ved Prins Christian Frederiks Giftermaal faa Maaneder før skudt endnu længere ud i Fremtiden, end de i Forvejen havde været.

I Dagene mellem 1.—3. September forhandlede Hertugen febrilsk og ophidset med Bernstorff og Rantzau, med Schimmelmann og Reventlow. Intet tyder paa, at han havde andre Raadgivere eller at nogen drev ham frem. Indenfor de udpræget danske Kredse mente man, at Medlemmer af det slesvig-holstenske Ridderskab øvede Indflydelse paa ham, og den svenske Chargé d’Affaires nævnede Grev Caj Reventlou til Altenhof, Bernstorffernes Svoger, som den virksomste. Dette var utvivlsomt ikke Tilfældet. Der er intet Spor til Breve til Hertugen fra Caj Reventlou, der opholdt sig i Hertugdømmerne, og Tiden var desuden for kort til, at en Paavirkning let kunde gøre sig gældende. Hertugen handlede helt efter egen Tilskyndelse; baade hans Hustru Louise Augusta og hans Søster Prinsesse Louise, der havde betydelig Indflydelse paa ham, var i disse Dage paa Als. De Breve, hvori han gav dem Meddelelser om hvad der skete, synes at være gaaede tabte¹⁾.

¹⁾ Velvillig Meddelelse fra Dr. Hans Schulz. De vigtigste af disse tabte Breve var rettede til Louise Augusta; i endnu bevarede Breve henvises Søsteren til disse.

Hertugen var ikke blot forbitret over Sagens Kærne, men ogsaa over, at Kronprinsen hensynsløst havde paa-lagt netop ham at forelægge Sagen for Statsraadet og derved havde stillet ham særlig pinlig mellem hans Pligt som Statsminister og som Værner om sit Hus's Rettigheder. Der stod en alvorlig og oprivende Kamp i Hertugens Indre, før han besluttede sig til en Fremgangsmaade, som han følte vilde forrykke Forholdet mellem ham og hans Svoger og indvirke afgørende paa hans fremtidige Stilling i Regeringen. Han udtalte sig ophidset og uforbeholdent til de Statsmænd, der havde med Sagen at gøre. Alle bestræbte sig for at berolige ham; Bernstorff og Rantzau viste ham 2. Septbr. det Udkast, der blev sendt til Chr. G. Bernstorff, men forgæves¹⁾. Hertugen følte sig overbevist om, at deres for ham mere tilfredsstillende Udkast ikke vilde blive antaget i Kiel, og han forlangte, at Udkastet skulde indeholde en direkte Reservation af Agnaternes Rettigheder, men herpaa vilde ingen gaa ind.

Dagen før Statsraadet havde Hertugen fattet den Beslutning, han den følgende Dag udførte. Kun lykkedes det Rantzau og Bernstorff at formaa ham til i sin Betænkning at holde sig alene til Kronprinsens Brev og ikke begaa den formelle og for Rantzau og Bernstorff ubehagelige Ukorrekthed at hentyde til, at han kendte Kancelliets Udkast, der først i Statsraadsmødet officielt kom til hans Kundskab. Men den anden formelle Ukorrekthed blev ikke forhindret, idet Rantzau gav efter for hans Ønske og tog Sæde i Statsraadsmødet sammen med dettes Medlemmer, medens Hertugen oplæste Kronprinsens Brev og sit Votum.

¹⁾ Brev fra J. Fr. B. til Chr. G. B. 6/9 1806. D. M. l. c. Nr. 33.

Mødet den 3. September forløb, som allerede skildret, og Stafetten til Kiel bragte Hertugens Betænkning og et Brev fra ham til Kronprinsen.

Da Hertugen senere saa tilbage paa sin Optræden ved denne Lejlighed, forekom den ham selv at have været for overilet og for voldsom; den Beslutning, han havde fattet, ansaa han for indgivet ham ikke af „besindig Klogskab, men af Fortvivlelse“. Men da Sagen stod paa, mente han ikke at kunne handle anderledes, ellers vilde han, udtalte han, tilsidesætte sine Pligter overfor sin Familie og sine Efterkommere¹⁾.

I sit Brev til Kronprinsen²⁾ fortalte han, hvad der var sket i Statsraadsmødet — dog ikke Rantzaus Nærværelse — og udtalte om sin Optræden: „Jeg smigrer mig med, at denne, der er foreskrevet af Anstand, Delicatesse og af Skik og Brug i det kgl. Statsraad, ikke vil forfejle Deres Bifald, naadige Herre. I den kritiske og vanskelige Stilling, hvori jeg befinder mig, imødeser jeg med Længsel dette Anliggendes Tilendebringelse. Jeg kan maaske have den Ulykke at miste Deres Naade, Deres Bifald, Deres Tillid, men i ethvert Tilfælde vil jeg bestræbe mig for at være og forblive værdig til Deres Agtelse“.

Betænkningen er et omfangsrigt Aktstykke³⁾. Den første Del indeholder en ubetinget Tilslutning til de øvrige Regeringsmedlemmers Mening, at den forhaanden-

¹⁾ Hertugens Fremstilling 1811. — Brev fra Joach. Fr. B. til Chr. G. B. 16/9 1896. D. M. I. c. Nr. 37.

²⁾ Hertugens Breve til Kronprinsen findes alle i R. A.; Koncepterne, der kun er forskellige ved enkelte Ord og en enkelt Datering, findes paa Primkenau sammen med Kronprinsens Svar. Korrespondancen er aftrykt i D. M. I. c. Nr. 49—57.

³⁾ Betænkningen findes i R. A. og aftrykkes for første Gang helt i D. M. I. c. Nr. 50.

værende Situation nødvendiggjorde Holstens Tilknytning til Danmark. „Holstens politiske Interesse og politiske Forbindelser maa paa det nøjeste forbindes med Danmarks og blot være afhængig af Danmarks politiske System“. Hvis Preussen skulde prøve paa med Magt at tvinge Holsten ind i det planlagte „nordiske Forbund“, maatte man optage Kampen for Fædrelandets Ære og Uafhængighed.

Saaledes var der i og for sig intet at indvende mod den Forholdsregel, der nu var Genstand for Overvejelse. „Den er lige saa meget grundet paa Retten som anbefalet af Statsklogskaben“. „Men Udførelsen maa have den Karakterhed af Forsigtighed og Retsskaffenhed, som Europa er vant til at tillægge den danske Regering“.

Derfor maatte

- 1) ingen Klasse af Borgere og ingen Enkeltmand krænkes i Privilegier, Rettigheder eller Friheder, som har sin Grund i den hidtilværende Forfatning, eller med Grund kan afledes deraf, og dette maatte tilsikres offentligt og højtideligt.
- 2) I Landets indre Forfatning, med hvilken Familiernes og Individernes Tilværelse hører saa nøje sammen, maatte til ingen Tid ske andre Forandringer end de, som det heles Vel uomgængelig kunde fordre. I Reglen hænger Mennesket ved den Forfatning, under hvilken det er født, til hvilken det er vant, og det vilde bidrage meget til at berolige Sindene, om der blev givet et højtideligt Tilsagn herom.
- 3) Den forestaaende Forandring maatte ske uden Skade for de øvrige holstenske Linjers Arveret.

„Dette Punkt er det vigtigste“, fremhævede Hertugen og han vilde derfor tillade sig udførligere at behandle

det i sin Egenskab af Statsraadsmedlem og uden videre Hensyn til sig selv.

Uden fornærmelig Mistro til Regeringens Retsskaffenhed, kunde man ikke antage, at det var Hensigten at fratage Agnaterne deres Arverettigheder til Fordel for Kvindelinjen. En saadan Berøvelse vilde formørke en ved Klogskab og Retskaffenhed straalende Regerings Berømmelse for Samtid og Eftertid. Men forudsat at der blev skænket deres Mening Bifald, der er tilbøjelige til ved politiske Forhandlinger „das honestum dem utile aufzuopfern“, saa vilde alvorlige politiske Indvendinger rejse sig derimod. 1) En saadan Indlemmelse af Holsten vilde skille alle de yngre Linjes Interesse fra Kongens og stille dem fjendtlige deroverfor, hvad der under svage Regeringer og fornemlig ved virkelig Arvefald kunde medføre Rigets Opløsning ved indre Uroligheder og Borgerkrig. 2) Det vilde stride imod de højtideligste Traktater, saaledes imod Traktaten af 1773 med Storfyrsten i Rusland, og ogsaa skabe Vanskeligheder overfor Sverige.

Derfor burde man ved den forestaaende Forandring ikke forbigaa den bestaaende Arveret med Taushed, 1) fordi en saadan ubegrundet Taushed kun kunde forklares ved den hemmelige Hensigt „Holstein unter allen Umständen und auf ewig mit der dänischen Crone zu verbinden“, 2) fordi de yngre Linjer nødvendigvis vilde forlange en Garanti, i hvis Nægtelse Europa vilde se den urene Hensigt, og 3) fordi man dog ikke kunde nægte en saadan Garanti, hvis Rusland eller Sverige forlangte den. „Ich überlasse es höherm Ermessen, ob die Lage, in welcher man sich alsdann befinden würde, den Begriffen und Gefühlen von Ehre und Rechtsschaffenheit entsprechen würde“.

Derfor mente Hertugen allerunderdanigst, at

- 1) Holsten nu burde erklæres for et souverænt Hertugdømme, i enhver politisk Henseende afhængig af Danmarks Krone og kun af denne, men uden Skade for den i Holsten bestaaende Arvegang, og at
- 2) der, ogsaa i Henhold til Traktaterne af 1767 og 1773, skulde tilsikres alle Indbyggerne deres Privilegier, Rettigheder og Friheder saa vel som Opretholdelsen af Holstens indre Forfatning i alt væsentligt vedrørende Familie- og Ejendomsret.

Hertugens positive Forslag blev, som vi har set, aldeles upaaaagtede, men hans Skrivelser og hele Optræden vakte i høj Grad Kronprinsens Vrede. Straks den 6. Septbr. om Aftenen svarede denne sin Svoger skarpt, men dog nogenlunde behersket. Ingen Magt i Verden kunde rokke hans uigenkaldelige Befaling, skrev han. Han skyldte sit Fædreland dette, og han begreb ikke Hertugens „i Sandhed mere end strænge Dom“ derover. Han haabede, at Hertugen ikke vilde modarbejde ham; „hellere lader jeg mig opofre, end at gaa mere bort derfra“. Han ønskede blot, at Hertugen ikke vilde foretage sig noget i Sagen uden at have hørt ham, „for at undgaa alt ubehageligt“. „Sandelig det er det eneste, hvorved De kan vise mig Venskab; det vilde være sørgeligt, om jeg skulde se mig nødsaget til fuldstændig at unddrage Dem mit Venskab. Dog det er ikke muligt. De kan ikke sætte mig i den Stilling“.

Men langt skarpere kom Kronprinsens Stemning til Orde overfor andre. Til Ernst Schimmelmann skrev han samme Dag. „Min Svoger har hemmelig aflagt sit paatagne patriotiske Væsen, og hans holstenske, gamle med Modernælken indsugede Had mod det danske Konge-

hus viser sig altfor tydeligt. Hvis han skulde ville gaa af, saa er det i Øjeblikket ikke mit Ønske, og saa maa De afholde ham derfra; skulde han imidlertid nogensinde vove Skridt mod Danmark, saa skal han, selv om han ogsaa maatte have Rusland, Sverige for sig, finde en Mand i mig, hvem han visselig skal komme til at fortryde at have fornærmet, og enhver Tankeyttring imod mit Fædreland skal jeg lade ham føle, derom giver jeg som Mand og Soldat den helligste Forsikring. Jeg vil selv idag skrive til min Svoger og yttre min Forundring overfor ham, imidlertid vil jeg endnu søge at stille mig høflig overfor alle hans imod mig brugte Udfald¹⁾.

Men ogsaa efter at den første Opbrusning havde lagt sig, kom Kronprinsen med hvasse Udfald. Til sin i denne Sag meget fortrolige Kancellipræsident Kaas klagede han over, at „min Svoger Hertugen af Augustenborg paa den meest fornærmende Maade for mig søger at fremstille Sagen som een for sig og Families Rettigheders Forkrænkelse“. „Da De hører meget over dette, saa troer jeg dog at være mig det skyldig ei at lade mig forestille for Mænd, jeg agter, i et Lys som blot den Nidding er muelig at afmale, som selv føler sin Uret, men dog vil skade den, han haver alt at takke for“. I skarpere Ord kunde Kronprinsen ikke give sin Harmes Udtryk, og det hjalp næppe meget, at Kaas søgte at fremstille Hertugen som yderst svag og paavirket af hemmelige Insinuationer af nogle Intriguanter, „der gjerne ønske at svække Deres kongelige Høyheds kloge Skridt i Fødselen, men vove ikke selv at fremtræde“²⁾.

¹⁾ D. M. l. c. Nr. 61.

²⁾ D. M. l. c. Nr. 67—68.

Hertug Frederik Christian vedblev efter Afsendelsen af sit Brev at være i en saare oprørt Sindsstemning. Han ventede i Deklarationen en utvetydig Underkendelse af Agnaternes Ret, og var i saa Fald beredt paa det yderste. Han vilde da nedlægge alle sine Embeder, forlade det danske Monarki for fra Udlandet højtidelig og offentlig at protestere imod den skete Krænkelse af hans Huses Rettigheder. Hans Tanke var endvidere foreløbig at lade sine Sønner forblive under deres Moders Opsigt, men saa snart han havde fundet Beskyttelse i Udlandet at tage dem til sig, men derimod lade sin Hustru og sin Datter blive i Augustenborg. Hans Beslutning var saa bestemt, at han allerede havde truffet foreløbige Forberedelser til at udføre den¹⁾.

Kronprinsens Brev, der kom til København den 8. om Morgenen, oprørte paa ny Hertugen. Det mærkes i Tonen i hans Svar²⁾. Han vilde afholde sig fra enhver Udtalelse over den Beslutning, der nu var taget, det mente han at være den Ærefrygt og Taknemmelighed skyldig, som han aldrig vilde lade ude af Syne. „Deres Velvilje og Godhed er mig, og jeg smigrer ikke, mere dyrebar end mit Liv. Men dyrebarere end alt i Verden, er mig Ære og Pligt, og som karakterløst fejgt Menneske tør jeg ikke vise mig for Samtid og Eftertid, hvad saa end Skæbnen maa have besluttet med mig“. Han vilde nu forholde sig aldeles passiv, indtil han havde talt med Kronprinsen, og bad om Lov til at rejse til Augustenborg

¹⁾ Optegnelserne fra Februar 1811 (Primkenau), der har været Droysen & Samwers Kilde, anf. Skr. S. 14.

²⁾ Brevet, der er trykt D. M. l. c. Nr. 52, er i Udfærdigelsen dateret $\frac{2}{3}$, i Koncepten (Primkenau) $\frac{1}{3}$. (Velvillig Medd. fra Dr. H. Schulz). Droysen u. Samwer anf. Skr. S. 16 har kun kendt Koncepten. (Sml. Wegener anf. Skr. S. 90—91, Noten.)

for efter nogle Dages Ophold der at fremstille sig i Kiel. Tillige bad han om for sin Sundheds Skyld at maatte tage nogle Dage op til Helsingør og Omegn.

Kronprinsens Svar herpaa af 12. September var kort. Han gav Tilladelse til Rejsen og ønskede god Fornøjelse. „Det skal glæde mig meget, om De lidt efter lidt selv kunde føle, at jeg ikke har kunnet handle anderledes. Ligeledes billiger jeg meget, at De føler Dem som et frit Menneske, i Særdeleshed naar Deres Pligt som Kongens Undersaat ikke derved bliver forglemt“.

Hertugens Stemning forbedredes adskillig, da han Onsdag den 10. modtog den Dagen forud udfærdigede Deklaration, og han erklærede til J. Fr. Bernstorff, at han var beroliget og lettet¹⁾. Alligevel handlede han ikke saa vel overvejet, som han kunde have gjort. Han var ingenlunde helt tilfreds med Deklarationens Form, og udviklede for Bernstorff, at han, da Deklarationen ikke indeholdt en udtrykkelig Reservation af Agnaternes Rettigheder, skyldte sin Familie at nedlægge en Reservation af dennes Rettigheder; den skulde imidlertid affattes i de mest maadeholdne og ærbødige Udtryk og ikke fremføres offentlig, men kun tilstilles Kongen til Henlæggelse ved Sagens Akter. Bernstorff raadede ham til at anvende den største Maadehold i Affattelsen, men fandt i øvrigt, at man billigvis ikke kunde indvende noget imod dette Skridt fra Hertugens Side. Derimod var han ked af, at Hertugen fastholdt sin Beslutning om at rejse en Tur i Nordsjælland, thi dette vilde vække en pinlig Opsigt, da man i Forvejen havde talt meget om Hertugens Holdning.

Den 12. September tog Hertugen alligevel en tredages Tur til Fredensborg, Helsingør og Frederiksværk

¹⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 16/9 1806. D. M. I. c. Nr. 37.

og den 14. September sendte han et fra København dateret Brev til Kronprinsen. Dette var ment som et imødekommende Skridt, men var særdeles upraktisk affattet, da det var opfyldt af indirekte Bebrejdelser og kun viste, hvor megen Mistillid der gemte sig i Hertugens Sind.

Læsningen af Deklarationen havde bragt ham ud af hans pinlige Stilling, skrev han, da den i sin nuværende Affattelse ikke stred mod de holstenske Huses Arverettigheder. Det var ikke indtraadt nogen Kollision imellem hans forskellige Pligter, og han behøvede ikke at opgive Udsigten til, at hans Efterkommere eller han selv kun skulde adlyde en Fyrste af deres egen Stamme, behøvede ikke at frygte, at de, hvis Kronen ved Ægteskab med den næste kvindelige Arving i det danske Hus tilfældigt tilfaldt en fremmed Prins, skulde blive nødt til at bøje deres Nakke under et fremmed Aag, se deres Stammes Arv gaa over til fremmede uberettigede Ejere, og da komme til at lyde, hvor de efter den ubestrideligste Ret skulde byde. Nu var hans Linjes Interesser ikke skilt fra den kongelige Linjes og han turde haabe, at den i nogle og tredive Aar fulgte Politik, der gik ud paa at binde hans Linjes Interesser til den kongelige Linjes ved Svogerskabs, Taknemmeligheds, Ærgærrigheds og timelig Fordeels mangfoldige Baand, ikke paa ny skulde vige Pladsen for hin fordums Politik, der var gaaet ud paa systematisk paa enhver Maade at undertrykke og forfølge en Familie, der formentlig stod Statsinteressen i Vejen.

Disse Udtalelser, som Hertugen betegnede som „en Udgydelse af hans glade Følelse“, faldt næppe i god Jord hos Kronprinsen. Dertil erindrede de for stærkt om Forhold, der stod i Forbindelse med „det gamle gottorpske Had“, og stort bedre var det ikke, naar Hertugen der-

efter tydelig henpegede paa „en offentlig Eclat“ og en eventuel „nødtvungen Skilsmisse fra Fædreland og Familie“, som han havde tænkt sig Muligheden af, men nu var glad ved at kunne undgaa.

Til Rejsen til Holsten var der nu ikke længere nogen Grund; han opgav den, skrev Hertugen og meddelte endelig, at han for Fremtidens Skyld, hvis der nogensinde skulde finde en forvansket chikanøs Fortolkning Sted af Deklarationen, vilde nedlægge en Reservation af sin Families Arverettigheder. Denne skulde dog affattes saaledes, at den ikke blot ikke stred mod nogen Tjeneste eller andet Pligtforhold, men ogsaa aflagde Vidnesbyrd om alle nulevende sønderborgske Prinsers Hengivenhed for Fælleshusets Chef og, „hvis det maa være mig tilladt for Kortheds Skyld at benytte det ubeskedne, ikke passende Ord, vidner om deres formelige Billigelse af den trufne Foranstaltning“.

Den Imødekommenhed, der laa i de sidste Bemærkninger, fandt ikke videre Paaskønnelse hos Kronprinsen. Han svarede høfligt, men køligt, den 19. September. „Jeg takker Dem meget for Deres Brev; det glæder mig, at De nu ser Sagen fra et andet Synspunkt. Hvorvidt De tror Reservationer nødvendige, maa jeg overlade Dem. Hvorvidt Deres Familie kunde komme under et fremmed Aag, som De kalder det, begriber jeg ikke, da enhver Konge af Danmark er født dertil“. Desuden bemærkede Kronprinsen, at det glædede ham, at Hertugen nu som før vilde følge Forretningsordenen, og at ogsaa han fandt det bedst, at Hertugen foreløbig blev i København, især nu under hans Fraværelse.

Hertugen fandt dette Brev „sonderbar“; men endnu mærkeligere var det dog, at han efter nogen Tids Be-

tænkning opgav at aflevere sin anmeldte og allerede af-fattede Reservation. Han angav senere som Grund her-til sine Venners enstemmige Raad. Man vilde ikke tage imod Reservationen, lød det til ham, og maaske give ham den tilbage paa en for ham krænkende Maade. Mere end heraf blev Hertugen dog efter sit eget Sigende bevæget af den kritiske Stilling, som Monarkiet kom i under den fransk-preussiske Krig, der nu nærmede de storeuropæiske Konflikter til Rigets Grænser. Han fandt under disse Omstændigheder en Tvist, der kunde have et aabenbart Brud til Følge, „lidet ædel, ja endog straf-bar“. Rimeligvis har dette virkelig paavirket hans trods alle Særheder modtagelige Sindelag¹⁾. I et Brev af 12. Oktober meddelte han Kronprinsen, at Deklarationen ikke syntes ham at berettige til nogen Klage eller Forbehold. Tavshed om Sagen fra Agnaternes Side forekom ham ikke længer farlig. „Overhovedet gaa Arveretten til Land og Folk ikke tabt ved Tavshed; dertil udkræves et for-melt Afkald paa Husets fædrene Arv (altväterliches Erbe), og saa længe dette ikke foreligger, forbliver den sønder-borgske Linjes Fordringer retskraftige i deres fulde Om-fang“. Han var saa meget gladere over at kunne for-holde sig rolig, da Situationen ud ad til var saa kritisk, thi hvem kunde lægge Sindelag for Dagen, der gav Plads for skilte Interesser, naar Fædrelandet truedes af Fare. „I saadanne Tilfælde samler sig enhver, der har Følelse for Pligt og Ære, om Tronen og ofrer Gods og Liv for den fælles Sag“.

Kronprinsen svarede lige saa knapt som tidligere²⁾. „Jeg takker Dem meget for Deres Brev. Det glæder mig,

¹⁾ Optegnelserne fra Februar 1811. (Primkenau.)

²⁾ Brev af 14/10 1806. D. M. l. c. Nr. 57.

at De nu ser den omtalte Sag fra et andet Synspunkt. Det glæder mig ikke mindre, at De nu er i København, især da min Fraværelse trækker temmelig i Langdrag“.

Hertugen fandt, at hans Brev havde fortjent „et ædelere Svar“, og skøndt han endnu i fire Aar forblev i sine Embeder, før der atter forefaldt et alvorligt Sammenstød mellem ham og Kronprinsen, gemte han paa Bitterhed og Mistillid. Kort efter hans sidste Brev til Kronprinsen skrev han til sin Fætter Hertugen af Holsten-Beck, at „den Hensigt at unddrage de yngre Linjer af Huset Slesvig-Holsten deres Arverettigheder var til Stede in petto“, og han var altsaa klar over, at Deklarationens Ordlyd i Virkeligheden ikke ydede Agnaterne nogen Sikkerhed¹⁾. I 1811, efter at de Begivenheder, der ledsagede det andet svenske Tronfølgervalg, havde bragt aabenlyst Brud mellem Frederik VI og Hertugen, samlede denne alle de Aktstykker og Breve vedrørende Deklarationen af 9. September 1806, som han kunde faa fat paa, og kommenterede dem til Brug for sin Efterslægt. Han fandt da, at Samlingen „kastede et ufordelagtigt Lys over en Regents Karakter, hvem han en Gang havde været Tak skyldig“, og han mente som i 1806, at det ikke blot gjaldt ham selv og personlige Rettigheder, men Rettigheder, hvis Bevarelse var ham betroet²⁾“.

I 1811, da han skrev dette, havde hans Mistillid til Kong Frederik VI antaget en ganske sygelig Karakter. Et Udtryk herfor var, at han deponerede alle Papirer vedrørende 1806 i Udlandet og nedlagde Afskrifter af Originalerne i to forskellige Bibliotheker³⁾.

¹⁾ Brev af 21/10 1806 (Afskrift af Hertugens Sekretær. Primkenau.) Droysen u. Samwer l. c. S. 28—29.

²⁻³⁾ Hertugens Optegnelser fra Februar 1811.

Begivenheden i 1806 blev et Vendepunkt i Forholdet mellem det danske Kongehus og Augustenborgerne, og Hertug Frederik Christians Stilling i hint Aar har været Genstand for en meget haard Bedømmelse fra dansk Side. Denne kan efter min Opfattelse ikke opretholdes. Hertugens Optræden er ganske vist ingenlunde hævet over Kritik. Man kan med J. Fr. Bernstorff finde, at hans Erklæring af 3. September indeholdt meget stærke og daarlig valgte Udtryk, hvorved den blev meget fornærmelig og upassende overfor Kronprinsen; især var den gentagne og plumpe Fremhævelse af, hvor umoralsk en eventuel Krænkelse af Agnaternes Arveret vilde være, vel skikket til at ophidse. Endvidere var Hertugens Indkaldelse af Christian Rantzau i Statsraadsmødet formelt aldeles uberegtiget, og han kunde let have fundet en besindigere Form for sin Indsigelse. Ligesaa uheldig var hans senere Brevveksling med Kronprinsen. Den maatte i høj Grad forfejle sin forsonende Hensigt; først at irritere ved at anmelde en Reservation og tilsidst at frafalde denne, gør et uoverlagt og forvirret Indtryk. Hertugen konstaterede tilfulde, at han var en lidet overlegen Personlighed og ingen Statsmand.

Men i Hovedsagen kan man ikke angribe hans Holdning. Agnaternes hidtilværende Arveret til Holsten var aldrig blevet bestridt: han selv nærede ingen Tvivl om, at den bestod i sin fulde Omfang trods det tyske Riges Opløsning, og han vidste, at en Række af de danske Statsmænd i alt Fald ikke var sikre paa det modsatte. Muligvis har de ogsaa, for at berolige ham, udtalt sig bestemtere for hans Opfattelse, end det fremgaar af deres skriftlige Vota. Man kan ikke fortænke ham i, at han blev stærkt foruroliget af Kronprinsens Brev til Stats-

raadet, hvis Grundtanke — en evig og ubegrænset Inkorporation — han jo fortolkede aldeles korrekt. Han kunde have ventet, at hans Svoger direkte vilde fremdrage Arvespørgsmaalet overfor ham, saafremt en afgørende Ændring deri forelaa, og det er forstaaeligt, at han blev forbittret, da man forsøgte at stille ham overfor et fait accompli, hvortil han endogsaa selv som Statsraadsmedlem skulde medvirke. Kronprinsens Hensigt ved Holstens Indlemmelse at slaa en Streg over Agnaternes Arveret er ubestridelig, men deri ligger Berettigelsen af Hertugens Indsigelse.

VIII. Kronprins Frederik og Ernst Schimmelmänn.

Ikke blot Hertugen var kommet i Bevægelse, da Udkastet til Deklarationen skulde forelægges Statsraadet, ogsaa Ernst Schimmelmänn havde været „in einer grosser Agitation“ under hele Sagens Behandling¹⁾. For at føje sig efter hans Ønsker ændrede Rantzau og J. Fr. Bernstorff det Udkast, de ansaa for det bedste, og vedtog de vage Udtryk, som Møsting erklærede for aldeles ubrugelige. Med Udkastet i denne Form og med Kancelliets Forestilling havde Schimmelmänn derefter erklæret sig tilfreds og havde ladet Rantzau og J. Fr. Bernstorff forstå, at han vilde affatte sit Votum i Overensstemmelse dermed. De blev derfor ikke lidet forbausede, da de nogle Dage senere blev bekendt med den Brevveksling, der var blevet ført mellem Schimmelmänn og Kronprinsen²⁾.

¹⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 6/9 1806. D. M. I. c. Nr. 34.

²⁾ De citerede Breve mellem Schimmelmänn og Kronprinsen findes alle i R. A. og er alle trykt i D. M. I. c. Nr. 58—66.

Paa Schimmelmanns Betænkning og Kancelliets Udkast og hans medfølgende Brev, der mest indeholdt Meddelelse om Hertugens Optræden og om at Schimmelmann og Chr. D. Reventlow forgæves havde søgt at berolige ham, svarede Kronprinsen venligt: „nuchsam erkenne ich in Ihrem Schreiben mein alten waren Freund“. Desuden indeholdt Brevet blandt andet de tidligere citerede haarde Ord om Hertugen.

Dette Svar var skrevet den 6. September, men endnu samme Dag modtog Kronprinsen et nyt Brev fra Schimmelmann, afsendt den 4. fra København med en over Rostock rejsende Stafet til Kiel.

Siden Stafetten den foregaaende Dag var afrejst, havde Schimmelmann faaet Skrupler¹⁾. Muligvis af Samtaler med Hertugen havde han, efter hvad han fortalte J. Fr. Bernstorff, faaet det Indtryk, at Kronprinsens Stemning var saaledes, at Kancelliets Udkast ikke vilde blive antaget, men faa en Form, der stred mod de bestaaende Privatrettigheder i Holsten, og samtidig havde Rantzau gjort ham opmærksom paa, at det, da Tyske Kancellis Chef, Møsting, var i Kiel, vilde blive ham, der kom til at paraferere Deklarationen. „Dette bragte en Overbevisning, der laa dunkelt i mig, til tydelig Bevidsthed“, skrev Schimmelmann til Kronprinsen, og denne Overbevisning gik ud paa, at han ikke for sin Samvittighed kunde forsvare at sætte sit Navn under Deklarationen, selv om denne fik den Form, han selv i sin Betænkning fra Dagen før havde billiget.

Aarsagen var den Modsætning, hvori Schimmelmann stod til Kronprinsens udpræget absolutistiske Tankegang.

¹⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 16/9 1806. D. M. I. c. Nr. 37.

Lige fra sin Ungdom af havde han været en Frihedsværmer, men uklart, som hele hans Væsen, var ogsaa dette Sværmeri. Han havde sværmet for den franske Revolutions Idealer, før de besmittedes af Vold og Blod; der var et Stykke af en moderne Konstitutionsmand i ham, men det var aldrig kommet til fuld Bevidsthed. Han slog sig til Ro i den milde danske Enevælde, der gennemgaaende var præget af Respekt for Lovene og for Enkeltmands Ret. I Bondefrigørelsens og de humane Loves Aar glemte Schimmelmänn, at han var Statstjener i Kongelovsenevældens Land. Men i visse Øjeblikke dukkede Idealet op og, hvor han saa et Overgreb forberedes, der brændte det i ham. Her gjaldt det Holsten; han var i de foregaaende Aar ofte blevet mindet om, at dernede, i Modsætning til Nord for Ejderen, fandtes Rudimenter af en gammel stændersk Forfatning, en næsten jordgemt Stamme, der i ny Frihedstids Solskin begyndte at skyde friske Skud. De holstenske Rettigheder, som baade han og Hertugen havde talt om, var utvivlsomt først og fremmest Ridderskabets Privilegier. Schimmelmänn vidste, hvor dyrebare disse Aar for Aar var blevet for hans Venner dernede, men han vidste tillige, hvor forhadte de var Kronprinsen.

Han havde vel tænkt herpaa, da han den 3. September foreslog indsat Tilsagn om almindelig Bekræftelse af Privilegierne; nu bagefter blev han bange for, at Deklarationen skulde knuse alt, hvad der var af Privilegier i Holsten. Det var, skrev han til Kronprinsen, Ordene i Deklarationen „durch eine und dieselbe Verfassung“ (den Form han selv havde faaet indsat) i Sammenhæng med Udtrykket „alleinigen unumschränkten Regierung“, der vakte hans Uro, „hvor godt de end var valgte,

og hvor milde de end ved første Betragtning maatte synes“. Thi efter Sprogbrugen maatte man ved Ordet uindskrænket forstaa en over Loven og over Retten staaende Magt, „ikke den højeste Lovgivning og eksekutive Magt, Pouvoir supreme, men Pouvoir illimité“. En souveræn ukontrolleret Magt kunde ganske vist misbruges paa samme Vis, som naar den var uindskrænket, men Misbrugen havde i saa Fald ikke Nødvendighedens eller Lovmæssighedens Sanktion. Skulde der ikke ogsaa være Rettigheder i de ved Mageskiftet erhvervede Distrikter, i Marsken og i Grevskabet Rantzau, der i det mindste efter Bogstaven stred imod en uindskrænket Magt? Og hvis det, ganske vist højst usandsynlige, Tilfælde indtraadte, at der af en eller anden Grund kom Reklamationer mod Deklarationen, hvor smerteligt vilde det da ikke være, hvis man ikke havde andet Middel end Trudsel og Straf overfor urolige Bevægelser, der støttede sig paa Krænkelse af Rettigheder.

Hovedsynspunktet, som drev Schimmelmänn til uden Forbehold at sige alt, og „som visselig ogsaa kan bestaa med sandeste og hjærteligste Ærbødighed“, var dog et andet.

„Paa Eder, naadigste Herre, beror dog nu hele Statens Kraft. Jeg maa befrygte, at den besluttede Forholdsregel vil svække manges kongelig tysk Undersaats Hengivenhed for den kongelige Regering; mange vil tro sig nedværdiget, selv om de ogsaa tie og ikke tale højt derom i et Øjeblik, hvor de maaske med Rette maa opfordres til at ofre deres Blod og Formue for Staten. De har, naadigste Herre, givet borgerlig Frihed til alle dem i Staten, der ikke besad den; ikke den danske Forfatning efter Bogstaven, men en Forfatning efter kongelig Retfærdighed og Mildhed er i Virkeligheden herskende, og denne skaber de danske Monarkers Be-

rømmelse og opretholder det danske Folks Aand. Skulde nu Tanken om en uindskrænket Forfatning drages frem af en anden Tidsalders Mørke og proklameres under de nuværende store Verdensbegivenheder?; hvad disse Begivenheder kunne hidføre, formaar ingen forud at bestemme. Blotte Ord kunde maaske som et truende Spøgelse skræmme dem tilbage, der ellers vilde søge deres Tilflugt under et Scepter, der bliver ført med Kraft og Godhed til Værn for alle. Staterne bæve i deres Grundvolde; Folkene er endnu deres gamle Herskerhuse hengivne, og alt retfærdiggør denne Følelse, thi deres Slægt er forbundet med Nationernes Historie og hele Væsen. Underkastelse under en paatvungen Selvhersker eller Konge er ikke Anerkendelse af Herredømme, men Trældom. Nationalaanden, der er sunken, der daglig synker, skulde oplives af den Aand, der endnu omgiver Deres høje Slægts Majestæt. Men det mangler dem, paa hvem det sidste Haab hviler, paa Kraft. Men Eder, naadige Herre, er denne skænket i rigt Maal; det, der kan løfte Sindene, kan udgaa fra Eder“.

„Hvad kan, hvad skal da ske? Dette Spørgsmaal kan blive rettet til mig. Jeg kan umulig straks og alene besvare dette, og det vilde vel ogsaa være formasteligt. Men dette vilde jeg dog raade ved denne Lejlighed, da Kejserværdigheden er nedlagt, at hvad der sker, hvad der ophøjer Folket i dets Tanker om sig selv, i det mindste maa spare det for enhver ydmygende Tanke, og at et System maa blive antaget, der stræber efter det modsatte af det, der sigter til at undertrykke og fornedre alle Folk“.

Schimmelmänn vidste, hvor vanskelig det var at udtale sig frit om disse Ting. Derfor havde han skrevet „ikke blot til Fyrsten, Danmarks Hersker, men ogsaa til den sande Fyrste, til den Mand, der ogsaa af Naturen har erholdt Storhedens Stempel“. Og det var „ikke alene Ministeren, men ogsaa Mennesket, Borgeren“, der havde skrevet. Ængstelig sluttede han ogsaa sit Brev med at udtale, at han jo vel vidste, at Kronprinsens Beslutning

aldrig vilde komme i Strid med hans store Hjærtes Overbevisning, og hvis denne Beslutning stred mod Schimmelmans Overbevisning, saa vilde han ikke mere tale derom, naar han blot f. Eks. ved at faa Lov til at rejse sin Vej et Par Dage kunde slippe for at paraferer Deklarationen. „Jeg vilde gerne opofre alt i Verden, kun ikke, hvad der er mig mere værd end Ære og Liv“.

Kronprins Frederik fik Schimmelmans Brev endnu den 6. om Aftenen ved Titiden, altsaa efter, at han havde svaret paa hans Betænkning. Han blev yderst misfornøjet, men paa Grund af hans Venskab for Schimmelmann fik det Brev, han skrev endnu samme Aften ved Midnatstid, en ret venlig Form. Han lod Schimmelmann vide, at han vilde have følt sig yderst fornærmet, hvis nogen anden havde brugt de samme Yttringer, „men Deres Venskab for mig lader mig haabe, at De, naar ser koldblodig paa Tingene, selv vil føle den Uret, De gør mig; derfor nok herom“. Med Hensyn til Paraferingen maatte Schimmelmann være fri for denne, skønt Kronprinsen mente at have Ret til at forlange det af ham. Hvis han ikke vilde paraferer, skulde Deklarationen trykkes med Møstings Navn under, og Møsting senere underskrive Originalen. Men i saa Tilfælde skulde det for Fremtiden altid ske paa samme Maade med alle Dokumenter fra Tyske Cancelli. „Jeg forbliver stedse Eders sande Ven, skønt De har erklæret mig Krig“, sluttede Kronprinsen Brevet.

Da Schimmelmann fik dette Svar, forelaa Deklarationen i dens endelige Skikkelse, men ogsaa saaledes var den, som han sagde til J. Fr. Bernstorff, et Aktstykke, under hvilket han nødig fremstillede sit Navn for Verden; efter Bernstorffs Mening var det særlig Holstenerne, han

tænkte paa. Han valgte derfor ikke at paraferere. I et Brev til Kronprinsen, hvori han i højst bevægede Ord meddelte dette, henstillede han, om det ikke nu, da Holsten i enhver Henseende var forenet med Danmark, var hensigtsmæssigt at grundlægge en ny Nationalbank, en ny almindelig Kreditkasse, og om der ikke kunde gives Statens økonomiske Lovgivning større Enhed og Fasthed.

Paa disse praktiske Forslag svarede Kronprinsen ikke, men antydede i et ellers venligt Brev af 12. Septbr., at Schimmelmänn vel aldrig havde følt sin Samvittighed besværet af at skulle paraferere, om ikke andre havde haft Indflydelse paa ham. Dette sigtede til Hertugen, hvad der gav Schimmelmänn Anledning til i et nyt Brev at erklære, at hverken Hertugen eller nogen anden havde øvet Indflydelse paa ham. Forøvrigt drøftedes i disse Breve Betydningen af Paraferingen, idet Kronprinsen, „som Ven og ikke som den jeg er efter min Fødsel“, spurgte Schimmelmänn om, hvad i al Verden der dog havde hindret ham i at paraferere, da dette jo dog kun var at bevidne, at Kongens Navn var rigtigt, og at Dokumentets Indhold stemmede med hans Vilje. I Brevene herom fremhævede Kronprinsen stadig, i hvor høj Grad det skete var til Danmarks og Holstens Gavn. „Jeg har endnu aldrig begaaet en Handling, der var Skade for Staten, og dette forbinder alt, udslukker det gamle Had etc., ja, det tilbyder ved de vise Love, der allerede findes i Danmark, Holsten den samme Lykke. De enkelte, der bliver utilfredse, spørger jeg slet ikke efter“. „Jeg tror, at have befæstet mit Fædreland endnu mere ved denne Forening med Holsten og Danmark, og mine Efterkommere vil føle Nyttens deraf og glæde sig over, at Omstændighederne har muliggjort dette saa længe forønskede“.

Schimmelmänn paa sin Side udtalte ogsaa sit Haab om, at en vis Lovgivning maatte forene alle Dele af Staten inderligere og kraftigere. „Nu er det enhver god Borgers Pligt at følge den Vej, som De har valgt og ad hvilken De peger frem“. Han søgte at stemme Kronprinsen blidere. „Deres store Sjæl vil kunne undskylde meget af det, der mere er Skæbnens og Forholdenes Sag [end] Sindelagets, og det ved jeg, at ogsaa Hertugen hylder de Egenskaber, hvilke Staten, han selv og vi alle skylder saa megen Tak“.

IX. Joachim Frederik Bernstorffs Stemninger.

Medens Hertug Frederik Christian i sin Opposition lagde Hovedvægten paa Agnaternes Arveret og Schimmelmännns Indvendinger væsentlig skyldtes Betænkkeligheder med Hensyn til Holstens særlige forfatningsmæssige Stilling, faar man hos J. Fr. Bernstorff det kraftigste Indtryk af de national tyske Stemninger, der rørte sig i tyske Kredse. Chr. G. Bernstorffs Breve, hvoraf flere iøvrigt ikke er bevarede, var langt mindre indholdsrige end Broderens, rimeligvis fordi han i disse Uger var stærkt optaget af sine egne personlige Forhold. Den 21. August havde han fejret sit Bryllup med sin syttenaarige Søsterdatter, Elise von Dernath, paa Emkendorf hos Grev Fritz Reventlou. De første Hvedebrødsdage tilbragtes der i en Kreds af Venner og Slægtninge af den holstenske Adel, og Bernstorff maatte rive sig løs fra sin Hustru og ile til Kiel for at varetage de vigtigste Forretninger. Hans Breve til Broderen var derfor næsten alle skrevet i Hast.

J. Fr. Bernstorffs Stemninger traadte frem straks, da

Kronprins Frederik i sit Brev til Statsraadet den 29. August havde yttret, at Holstens Forening med Danmark, en saa ønskelig Sag for Danske, Norske og Holstenere, skulde gøres mere til en Nationalsag, som det ogsaa i sin Natur burde være. „At Holstenerne“, skrev han i den Anledning, „skal glæde sig over denne Forening — til hvilken deres tyske Fædrelands Ødelæggelse ved udenlandsk uretmæssig Vold er Aarsagen — og fejre den som en Nationalfest, det finder jeg er en uhørt Opfordring“ ¹⁾.

Under den følgende Drøftelse af Deklarationen overskyggedes ogsaa hos ham alt andet af Arvefølgespørgsmaalet, men senere traadte den anden Følelse atter frem. Der var straks den 9. September fra Kiel blevet udstedt Ordre til, at det tyske Kancelli fremtidig skulde antage Navn af det slesvig-holstenske Kancelli, da Benævnelsen „tysk“ ikke længer var passende, da nu Kongen ikke mere havde nogle tyske Stater. I denne Anledning skrev J. Fr. Bernstorff til sin Broder, at dette ret havde gjort ham ondt, dels paa Grund af hans gamle Forkærlighed for det tyske Kancelli, men i Særdeleshed paa Grund af det Synspunkt, der var Aarsagen til dette Skridt ²⁾. Benævnelsen slesvig-holstensk Kancelli fandt han ganske vist i enhver Henseende passende, men der laa i det, der var foregaaet, ingen nødvendig Foranledning til Forandringen. Hvis Slesvig hidtil havde været en af Kongens tyske Provinser, var det samme endnu Tilfældet, thi med Slesvig var der nu ikke sket den ringeste Forandring. „Holsten er vel nu ikke længere nogen Del af det tyske, det romerske Rige, men med Rigsforfatningen

¹⁾ J. Fr. B. til Chr. G. B. 2/8 1806. D. M. I. c. Nr. 31.

²⁾ D. M. I. c. Nr. 16 og 37.

er dog Navnet Tyskland ikke udslukket, og jeg tror, at Holsten endnu stadig hører til paa Tysklands Kort, da det ingeniunde er forenet med Kongeriget Danmark som saadant ved en fuldstændig Inkorporation, saaledes som de hinsides Rhinen liggende Provinser med Frankrig, hvorved de virkelig er afskaarne fra Tyskland. For at høre til Tyskland har det allerede hidtil ikke været nødvendigt at være forbundet med Riget; Schlesien har aldrig hørt til Riget og er dog ubestridelig en Del af Tyskland, og desto mere er dette Tilfældet nu, da Rigsforfatningen ikke bestaar mere. I Kronprinsens Reskript til Kanceliet er sagt: „da Kongen nu ikke mere har nogle tyske Stater, saa er Benævnelsen Tyske Kancelli blevet upassende“. Dette Synspunkt finder jeg ikke blot urigtigt, men yderst haardt for Holstenerne; thi i Følge dette er det fra nu af Højforræderi, naar de udgiver sig for Tyske. Og for saa vidt ligger der i den forandrede Benævnelse, der ikke var nødvendig, i det nuværende Øjeblik noget hadefuldt, noget der kun kan gøre et ilde Indtryk. Det vilde ogsaa blive svært at overtyde de holstenske Agnater om, at de, naar Holsten en Gang hjemfalder til dem, ville tage en dansk Provins og ikke et tysk Hertugdømme i Besiddelse“.

Det er her ikke blot Opfattelsen af Inkorporationens Rækkevidde, der befæster et Svælg mellem J. Fr. Bernstorff og Kronprinsen; den halvt harmfulde, halvt vemodige Tone, hvori Bernstorff udtrykker Sorgen over Holstens rodløse Stilling og det tyske Fædrelands Ulykke lader ane Følelser af langt dybere Art.

Nu først havde tillige J. Fr. Bernstorff læst Møstings Promemorie til Kronprinsen af 24. August, hvori Møsting havde udtalt, at Kongelovens Indførelse var en simpel

Følge af Inkorporationen, og hvori han havde foreslaaet den mest vidtgaaende Indførelse af dansk Lov i Hertugdømmerne. Dette Aktstykke, som Møsting havde sendt Rantzau, forekom Bernstorff „et sjældent Mindesmærke“ om Ufuldstændighed, Svaghed og Forkerthed i Begreberne, og „det gjorde ham ubeskrivelig ondt i dette Øjeblik at se Hertugdømmernes Anliggender i saadanne Hænder og Regentens Øre vendt mod dette Organ“. Utvivlsomt udtrykte han ved disse Ord de fleste af sine tyske Kollegers Stemning.

X. Danske Stemninger. — Kronprins Frederiks Synspunkter.

Kronprins Frederik havde ønsket, at Holstens Indlemmelse i Danmark skulde betragtes som en National-sag for baade Danske, Norske og Holstenere, men hos sine nærmeste tyske Raadgivere mødte han ingen saadan Stemning, ligesaa lidt som der berettes om Glæde og Jubel i Holsten, da Stenen med Paaskriften „Eidora romani terminus imperii“ den 12. Decbr. 1806 borttoges fra sin gamle Plads over Rendsborgs holstenske Port og gemtes som en Antikvitæt paa Tøjhuset. Saaledes som Stillingen paa denne Tid, efter Slagene ved Jena og Auerstädt, var i Nordtyskland, var det ganske vist mere trygt at høre til Danmarks Rige end til det hærjede og søndersplittede Tyskland, men i Holsten ulmede politiske og nationale Følelser, der ikke lod denne Betragtning træde i Forgrunden. Stemningen fik imidlertid intet klart Udtryk. Udtalelser i et enkelt Blad¹⁾ tyder paa, at der rørte sig adskillig Ængstelse for de gamle „Friheder

¹⁾ Kgl. dän. privil. allgm. niedersächsischer Anzeiger Nr. 52 ²⁹/₃ 1806.

og Rettigheder“; man opgav nødig de tilvante tyske Rigsdomstole og var ikke opmærksom paa, at de ny Overinstanser inden for Landets Grænser vilde gøre Retsplejen mange Gange hurtigere og billigere. Den forbeholdne Afventen, som Befolkningen vel nærmest bar til Skue, lignede i alt Fald ikke den varme Tilslutning, som Kronprinsen havde ønsket og fundet rimelig.

Heller ikke i Danmark var Interessen for det skete tilsyneladende stor, men efter Tidens Lejlighed var det vel altid noget, naar Bladet „Dagen“, „hvis Forfatter“, som Kancellipræsident Kaas skrev til Kronprinsen, „ved alle Lejligheder jager saa meget efter Popularitet“, yttrede sig, „saa skøndt, saa sandt om Patentet af 9. Septbr.“. „Dagen“s Toner var mere højstemte end de, der udgik fra de tyske Kredse.

„Vi have ilet“, hed det i Bladets Nr. 147 for Torsdag den 11. September, „at glæde vore Læsere med en Begivenhed, der kaster ny Glands over vor Regjerings Visdom og Selvstændighed, styrker Statslegemet og nærmer Landsfaderens tre Kuld Børn. Danen og Nordmanden give deres Broder hinsides Ejderen et nyt og end varmere Haandslag og Holsteren, der seer sig betrygget mod Krig for fremmed Splid, der nu har een Herre som een Gud, der vinder et kongeligt Løfte paa en egen passende Lovbog, glæder sig ved at den blide Dane og ærlige Nordmand nu fuldeligen erkjende hans Broderskab. Daneskjoldet skal ikke længer hænge paa Ejderens Bred, men kaste sit Skin paa Elbens den bleggule Bølge: Ikke hint blodige Skjold, som Valdemar bar mod Snese af Folkeslag, men Kristians og Frederiks Skjold paa hvis evig ej rustnende Hvælving Ordet „Fred med Ære“ udgraves med Statsklogskabens dybeste Præg“.

Kronprins Frederik „rørtes i Sandhed meget“ over „Dagen“s Artikel. „Det er den Tone at tale og handle

paa, som binder Folket til Endrægtighed, og som virker til Nationens Selvstændighed“, skrev han bevæget til Kaas derom¹⁾. Da det nogle Uger senere meddeltes, at der var nedsat en Kommission „til at give Lovgivningen i Holsten og Sønderjylland almindelig Grundlighed med den Danske“, fandt „Dagen“ paa ny Anledning til en patriotisk Udtalelse. „Glad vil enhver Patriot, der læser ovenstaaende“, skrev Bladet for 3. Oktober 1806, „belave sig paa engang at see opnaaet den saa ønskelige Enhed i Statslegemet, som Regjeringen atter ved dette Skridt viser, at den sindigen, men uafladeligen skrider imøde“.

Ogsaa et enkelt andet københavnsk Blad „Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn“ behandlede Holstens Indlemmelse den 13. September i en udførlig historisk-politisk Artikel, der fremhævede, at det skete umulig kunde have andet end de bedste Virkninger for begge Lande. Alle holstenske Vedtægter og Privilegier var nu ophævede af sig selv og den holstenske Adel havde tildels allerede længe indset, at Undersaatter som nyde fælles Gavn og fælles Beskyttelse af Staten, burde give Slip paa et Kaos af forældede Rettigheder, som kun frembringe en skadelig Disharmoni i hele Statsstyrelsen. „Vore Holsteenske Medborgere ville ved den ny Forening vænnes til at betragte sig ikke allene som een Konges Undersaatter; men ogsaa som een Konges Folk, der bør glemme sin Tydske Herkomst og sine fordums Forhold til Tydskland. De ville lære at indsee, at de aldrig hædre sig selv mere, end naar de hædre det danske Folk, dets Sprog og dets Sæder. Dannemark, Norge og Holsteen være evig en eneste Stat, knyttet ved Slægtskabs, Broder-

¹⁾ D. M. l. c. Nr. 70.

skabs og retfærdige Loves fasteste Baand! Dette være hver Fædrelandsvens varmeste Ønske“.

Ikke blot disse Bladudtalelser bragte Kronprins Frederik Tilfredsstillelse. Lignende Toner lød ham i Møde fra flere af hans nærmeste Tjenere. Saaledes skrev Generaladjutant, Kommandørkaptajn Hans Lindholm, idet han varmt lykønskede til Indlemmelsen: „Jeg ønsker, at Kong Fridrich den 4de kunde se op af Graven og see Holsteen forenet med Danmark, den Konge, som maatte kæmpe med ald Magt blot for at faae den fyrstelige Andeel af Hertugdømmet Slesvig. Jeg haaber og, at den Tiid nærmer sig, at det danske Sprog, som i Dronning Magretes Tid var almindelig i Hertugdømmet Slesvig, igien bliver Landets Sprog, at Landets Rettergang behandles efter den danske Lov, og at man i Kirkerne beder til Gud paa Dansk¹⁾.“

Det var en historisk Sammenstilling, der utvivlsomt ogsaa beskæftigede Kronprins Frederik selv, her laa en Opfordring til en vidtgaaende national Politik, som var talt som ud af hans Hjærte.

Fra Kancellipræsident Kaas' Breve følte Kronprinsen de samme Stemninger slaa sig i Møde²⁾. „Det første Indtryk, som denne store og lykkelige Begivenhed giorte paa mig“, skrev Kaas til Kronprinsen, „var en inderlig Glæde over at opleve et Øyeblik, hvor jeg kunde tilbageholde min Klage mod et Forsyn, der, indtil denne Tiid syntes snarere at strø Torne end Roser paa den Vej, Deres kongelige Høyhed saa kraftfuld fremvandrer til Hæld for mit Fødeland, og jeg kan med Sandhed og Tilfredshed

¹⁾ Brev 20/2 1806. (R. A.).

²⁾ Korrespondance mellem Kronprinsen og Kaas findes i R. A. og er aftrykt i D. M. l. c. Nr. 67—76.

siige, at denne Følelse er og temmelig almindelig. Staats Begivenheden indtager næsten hos alle, som jeg har talt, den anden Plads, Tanken at Deres kongelige Høyhed hermed er skiænket en glad og tilfredsstillende Tiime, den første“.

Næst at fremhæve disse varme Følelser, ønskede Kaas tillige at udtale for Kronprinsen nogle Betæneligheder, som han nærede ved Patentets Ordlyd paa Grund af „sin liiden Tillid til den holsteenske Adels velmeente Tænke-maade og dens Hengivenhed for det Danske Konge Huus“. Denne Ængstelse gjorde Kaas utilfreds med, at Udtrykket Kongens absolutum Dominium eller paa Dansk Enevolds Herredømme savnedes i Deklarationen, og han frygtede, at det Udtryk, man havde valgt: unumschränkter Botmässigkeit, der ikke kunde oversættes ved andet end ved uindskrænket Regering, en Gang i Tiden kunde blive en vigtig Grund for de saakaldte Stænder i Holsten til at paastaa, at de ikke var undergivet Kongens absolutum Dominium i samme Grad som de øvrige Undersaatte. Hans Opmærksomhed var blevet vakt ved „nogle mærkelige Spørgsmaal, der af nogle ikke ubetydelige, ikke ganske uinteresserede Personer“ var blevet gjort ham blandt andet om det holstenske Ridderskabs Privilegier og Rettigheder. Han foreslog, at man skulde affordre Indbyggerne i Holsten en Ed, hvorved de i Overensstemmelse med Proklamationens Indhold og Aand underkastede sig Kongens absolutum Dominium. Derved rørte man jo ikke direkte ved Arvefølgespørgsmaalet, men beholdt sig stedse Adgang til at fortolke Omstændighederne. Ellers kunde man frygte, at Holsten med sin egen Lov, sit eget Kancelli, sin Overret og Landret i sidste Instans, hvilket Norge ikke en Gang havde, stedse vilde betragte sig som

isoleret fra Kongens øvrige Stater. Hvis Holstenerne ikke kom til at aflægge samme Ed som Danske og Norske, kunde der mulig ved Lejlighed, blandt andet ogsaa ved Protester, f. Eks. fra Hertugen og flere, under Konjunkturer, der var ugunstige for Danmark, fremkaldes en Ulydigheds- eller Opstands-Aand, der i Forhold til Konjunkturerne vilde have større eller mindre ubehagelige Følger.

Kaas havde for at understøtte sit Forslag forlangt en Betænkning derom af Generalprokurøren, Etatsraad Christian Cold, der var Deputeret i Danske Kancelli¹⁾. Men denne gik ud paa, at Holstenerne ikke burde tages i Ed. De havde, erklærede Cold, aldrig aflagt en Ed til Kejseren, hvorfra de maatte løses, og forlangte man nu en Ed af dem, kunde det se ud, som om man æskede deres Samtykke, og det kunde fremkalde den skadelige Idé, at Forandringen uden et saadant Samtykke var ugyldigt.

Colds øvrige Udviklinger har i øvrigt adskillig Interesse som Udtryk for, hvorledes en anden højtstaaende Embedsmand af gammel dansk-norsk Slægt saa paa de holstenske Forhold. Han troede, at enhver fornuftig Holstener, ogsaa af Adelen, i sit Hjærte vilde indrømme, at Kongen havde haft fuldstændig Ret til det Skridt, der var foretaget; men Frygten for Indskrænkelse i overdrevne Friheder kunde vel nok bringe mange til at tale anderledes.

Troskabseden var Cold imod; men kunde den blive til en ny Hyldingsed, saa vilde han være glad derved. „Naar jeg erindrer mig, hvor roeligt det gik til med Souverænitets Indførelse i Rigerne, saa kan jeg ikke aflade at

¹⁾ Findes nu i R. A. (Pk. vedkommende Holstens Indlemmelse 1806.) D. M. l. c. Nr. 69.

tænke paa Mueligheden af, at noget lignende under nærværende Conjunctioner kunde ske i Holsten“. Kronprinsen var sikkert mere elsket end Kong Frederik III, og havde sikkert Middelstanden og Almuen i Hertugdømmerne paa sin Side. Adelen maatte huske, at dens „Privilegier“ kun var Vedtægter, med hvilke det kunde se misligt ud, naar man gik tilbage til deres Oprindelse, og som den selv maatte have anset for genkaldelige, da den ved hver Regents Tiltrædelse havde anholdt om Stadfæstelse derpaa. Adelen vilde nok nedstemme sine Prætensioner, naar den ikke længere kunde klage til Kejseren, og da Kongeslægten siden 1648 sukkederede efter Arveret. Cold mente ikke, at Christian VII skulde bryde den Sanktion, han 1766 ved sin Tronbestigelse og 1773 ved Mageskiftet havde givet paa den holstenske Adels Privilegier; men derimod skulde Kronprinsen, naar han blev Konge, nægte sin Stadfæstelse, hvis man ej før den Tid samtykkede i Ændringer, der bragte Privilegierne i Overensstemmelse med den Landslov, som nu blev at gennemføre.

Holstenerne kunde, mente Cold, ikke attraa nogen anden Herre end Danmarks Konge. „De maa ville Midlerne, naar de ville Maalet“. Et bestemt Ønske fra de Stænder, der indtil 1648 og 1661 havde Valgret (og maaske for et Øjeblik kunde tillades at gøre Brug deraf), hvorved de begærte Kongelovens Sukcession fastsat i Holsten, vilde sikkert være af megen Vægt nu, da der hverken var Lensgiver eller Lenstager, da alle eventuelle Beleninger syntes at være suspenderede, og da der var den højeste Grad af Rimelighed for, at Kongens Linje, som den nærmeste i Arvefølgen, ikke vil savne mandlige Agnater, der, selv om Lensbrevene endnu kunde gælde, vilde udelukke alle andre Prætendenter, endog

dem, som tillige kunde have Adgang til Danmarks Trone, paa Grund af deres Afstamning fra Frederik III.

Colds Betragtninger vandt ikke Bifald hos Kaas, der fandt, at hans Grunde ikke havde nogen særdeles Værd, og at „hans hele Raisonnement var noget tvetydigt og sat paa Skruer“. Han sendte dog Generalprokurørens Betænkning over til Kronprinsen, men denne gav Cold og ikke Kaas Ret, og vilde ikke kræve Ed af Holsterne. „Thi Eeden forudsætter en Betingelse, jeg forpligter mig til, og dette forekommer mig ei aldeles andtagelig; thi ingen haver sat Souverainiteten i Holsteen i Tvil; det lange Henliggen under det danske Zepter haver vandt dem til Regiering, hvorved de i Sandhed desuden meer haver vunden end tabt. Absolutte Dominium ligger saa meget i Publicationens Aand og Udtryk, at jeg troede at turde forbigaae det. Desuden havde det gjort mere Omtale end fornødent ved de fremmede Hoffer“.

Kronprinsen og Møsting saa Sagen praktisk. Arvefølgespørgsmaalet blev først om lang Tid brændende, det kunde anbefales til „Gud og Tiden“, som højsalig Kong Christian V havde gjort med Slesvigs Tilknytning til Danmarks Krone. Foreløbig var det Hovedsagen at benytte den fulde Souverænitet og Enevælde til at amalgamere Landet med Danmark. Man var til Sinds at tage kraftig fat derpaa. Vi skal ikke her gennemgaa de Skridt, der til den Ende blev foretagne, eller undersøge Grundene til, at de næsten alle i de følgende Krigsaar løb ud i Sandet. Men det skal fremhæves, at den før omtalte Ordre af 16. September om Nedsættelsen af en Kommission til Overvejelse af, hvad der kunde ske for at gøre Lovgivningen i Slesvig og Holsten ensartet med

Kongerigets, tog Sigte paa Hovedpunktet. Ordrens udtrykkelige Henviſning til, at Christian V's danske Lov ſkulde indføres ſom Grundlag, talte tydelig nok, og af Kronprinsens forskellige Breve fra Efteraaret 1806 fremgaar det klart, at Holstens, og man kan tilføje Slesvigs, fuldstændige Amalgamation med Kongeriget var en fast besluttet Sag¹⁾. Foruden at Christian V's Lov ſkulde lægges til Grund for Lovgivningsarbejdet ſkulde de almindelige Love, der var givne for Danmark, indføres i Hertugdømmerne, og alt dèr ſkulde „aldeles organiseres efter den danske Maade“, ſkrev Kronprinsen 16. September til Kaas. Alt ſkulde være færdigt før 1. Januar 1808. Især var det ham om at gøre, at den ny Ordning meget ſnart kunde indføres i Holsten, han arbejdede med ſtor Energi, og „ſøgte med Møje at ſamle ſine Tanker“ om diſſe juridiske Spørgsmaal og beſvor ſine nærmeste Raadgivere at yde ſig kraftig Støtte. Det viſte ſig imidlertid ſnart, at de praktiſke Vanskeligheder var for ſtore; Sagen fremmedes kun langſomt og gik til ſidſt helt i ſtaa. Men i September—Oktober 1806 syntes Patentet her at have aabnet en farbar Vej, ad hvilken Kronprins Frederik kunde komme ſaa langt frem, ſom han ønskede.

Alligevel var hans Stemning langtfra blid. Til Kaas ſkrev han i det ovenfor citerede Brev efter Antydninger om at Hensynet til Udlandet havde været medvirkende til, at absolutum Dominium ikke var blevet omtalt i Patentet, at ogsaa Hertugen af Auguſtenborg „og de i denne Sag spillede Intriguer meere havde ſkadet den gode og nyttige Sag, end man kunde have ventet²⁾“. Med denne Bemærkning indledede han et voldsomt Udfald mod

¹⁾ D. M. I. c. Nr. 70, 72, 75—76.

²⁾ D. M. I. c. Nr. 70.

sine tyske Raadgivere, nøje svarende til de bitre Ord, vi allerede har set ham bruge om „Niddingen“, sin Svoger Hertugen. Kancelliets Udkast til Patentet havde, forklarede han Kaas, indeholdt et Forslag til en Deklaration, der aldeles ikke havde harmoneret med Kancelliets Forestilling eller med Møstings Udkast. „En anden var gjort, men denne var in Petto, og den fik jeg ved en Hændelse; følgelig vare de 3, hvoraf enten Statsraadet eller Cancelliet haver vildet bedrage mig ved at sende mig den sletteste og den, der var sat paa saadanne Skruer, at den aldrig kunde passe sig“. Saaledes var Chr. G. Bernstorffs Fremdragning af Broderens og Rantzaus oprindelige Udkast blevet opfattet af Kronprinsen, og dennes Vrede var stor. „Jeg formoder,“ fortsatte han i Brevet til Kaas, „at Tilfældet denne Gang bliver som sædvanlig: den der graver en Grav til en anden, dumper selv deri. Sandelig, jeg er ikke bleven behandlet paa nogen honet Maade, og det som værre er, med megen Utroskab. Men disse gode Folks Tiid er ogsaa kommen. Dog vil jeg endnu noget holde gode Miner for at see, hvorvidt og hvorlænge man vover at trodse Retfærdighed og Billighed“.

Det er umuligt at finde tilstrækkelig Grund til Kronprinsens stærke Forbitrelse mod hans tyske Raadgivere i, hvad der var gaaet for sig i de nærmest foregaaende Uger. Selv Møsting havde jo ligesom Chr. G. Bernstorff ment, at Arvefølgen og Kongeloven burde lades uomtalte, og ingen af Ministrene eller af Kancelliets Medlemmer havde støttet eller billiget Hertugens Krav paa en udtrykkelig Reservation af Agnaternes Arveret. Og laa Hovedskillelinien dog ikke der? Hvis man kun kendte de officielle Akter — Udkastene, Forestillingerne og Mi-

nistrenes Betænkninger —, kunde det hele tage sig ud alene som en Uenighed om de hensigtsmæssigste Former. Men Kronprinsens Udtalelser til Kaas og Brødrene Bernstorffs fortrolige Brevveksling viser, hvor meget dybere Uenigheden gik. Naar Kronprinsen og Møsting alvorlig overvejede den udenrigspolitiske Situation, vilde de næppe tage Ansaret for en Formulering af Patentet, der kunde skabe Konflikt med Rusland og Sverige. Men Følelsen heraf bestemte ikke deres Dom over de tyske Ministre. Instinkter og halvklare Antipatier gjorde sig gældende. Kronprinsen følte, at han havde mødt en principiel Modstand; herover bar han Nag og var overbevist om, at der var handlet illoyalt imod ham.

Dette giver disse Forhandlinger særegen Betydning, Kronprinsen var kommet til fuld Bevidsthed om, at der mellem ham og hans tyske Raadgivere var en afgørende Modsætning, og hans Beslutning om at skille sig af med dem glemtes ikke. Han holdt ganske vist endnu nogen Tid gode Miner. De Ulykker, der i 1807 brød ind over Landet, hæmmede paa afgørende Punkter hans Politik overfor Holsten, hvad der for en Tid virkede beroligende paa Forholdet til den holstenske Højadel; hans personlige Venskab for Schimmelmann og hans Respekt for Brødrene Bernstorff bidrog ogsaa til at udsætte Krisen. Men en grundig Undersøgelse af Forholdene i Regeringskredsene efter 1806 vil dog sikkert vise, at der er en indre Forbindelse mellem Begivenhederne i August—September 1806 og Statsraadets Ophævelse i 1808, hvorved Muligheden for en samlet Opposition med den danske Kabinetstyrelse udelukkedes. Der gaar Traade fra Efteraaret 1806 til Christian Rantzaus Fjærnelse i 1809 fra det slesvig-holstenske Kancelli til den betydningsløse Over-

præsidentplads i Kiel og til Brødrene Bernstorffs Fra-træden i Foraaret 1810. Samtidig hermed voksede Spændingen mellem Kronprinsen og hans Svoger eller rettere det augustenborgske Hus. Prins Christian Augusts Forhold i Norge i 1808—1809, Hertug Frederik Christians Kandidatur ved det andet svenske Tronfølgervalg i 1810 gav ny Indblik i den gensidige Mistillids Aand, som fremkaldtes i 1806.

Kronprins Frederik var, da Holstens Indlemmelse i Danmark fandt Sted, Bærer af en udpræget dansk Helstatspolitik, og der var upaatvivlelig netop den Gang i Monarkiet adskillige Muligheder for en saadan. Men for at udvikle disse krævedes først og fremmest en kraftig og rolig indre Udvikling. En saadan kom ikke, den ødtes i 1807. Frederik VI var ikke Mand for at udnytte de forringede Muligheder. Hans Tanke om en organisk sammensvejet Helstat blev dræbt i Fødselen, og for de to Nationers indbyrdes Forhold havde det været langt bedre, om Holstens Indlemmelse aldrig var blevet forsøgt, eller hurtig og resolut var blevet opgivet.
